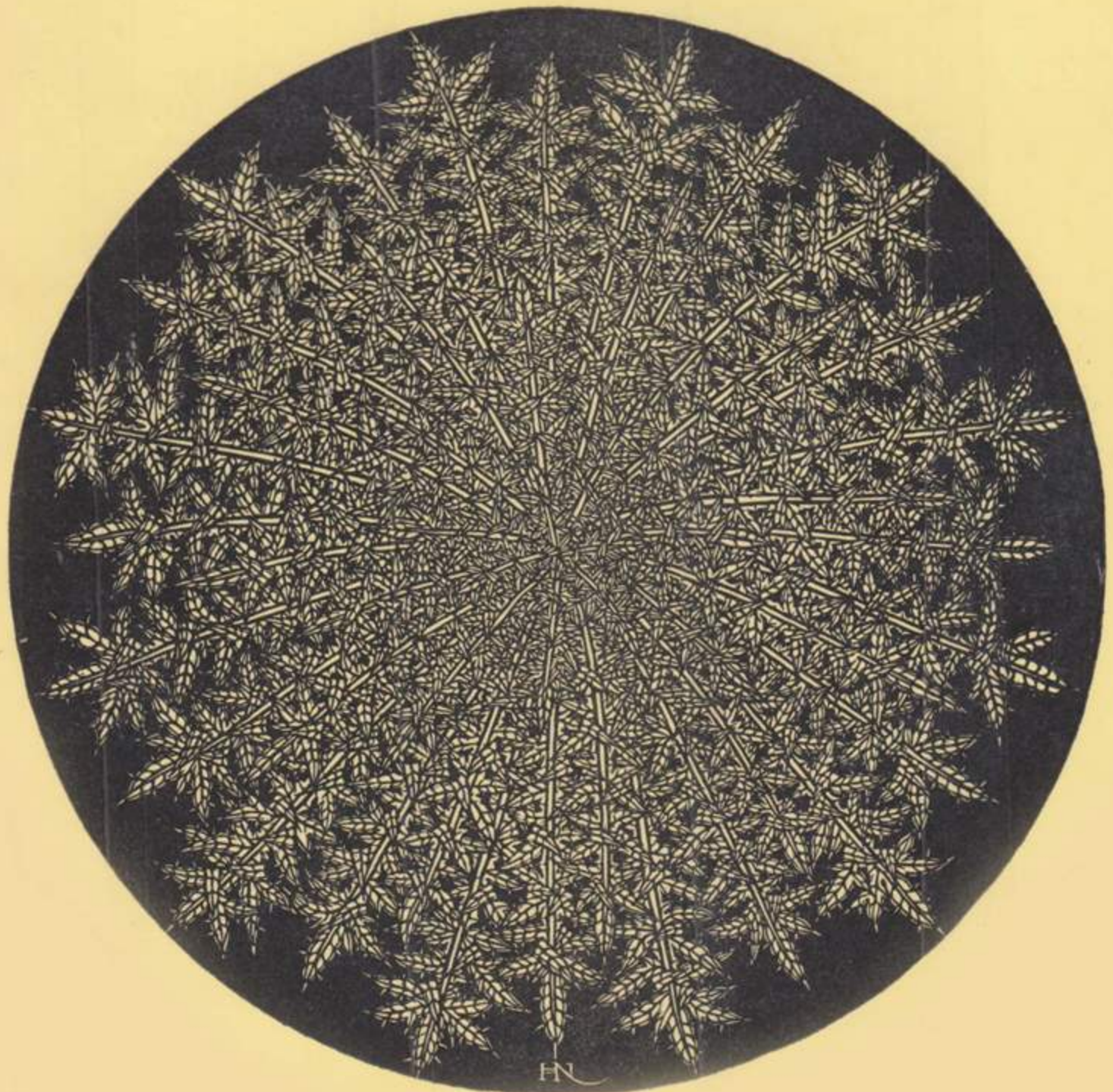

THEPEM4

ТЕРЕМ

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

4

НЕПЕРІОДИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ

В и д а є

ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ

Число 4. Вересень 1971
Діпройт, ЗСА

•
“ T E R E M ”

PROBLEMS of UKRAINIAN
CULTURE

13588 Sunset Street
Detroit, Michigan 48212, U.S.A.

Published by

THE INSTITUTE of UKRAINIAN
CULTURE

(Nonprofit Organization)

Editor - in - Chief
Yurij Tys-Krochmaluk

Assistant
Lidia Tarnawsky

•
Головний редактор
Юрій Тис-Крохмалюк
Асистент
Ліда Тарнавська

ЛІТЕРАТУРНА
ТВОРЧІСТЬ
НА ЧУЖИНІ

•
БОГДАН
НИЖАНКІВСЬКИЙ
- БАБАЙ

ВІД РЕДАКЦІ

Четверте число журналу „Терем“ присвячуємо поетові і прозаїкові Богданові Нижанківському, який від довшого часу підписує свої вірші псевдонімом „Бабай“ та поміщує їх у широко відомому сатирично-гумористичному журналі „Лис Микита“, що його видає і резагує мистець Едвард Козак — Еко.

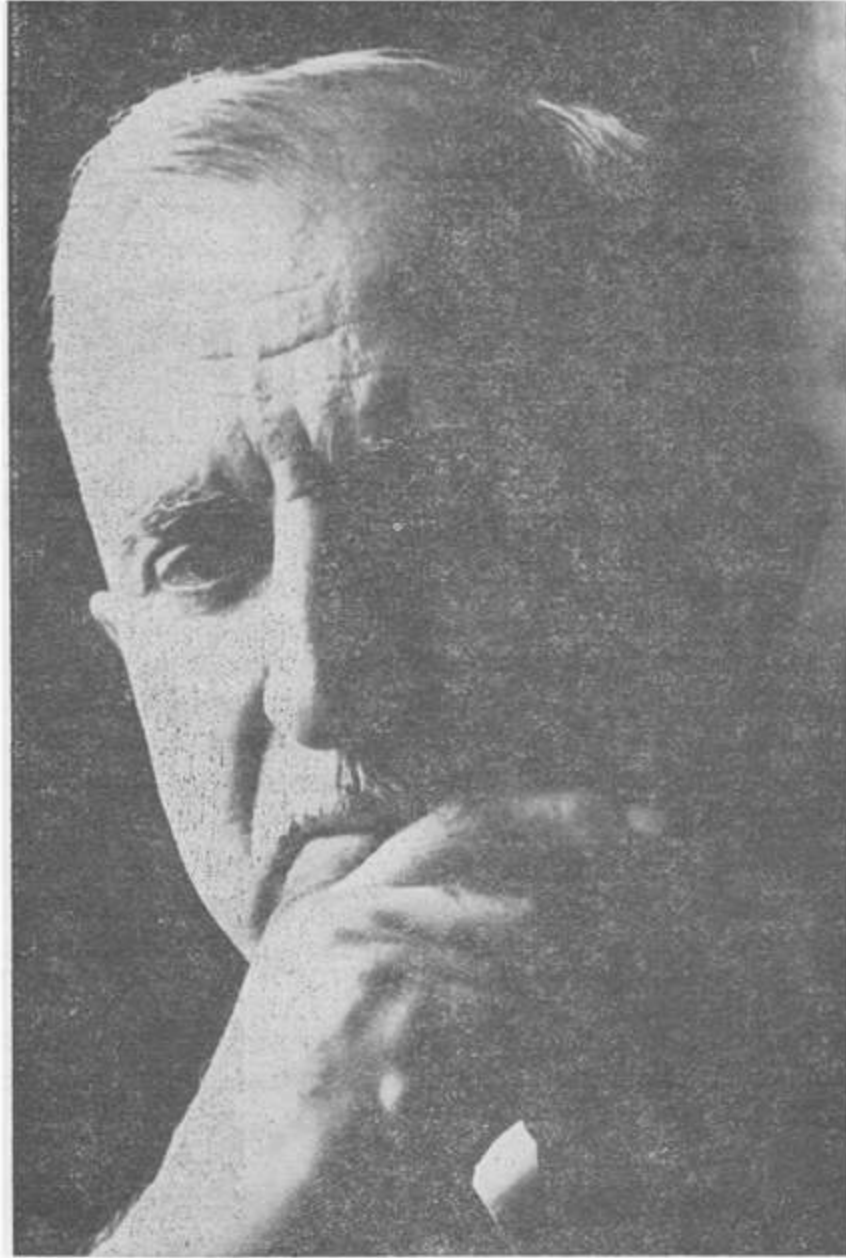
„Терем“ є місцем зустрічі з нашими мистцями, науковцями, літераторами і діячами культури, щоб ми мали змогу познайомитися з ними і належно їх оцінити. Це на сьогодні. А на майбутнє, — щоб зусилля і творчість інтелектуальної частини української нації в екзилі не згубилися у свідомості майбутніх поколінь як тривання культурних досягнень нашого народу. Кожне зникнення, кожна порожнеча — це непростима втрата, це відступ нації і послаблення її духових сил.

Для нас не має основного значення, чи ми живемо поза межами України, в малих чи великих містах, в Америці, Європі чи в Австралії. Якою не була б наша доля, ми всюди виступаємо як українські письменники, мистці і люди науки; спільним нам усім є не місце поселення, а тисячолітня українська духовість і наш мистецький рівень. Поголос, наче б справжнім поетом можна стати тільки на рідній землі, треба скласти в архів помилкових тез.

Поезія Богдана Нижанківського — Бабая, це майстерність, яка не має попередників в українській літературі. Під зовнішнім видом ніби легкого жанру криється мистецький парадокс, між гумором і пародією та трагедією української людини.

Ці поезії читаймо, шукаймо між словами справжнього змісту, і знову читаймо, аж поки не відчуємо глибокого зворушення трагічним світом поета.

Головний редактор

Будем ли помнить - Будем

БАБАЙ — ПОЕТ ОРИГІНАЛЬНИЙ І МОДЕРНИЙ

ВІД НИЖАНКІВСЬКОГО ДО БАБАЯ

Остап Тарнавський

Богдан Нижанківський починав свою літературну кар'єру від прози. Його збірка нарисів „Вулиця“ показувала нового письменника, що не бажає надягати на себе традиційні шаравари чи списувати неповторність краси українського села, але навпаки: шукає української людини в місті, на вулиці — в тому новому осередку поселення, що змінило цілу структуру суспільного і політичного життя. Та й герой Нижанківського не сантиментальний селянин серед ідилії безмежного спокою, але міський трамп із руками засуненими в кишені, скорий і бистрий, що шукає між тісними провулками кам'яниць своєї нової мрії, немов свого місця на цьому обмеженому терені, готовий це місце відвоювати і — якщо потрібно — витягнути затиснуті п'ястуки і доказати своє право тут бути. Це була нова поява — не тільки книжка, але й її герої і автор. В Галичині, де, з одної сторони, продовжувалися традиції селянської повісти, а з другої — літературу полонила ідеологія, того міського трампа не пізнали і не прийняли. Місто було майже чуже, чужомовне й українська людина в ньому була приголомшена і несміла й усі сподівання — політичні і суспільні та й ті найважливіші сподівання біологічного тривання і національного відродження залишалися в українському селі. То ж і книжка Нижанківського, перша книжечка літературного початківця не дістала навіть відповідної кри-

тичної оцінки, що могла б підсунути молодому авторові його спрямування.

Нижанківський писав і вірші. Вірші вимагають поетичного оформлення, а для початківця воно у наслідуванні зразків — то ж і перші вірші Нижанківського в манері Маланюківського стилю, може з більшою патетичною деклямацією, як у самого майстра, бо це був його вибраний стиль, а в Нижанківського тільки наслідство:

Упадеш раз долів і знов встаєш на ноги.
О, не звалить тебе, країно неозора!
Перед чолом твоїм нестоптані дороги,
де дні дзвінки встають в розспіваних моторах.
Твоє кипуче серце знову ствердло хижо,
і милості не дасть, як білого причастя!
І ти держиш його, як помсту і як визов,
для перемог своїх і для свого щастя.
У днях, що розцвіли у загравах багрових,
ростимеш у красі і силою могуча.
Бо ти — це ми самі! Бо ми твоєї крові,
країно наших мрій, вітчизно невмируща!

Вже всі оті прикраси, що їх вимагає Аристотелівська поетика, реторичної за-краски, як „країно неозора“, „нестоптані дороги“, „розспівані мотори“, „кипуче серце“, „багрові загрози“, „могуча сила“ і сама луанта і своєю формою і семантичним багажем „країно наших мрій, вітчизно невмируща“, вказують на те, яких вихілясів, якого еклектичного сприту потрібно було

поетові, щоб написати вірш, що міг бути надрукований у пресі.

Візьмімо інший з початкових віршів Нижанківського:

Неначе духи з казки Андерсена,
коли все місто спить в десятім сні,
виходимо на світ і, як закляті, йдемо,
невгнуті і тверді...

Тут уже в поета оригінальний образ: є місто навіть удачно прирівняне до казки Андерсена, бо воно спить десятим сном (сон — це казка), і є герой чи герої, які виходять і йдуть закляті (знову казка). Але поет не витримав у цьому образі. Літературна дійсність, панівний манеризм підказали йому трафарет: невгнуті і тверді. Ці модні в той час поетичні прикраси знищили вірш, але напевно допомогли авторові дістати для вірша місце на сторінці газети.

Звичайно, перші вірші Нижанківського — це поетичні шукання, запозичення не так з якихось вибраних поетів, як радше з літературних публікацій, які в той передвоєнний час були модні. Вистане переглянути збірники „Вістника“, щоб переконатися, які вірші були модні. Беру книжку „Вістника“ з того року, коли дебютував Нижанківський — грудень 1936. На першій сторінці два вірші: перший Маланюків під назвою „На грані“, другий С. Кушніренка. Я зачитую останній катрен з Кушніренка, що в той час звернув на себе увагу, як молодий надійний поет, що його навіть допустили до перших сторінок „Вістника“:

Ми скоро покажем батькам,
як спрагли серця наші й груди
і вперше десь випаде нам
ворожі окопи здобути.

Або інший чотиривірш з вірша „В будуччину“ того ж автора і в тому ж числі згаданого літературного місячника:

Росте, координує м'язи
незломний, молодий і впертий,
це — він, це я, це кожний з нас,
що принесе себе у жертву.

Нижанківський не впав жертвою бляша-

ної деклямації. Він шукає — шукає вислову для почуттів, намагається поглибити ці почуття самою конструкцією поетичного нашарування. Вже в перших віршах зустрічаємо у Нижанківського ту нотку, що стала основою його поетичного світу: натяк на філософічну думку, прищиплений іронічним коментарем у тому ж самому філософічному заложенні:

...вічність тужно віє
повз вікна наші в чорну нескінченність.
І ми міркуємо й не розумієм,
які безсилі мудрість і ученість.

Нижанківський не зразу перейшов у той жанр, що згодом став його поетичною ідентифікацією. Збірка „Терпке вино“, що вийшла друком під час війни в 1943 році у Кракові, — це збірка перших віршів періоду щукань. Ця перша збірка — це твір вже дозрілого автора, якому проминуло тридцять років, та й трудно запідозрювати його в початківстві. Ця книжка розкриває лабораторію, де поет намагається опанувати майстерність віршування, а в той самий час експериментуванням старається визволитися з утертого штампу, що його репрезентували поверховна деклямація і штучно-батьорий патос патріотичного заклику. Ще в той час Нижанківський не йде далі традиційного вірша. Його досягнення — це поправний вірш, часто з цікавою римою, оригінальною метафорою (не без впливу Антонича) і виразною темою, що її часом вдається доповнити філософічною пуантою.

„Щедрість“, що вийшла вже на еміграції, в Німеччині — це формально викінчені вірші обдарованого поетичним чуттям поета. Назва збірки абстрактна, за нею небагато поетичного змісту і це вказує, що поет не торкнувся глибин своїх поетичних почуттів, а радше, у своїй пристосувальності, вкладається у традиційні визнані форми. Збірка не тільки формально викінчена, але самий її тон опанований, майже реалістичний:

Назавжди попрощав я молодість химерну,
мов піна поплила у золотім струмку.
І осінь бачу вже — і повну і дзвінку,
що промине також і взяте не поверне.

Так реалістично говорить поет про свої настрої на порозі сорокового року життя. Але і ця нова збірка — хоч її настрої відбиває воєнні переживання — показує Нижанківського тим самим міським трампом, яким ми пізнали його з перших писань — з руками у кишенях штанів, із задиркуватим поглядом живих неспокоїлих очей в-лід дашка кашкета. І тут несподівані гострі вислови, тверді уривані речення, замість притаманної ліриці рефлексії — виклик, що характеризує виховання міської вулиці, яка не знає сантименту й якою можна пройти тільки з певною дозою задиркуватої й ноншалантської самовпевненості:

У зуби пальці взяв — і свист
ударив лоскотом у сонний простір.
І зір, мов птах, над обрієм завис,
де видно дерева струнки і гострі.
Стою. Надслухую. Ніхто
у відповідь мені не кинув свистом.
А серце — гостре в ребрах долото,
і кров у жилах дзвонить, мов намисто.
Хіба нема нікого там,
щоб так, як я, вичікуючи, марив?
Щоб крил швидких завидував віграм?
Кого б мій свист, неначе шпага, вдарив?

В цій новій збірці Нижанківського чуємо вже тиху нотку песимізму, а песимізм означає глибшу задуму і поважніше трактування самої теми. У романтичній розповіді звірення поет уміє збагатити настрої філософічною рефлексією. Він не піддається вповні настроєві хвилини, але хоче бачити цей настрої на ширшому тлі роздуму про життя, і тут виривається в поета раптовий наголос з іронічною, а навіть саркастичною закраскою. Збірка „Щедрість“ дає тільки натяк на цю здібність поета. У „Щедрості“ Нижанківський ще в

орбіті традиційного розуміння віршотисання. Літо своєї творчості зустрічав поет віршами, що їх визначували переживання зумовлені важким становищем його самого і його загубленої країни — не без впливів старших попередників. Зразком для поета є Маланюк чи Кравців — поети, які вміли патріотичну тему подати у поправній і сприйнятливій поетичній формі. Там, де у Маланюка „Собор“, ідентифікований у катедрі св. Юрія, чи у Кравцева „Св. Юр“, у Нижанківського той самий патос і запозичена фраза перекинені на вежу Волооської церкви, не тільки тому, щоб віддалитися від зразка літературного запозичення, але й щиро із сантименту до цієї старовинної церкви, у тіні якої, в домі Ставропігії, пройшло його дитинство.

Ось один катрен із Маланюкового „Собору“:

І ось над суетою днів,
де марна колоточ ловитви,
горить любови ярий гнів
і хрест меча і меч молитви.

А в Нижанківського про вежу Волооської церкви написано так:

Над нею днів шумить дзвінких ріка,
де угорі хрест злотом паленіє.
Послухай лиш, примкни тремтливі вії,
і вчуєш голос, що пливе в віках.

В обидвох поетів та сама візія, де хрест стоїть понад щоденністю, яка змінюється. У Маланюка св. Юр — це символ, він

...стереже нагорний храм,
ковчег невинної обнови,
твердиню вірності вікам,
твердиню вірності до крові.

Той самий натяк на твердість і вірність до крові, що його підкреслює Маланюк у вірші про „панцероносного брата“ Софії, наслідує Нижанківський, продовжуючи попередньо зацитований катрен таким терцетом:

І він тебе, мов хмелем, розколише.
О, стій спокійно. Слухай, тихше, тихше.
Хай в жилах дзвоном грає давня кров.

... У Маланюка чи Кравцева — цей відклик до тверді, до вірності, до посвяти — це вислів їхнього світогляду; у Нижанківського — це данина моді. Чи вона щира? Щира! Бо поет виріс у час, коли ідеологічне наснаження вірша було вимогою, щоб удостоїтися друкування і дістати читача. Але у цій збірці маємо вірші, які випливають із глибших джерел поетичної особистості Нижанківського. Візьмімо, для прикладу, вірш „Мандруючи“:

Обвились тополі ситими вітрами,
що набрали меду в леті рукавами
з піль, де гречка в'ється ліною хмільною,
де сріблясті верби дзвонять над рікою.

Вірш сентиментальний, у тому сенсі, що викликає повну симпатію для почуттів поета. Та пуанта вірша — хоч уповні запланована в сентиментальній ноті настрою — підносить вірш з теми особистої на ширшу, філософічну, і відкриває ту глибшу силу поетичного відчуття, для якої поет шукав вислову довгими роками поетичних шукань.

Той самий шестистоповий ямб з точною цезурою посередині, що з уваги на головний наголос на другому складі перед цезурою надає віршові послідовної однотонності, і подібний сентиментальний настрій переплітаються і в „Літі“, і в „Сподіванні“, нагадуючи тон і тему Фальківського у його „Відлітають знову журавлі у вирій“, що сильно відбилося у наступних рядках Нижанківського:

Не знайдеш, не стрінеш — хоч прийдеш до хати
і станеш на рідне, незоране поле,
хоч будеш усюди глядіти й шукати —
не знайдеш, не стрінеш; не стрінеш ніколи.
Лиш згадка, лиш туга з тобою ітима
і серце нестимеш розбите на кусні,
бо визнаєш: не стрінеш, не знайдеш незрима,
далекій, загублений материн усміх.

Поет уступив у літо своєї творчості, збірку назвав „Щедрість“ у розумінні урожайної щедрості літа, що й вияснює вірш у збірці під тою ж назвою:

Гей, співайте пісню про велику щедрість,
наставляйте руки смаглі в мозолях!
Відлітає літо у сріблисту безвість,
в ситості сп'яніло дихає земля.

Але його вірші ще не плоди дорослого літа. Характер цих віршів еkleктичний, вони перегукуються і з Кравцевом, і з Ольжичем, і з Дараганом, головню у намаганні знайти патріотичну ноту, зумовлену атмосферою напередодні світової війни; у них впливи Антонича, головню в новій метафорі:

...хай радість серце ясенорим клином
проб'є до дна...

або:

...знову загориться
прекрасний день, як папоротин цвіт...
чи ще модерніші:
...гудуть і виють пропасті подвір...
...кружляє місто — сотні карусель...

У висліді — неповний образ поетичного відчуття і все ще непевний голос поета, який цю непевність намагається прикрити бравурним закликком запозиченої і тому непереконливої віршованої фразеології:

І будем тривати й тривати,
уперто заслухані в час —
бо треба ще буде карати,
бо треба ще буде, ще раз.
О, Пане, що радість і горе
ти сієш зерном у віки,
вже досить, вже досить покори.
Прости нам! Вже досить таки.
Сціпімо, сціпімо до крові,
до жовчі сціпімо уста,
і доти не знаймо любови,
аж доки не сповниться мста!
(„Прірва“)

Але вже в цій збірці є вірш, що вказує на інші притаманності поетичного таланту Нижанківського:

Вікна виноградом ночі заросли,
тиша треться до колін моїх, мов кіт.
Добродушна піч, надувшись в куті,
дихає теплом, що навіває сон.

Книга, сірий птах, що крила розгорнув,
на столі лежить, пізнавши мудрість літ.
Побіч каламар — він повен дивних слів,
жде, коли перо їх виловить усіх.
Та воно, старе, дримає у руці.
Схне на ньому ще останніх кілька рим.
Враз зашелестів покреслений папір —
боязко ожив новий, звичайний вірш.

Саме це: звичайний вірш, повний безпосередньої обсервації і тихого незапозиченого і ненадуманого переживання з ноткою скептичного філософування — це справжній жанр Нижанківського. Потрібно було довгих років шукання включно з експериментуванням, щоб віднайти цей власний свіжий голос.

В 1953 році, вже в Дітройті, вийшла нова книжка віршів Нижанківського, знову під абстрактною назвою „Вагота“. Ця книжка — це картина шукань поета за власним поетичним обличчям. Про неї написав критичну статтю Юрій Шерех у березневному числі „Української літературної газети“ в 1956 році і це мене звільняє від її характеристики. Дозволю собі переповісти думки Шереха, з яким я згоджуюся в оцінці поетичного таланту Нижанківського, тим більше, що він висловив високу похвалу за один вірш поета і це мені приємно повторити.

„Вся збірка — пише Шерех — про настрої поета. Вони можуть бути важкі для нього, навіть трагічні, але вони тільки настрої, хвиливі й проминальні. Спочатку це спустошення, катастрофи, може війни, може незбагненности світу. Він бо замалий, щоб схвати голову. На чолі смертний, чорний піт. Навколо шумить гетсиманський сад великої самоти. Бризки крові на вікні поетової домівки. Шкіриться жовте обличчя черепа. Стіни чорніють від самоти. Причин катаклізму поет не знає, він тільки простягає в простір своє безрадне чому.

Потім на зміну експресіоністичним зойкам і каталогові жахів приходить спокій-

ний смуток зречення й усеприйняття. У тривожну височінь тепер підноситься молитва, тужно, але мирно, як цвіт липи, опається відцвітття крил, що носили душу д'горі, надходить самітне дозвілля гіркоти, чи то пак гіркота самотнього дозвілля. Свій найповніший вияв цей настрій знаходить у може найкращій, найменш експресіоністичній і найпогіднішій поезії збірки:

Пані, я спокійний перед тобою
вічною. Як дерево корою,
я обріс життям. Мої долоні
квітнуть рясно, як дерев долоні.
Пані, я тебе напевно зустріну,
не ждучи. Як вітер звіє піну
літа теплого із мого серця,
ти нахилишся до мого серця.
Пані, що ж тобі нового сказати
про життя? Вітрило розп'яте
на човні — твое. Незнана гавань
в тиші мерехтить, як дійсна гавань.
Пані, ясність, наче срібне волосся
стелиться. Шумить моє колосся
днів у ваготі, що хилить колос
над землею, що зродила колос.

Велич тієї, кому адресований цей монолог, не дозволяє їй на відповідь, як не дозволяє поетові назвати її на ім'я. Я не знаю, чи є не тільки в українській, а навіть у світовій поезії інша розмова з смертю, витримана на такому рівні гідності й погамованости. Навіть повторення тих самих слів у римах, що на перший погляд здається оригінальством, виявляється ствердженням тієї гідности. Долоні, серце, колос і немимуча незнана гавань — це ключі до тієї гідности і шляхетної довіри до життя і смерті. Якби прибрати з поезії нечисленні вияви манерности (порядок слів — **літа теплого**, подвійне що і надто кількоповерхова, але не оригінальна метафора колосся днів у ваготі в останній строфі), це була б одна з перлин нашої поезії.

Але може вона витрала б, якби була в збірці сама. Бо вона єдина, що підносить

ся над хвилиним до узагальнення. А поза тим ми чуємо, як по катастрофі тужні тремтіння обгортають радісний привіт, чуємо заклики привітати благість осінню, алегорії попелу, що лишається від горіння, молитву подяки за існування світу. Еклектично мішаються інтонації романсу
... не чути плюскоту легких, сріблястих весел...

і пушкінізму Рильського — бо хоч яблуко з поезії „Яблуко червоне впало поза обрій“ у Нижанківського — сонце, все таки образи й тон її підозріло нагадують „Яблука достиглі, яблука червоні“ Максима Тадейовича.

Поезія Нижанківського попри всі дочеплені до неї тягарі не може бути поезією ваготи — принаймні покищо — бо вона поезія митей. Поет шукає ваготи і це добре. Але він знайде її не у формальних засобах, що роблять вірш важчим, а то й непідносним. Ваготи бо надає поезії узагальнення і мисль. В одній поезії Нижанківський каже:

Я
фарби синьої візьму
і в кімнаті на стіні
(на своїй старій стіні)
намалою день,
день завтрішній.

На жаль, ця програма лишилася нездійсненою, як і те, що обіцяла назва збірки. Щоб намалювати день завтрішній, треба збагнути день сьогоднішній.

І тут хай мені буде вільно не згоджуватися з критиком Шерехом. Зовсім справедливо — малювати завтрішній день можна, збагнувши сьогоднішній. Та ж вся дотеперішня поетична діяльність Нижанківського — була шуканням не тільки того завтрішнього дня, але й себе самого. Шерех обмежився зацитувати тільки останні рядки вірша на тему завтрішнього дня, а цей вірш більше важливий початковими ствердженнями. І тому я доповню цитату:

Нині гляну крізь вікно.
Хочу бачити: коли

обрій відчиняється
і який, який це він —
день завтрішній.
О, поезіє!
Ждати можна при вікні
лиш на листоношу. Так
можна мріяти віки,
і тисячеліття так
можна перемріяти
при відкритому вікні...

Тут вже маємо нового Нижанківського, який знаходить себе, знаходить свій власний голос і має відвагу заявити, що він готовий намалювати новою синьою фарбою, на своїй старій стіні поезії, новий вірш, той завтрішній день, що його він роками виглядав. Нижанківський не лише знайшов себе, він повірив у себе і тому той вірш, що його частинно цитував Шерех і я доповнив, має ще пуанту, яку також Шерех поминув:

... і повірю в нього (це значить — у завтрішній день, у свій власний вірш) — він мій твір.

Нижанківський віднайшов себе не в ліричній деклямації, що впродовж майже двадцяти-п'яти років висловлювала його поетичні настрої, і не в політичній деклямації, що була даниною літературній атмосфері, але в іронії. Іронія — це не легкий жанр у літературі. Хоч і значення цього слова за грецьким словником у глузуванні — то в літературі іронія це радше вищий есіб гумору, від рафінованої літератури, що вимагає, крім таланту, ще й бистрої інтелігентности. Про цю іронію говорив поет Тичина у вірші „За всіх скажу“:

...ніколи ще душа так не мужала,
і я встаю, нову вдихаю міць,
не мрію, ні, повіки я розмружив —
іронія і гордість на душі!

Західня література останніх десятиріч у перегонах у ділянці іронії і гротеску. Макабричний сміх, що його маємо в літературі, говорить про почуття безсилля перед приреченням, про втрату віри в доречність,

керованих людським розумом починань і довершень, і, зрозуміла річ, говорить про якість тієї літератури, що її компонентами визначив у цитованій рецензії критик Шерех — узагальнення і мисль

У Нижанківського вже здавна спостерігали ми замилювання поіронізувати. У вірші, що в ньому хочемо бачити зворот до нової творчості поета, натяк на іронію існує. Речення: „ждати можна при вікні лиш на листоношу“ після патетичного вигуку „о, поезіє“ — це вже рафінований вияв іронії і він не прийшов нагло: він відозвався у поета з глибин душі, як незайманий власний і свіжий голос.

Іронічні вірші друкує Нижанківський від майже двадцяти років у гумористичному журналі „Лис Микита“ під псевдонімом Бабай. В 1959 році вийшла книжка цих „іронічних, сатиричних і комічних віршів“, як їх визначив самий автор, з передмовою мистця карикатури Едварда Козака. Друга збірка іронічних віршів поета має вже назву: „Каруселя віршів“. Це понад двісті віршів, друкованих у „Лисі Микиті“ впродовж десяти останніх років. Об'єктом іронії Бабая є само життя, що його він бачить під нахиленим кутом гротеску.

Літературознавство окреслило гротеск, як сполучення трагічного з комічним. Сама назва гротеск відноситься вперше до знайдених у шістнадцятому сторіччі Рафаелем химерних настінних малюнків у римських підземних гротах. Гротеск побудований на свідомому перебільшенні, несподіваних контрастах реального з химерним, трагічного з комічним; показує боягузтво як геройство, реальне романтичним, нечесне чесним, погане гарним у такій формі, неначе зображує правдивий, дійсний світ. Часто гротеск є відтворенням реального і його завдання зашокувати чи тільки здивувати читача, чи глядача і тим самим примусити його подумати, як той правдивий у гротеску світ змінити на краще. Піранделло, що широко послуговував-

ся гротеском, вважав, що гротеск висловлює у мистецькій формі погляд на світ гумориста. Гуморист у Піранделло — це обдарований мистець з візією, що допомагає глибше прослідити звичай й усталений порядок і дозволяє увійти у дійсну природу речей. Своїм надзвичайним обдаруванням відображувати гуморист створює певний вид протиставлення, збентеження, непевності і збуджує голос сумління. Почування поета-гумориста вагається між двома полюсами: трагічним і радісним, його творчість вміє бачити два протилежні бігуни — надії і страху, правди і фальшу, краси і погані, справедливості і несправедливості.

Майстрами гротеску виявили себе такі класики літератури, як Рабле з його двома популярними героями Гаргантюа і Пантагруелем, Свіфт з його Гулівером, Сервантес з його Дон Кіхотом. Модерний гротеск грається з абсурдом, пробує відвернутись від реальності, відчужитися від реального життя. Світ Кафки — це якесь чуже нецьогосвітне місце, де деталі з нашого світу, але вони показані в таких пропорціях, що видаються ненормальними.

Новий період приніс ще бурлеск, що йде в парі з вульгаризацією самого мовостилю і вимагає більше безсоромності від автора. Бурлеск говорить про високі справи спрощеною мовою, то знову про низькі справи — напушеною, вишуканою мовою. Близько стоїть і травестія, і зразок такої бурлескної творчості в деякому відношенні маємо в травестії „Енеїди“ Котляревського.

У вісімнадцятому сторіччі гротеск поширився в карикатуру. Гротеск не завжди знаходив признання в літературі. Буало у Франції, Драйден і Кольридж в Англії засуджували гротеск, як низьку форму творчості. Кольридж писав, що „гротеск — це фальшивий вид гумору: з малого робиться велике, з великого — мале, а все для того, щоб знищити і мале і велике, бо все є рівне в порівнянні з безконечним.“ Нова

література прийняла цей вид творчості, визначаючи його різними назвами і формами. Карикатура стала широко прийнятим засобом викликати сміх, сміх — не для самого сміху, але для задуми, що має дозволити людині побачити зле у заскоружлих і застоєлих звичаях і порядках і викликати бажання направити зло.

В такому світлі треба розглядати іронічні вірші Бабая. Це не просто вірші для усміху. Це та нова література, що стоїть перед великою загадкою, якою є світ, і бажав його пізнати, зобразити, наблизити до людини, щоб людина могла в ньому жити. Нижанківський обдарований тією візією, що дозволяє йому бачити світ під кутом гротеску; в нього вміння посміятися, покрити у тому вимірі, де місце для макабричного усміху, коли об'єкт чи ситуація стоїть на грані трагічного і комічного.

Ось короткий вірш „Квиток“:

На станції свого перебування,
нетерпеливо із квитком до Львова ждеш,
щороку поглядаючи на календар.
Наївний ти! Не треба нервуватись,
квиток твій унікальний:
він дійсний до кінця життя.

Типовий для Бабая вірш: його можна читати з усміхом і його можна читати з відчуттям трагічного, неповоротного. Ми завважили вже у вірші, що його хвалив Шерех, нову метафору, що стоїть на грані трагічного і комічного. „Як дерево корою, я обріс життям“ — метафора свіжа і нова, але вона недалеко стоїть від такого популярного звороту Бабая „впустити коріння у фотелі“. У цьому вірші, написаному у настрої величчя і достоїнства, цей метафоричний зворот на грані трагічного і комічного сприймається по стороні трагічного, бо так вирішує настрій вірша. Але в іншій конструкції та сама метафора може бути сприйнята по стороні іронії.

Подібна тема, як у вірші „Квиток“, повторюється в іншому вірші, вже в іншому

словному оформленні, що не підсуває сумніву, чи сприймати його трагічно, чи з усміхом.

На бровах він ішов,
казав: іду додому.
І носом підпиравсь,
казав: іду додому.
Бо довго він ішов,
бо ноги вже стоптав,
бо чим іти — не мав.
А як вкінці упав
на цвинтарі чужім,
на цвинтарі глухім,
у гробі він шептав:
іду до дому.

Це вже зразок макабру, що в Бабая до-сить часто повториться. Але навіть тоді, коли Бабай покпиває, він не вміє бути влісним. Навпаки, його вірш завуальований чаром сердечності до людей і до свого трагічного героя.

Дорогою барвистою,
мандруючи, підсвистую,
легкий та обезжурений,
до серцем всіх розтулений.
Який я ущасливлений,
у нікого задивлений!
До себе усміхаюся,
нічого не питаюся.
Ах, непотрібні запити!
Так легко щастя втратити!
Підсвистую, мандруючи
і сам себе дивуючи.

Дуже нагадує цей вірш Тичинівське „Гаї шумлять, я слухаю, хмарки біжать, дивуюся“, але це не наслідування. У рядку „так легко щастя втратити“ говорить Нижанківський. У світі поета самотність, його життя на грані трагічного і тільки накинений усміх дозволяє йому на хвилини утіхи. Навіть ознака плачу — сльозина у поета виходить в іронічному спочутливому образі, повна якоїсь майже дитячої безжурності:

На тоненьких ніжках
 слізюнька біжить,
 бо спішиться дуже,
 бо в самітній хаті
 цілий день на неї
 смуток жде і жде.
 Спотикнулась, впала
 на низькім порозі
 і тоненькі, бідна,
 поламала нозі.
 Я схилився над нею,
 як вона вмирала.
 — Я до тебе бігла! —
 ледве прошептала.

Сантименталізм сплетений з іронією. У віршах, де свідомо домінує сатира, якою поет хоче вказати на зло, немає сантименталізму. Переважає лаконічна, майже ляпідарна мова, збагачена метафоричними прикрасами з народного і сілького щоденного словника. У випадку Нижанківського можна говорити про перевтілення, а навіть травестію з погляду мови. Перші його вірші, писані під впливами насичених ідеологією поетів, повні надуманої, вишуканої фрази, що покутувала називатися поетичною мовою. Це була мова парафіяльної ввічливості і патріотичної деклямації, що скоро стала академічною, не в розумінні науковому, але в популярному, бо увійшла у словник промовців на вічах і академіях і в той час збаналізувалась. Нижанківський з цих височин штучності і котурності зумів повернутися до мови, що її чув і розумів, віднайшов шлях до ряду музичних інструментів щоденності, повної нескінченності багатства експресії й інтонації. Мову штучну він уміє застосувати у сатирі, як компонент глумливого насміху. Ось зразок — вірш „Мітингова дискусія“:

Узявши до уваги стан фактичний,
 і врахувавши всі заторкнені реалія,
 я мушу висловити погляд свій критичний,
 що мій достойний опонент — каналія.
 Мій передбесідник сказав усе і трудно щось додати,

однак, реасумуючи, конкретно кажучи, усі проблеми, гадаю, як-не-як, було б доцільно сконкретизувати заслухане, тому ото ж дозвольте слово до цієї теми. Шановний голова, евентуально, правильно сказав [дотично заторкненого й взагалі — і я, як-не-було б, тому [фактично, узявши цілість так, як є, зокрема кожний пункт [і теж загально, у суті речі: правду кажучи, погоджуюсь [евентуально. Отак в піднесенні патріотичному поважно говорили і, взявши до уваги факти всі, бенкет відбули [ухвалили.

Сатиричні вірші Бабая зродилися з обсервації громадського і політичного життя. В них терпке слово і доцільна фраза та й точно направлене вістря сатири.

Нижанківський вміє погратися самим віршем і його конструкцією. Вже у збірці „Вагота“ маємо розчленування віршових рядків, що так не подобалося критикові Шерехові, який назвав це „січкою одно- і двоскладових слів у неокочирних кусках пошматованих речень“. У Нижанківського була потреба знайти важність слова, доцільність словної експресії в побудові іронічного нашарування. Ось вірш „Слово“, що й говорить про ці мовні шукання поета:

Слово відцвіло давно.
 Слово — зжовкле листя. Ніч,
 день — здається, що воно
 вічність під ногами. Річ
 зайва. Безпотрібна вже.
 Слово, що початок. Світ —
 камінь. І не береже
 каміня ніщо. Це бід
 вагота лежить. Навкруг
 листя. Листя, що було
 словом. Жде в напрузі слух
 надаремно. Висне зло
 мряковинням. Більш нема
 слова. Листя шелестить
 мертвим шелестом. Німа
 дише просторінь. Блакить

хилиться. О, слово, твій
хто відродить скін? Куди
листя рознесе прибій
вихру? Стіп важких сліди
вкрили землю. Чи цвісти
вже ніщо не стане? Це
суд і присуд. Буде йти
далі, вперто йти — лице
без очей: людина. Де
спиниться вона? Шлях
вивернутий дном. Не жде
тінь дерев. А на устах,
стиснутих і сірих, піг
застигає. Відцвіло
листя. Листя впало під
ноги. Слово, що було.

Філософія слова, чи навіть — послужив-
шись каламбуром — словна філософія.
Вірш написаний в 1950 році і він ще на-
лежить до періоду „Щедрости“. Поет сві-
домий, що новий вірш, як нове життя, тво-
рить нове слово. Що більше, він знає, може
навіть без свідомости відкликатись до Єйт-
са, що поетичне слово — коли спопуляри-
зується — буденніє і перестає бути поетич-
ним. Тоді потрібно творити нове поетич-
не слово. Поет шукає того слова, шукає
нового вірша, щоб висловити свої власні
експресії, подати свої власні інтонації —
мовою, що йому найрідніша, мовою міста,
в якому зріс і пізнавав суть речей. У шу-
канні за правдивим словом для свого
іронічного вірша поет почав гратись сло-
вом, щоб у цій грі — як каже Тувім — у
„куншті вишуканих похідних від слова“,
неначе по лінії математичної функції дійти
до свого власного поетичного вислову.

У поцілунку згуби,
хай креше зуб об зуб.
Ми, любя любко, любе
між любих згубим згуб.
О, любя любко, згуби
не знайдем поміж згуб!
На згубу нашу креше,
ой креше зуб об зуб.

Ще більше цієї словогри у вірші „Хи-
мородник і хмари“:

Хмарилася хмара
на химерну хмару:
— Ти хіба не хмара,
хандра худорлява.
Ходиш, халясуеш,
хамна і хабальна.
Ти хіба не хмара.
А химерна хмара
хишками до хмари:
— Хвостишся ти, хмаро,
хамородь ти, хоха,
хурії ти хочеш,
хиндею ти хвора.
Хмарилася хмара
на химерну хмару:
— Химородник ходить,
химородить хмари.
Ти не харапудься,
ти не хорошися!
Хапоне і хавкне,
ти, химерна хмаро!
А химерна хмара
хишками до хмари:
— Химородник — хшора,
халасун, халандрусь,
халамидник, хлистик,
хромолаба, хиря,
хараман, хамлога
і халамаїдол!
Химородник слухав,
Химородник — хмарник,
химородник — хитрий,
химородник — хтивий.
Хвать! химерну хмару,
хмарами захмарив
і хамнув — і хвіть-ю!
Доц.

Це новаторство нагадує нам американ-
ського поета Камінгса. Камінгс лірик і са-
тирик в одній особі. Він умів поєднати но-
ву візію світу саме у пункті, де перетина-
ється ліричний сантимент з іронічним спо-
гляданням і в цій візії він неповторний.
Камінгс далекий від політики, але його

творчість близька до життя: він намагався віднайти людину, її гуманістичні вартості в сьогоdnішньому відгуманізованому світі. Вірші Камінгса — це картини, в яких зображена проста людина з запитом в очах — з запитом про довкілля, про світ, про всі речі, про себе саму. Камінгс майстер у виведенні цієї картини простими словами, невимушеними фразами, часто спрощеними до вульгарності висловами — і тут подібність Бабая.

Остання цитата закінчувалася словом дощ, то ж по асоціації візьмімо Камінгсів вірш про дощ (вільний переклад):

Коли дощ, що його бояться
не діти, а люди,
говорить (поміж листям злегонька
голосами жіночими розказує
про смерть, любов, землю, темноту)
і тисячами крапель
розбиває, скручує, освічує
дерева: ломить кожне
його власним рухом до краю
невинної загибелі,
вкорочує все, що було
запашне)
коли дощ приходить,
як повсякчасне ствердження, збираючи
всі усміхи, що будуть потім,
я розумію,
що
значить зворушення
або
що робить рука з твоїм волоссям
в моїй уяві.

Подібну тему маємо у Бабая:

Дощ іде — я іду
у калошах, у плащі.
Я спинився, а дощ ні.
Бо він дощ, як всі дощі.
Треба далі йти мені.
Дощ іде — я іду.
Він згори — я знизу.
Він спинився, а я ні.
Може трохи побіжу?
Я почав — він догнав.

Бо він дощ, як всі дощі.
Я в калошах, у плащі.
Дощ іде — я іду.
Ідемо удвох — і що ж?
Я весь мокрий — він весь дощ.
Я спинився — а дощ ні.
Бо він дощ, як всі дощі.
Я в калошах, у плащі,
Треба далі йти мені.

Якась приреченість, підкреслена цими постійними повтореннями, що зовсім не сприяють сміхові, а радше хвилюють перед незнаним і трагічним, однакова і в вірші Камінгса і в вірші Бабая: дощ загроза, що йде з людиною постійно, з натяком на смерть. В обидвох поетів та сама доза іронії з глибоким ліричним сантиментом. Обидва поети різні, але відчуваємо, що вони споріднені — споріднені у намаганні просто і з людським співчуттям сказати про речі, які мають значення сьогодні, в момент існування і завжди.

Ось ще одна картина з книги Камінгса, настроєва картина з побуту міста з похідною у глибшу філософічну думку про життя, що притаманне і віршам Бабая:

В Домініка лялька,
висить пришнурована
до радіатора
у грузовику.
Лялька засумована,
що її хтось викинув,
поховав у бочці,
де сміття, ось так.
Справа зовсім ясна:
Домінік взяв ляльку
і привіз додому
у грузовику.
Жінка Домініка
гарно вмила личко,
залатала штанку,
там, де в ляльки...
так
в Домініка лялька,
в мене друг від серця:
возить лід-вугілля

у грузовику.
Людам — лід-вугілля,
а мені... він знає,
що для мене більше
реальна-живіша
лялька, но і мрія.

Я запитував Богдана Нижанківського, чи він знає Камінгса. Відповідь була заперечлива. Я вірю, що у Нижанківського немає й уявлення про творчість цього американського поета і не потрібно шукати якогось споріднення. Бабай не пішов по якихось літературних слідах, він віднайшов себе. В українській поезії Бабай не має предтечі, а чужих зразків він не знає. Однозвучність, що її можемо віднайти, як на приклад Камінгс-Бабай, це тільки доказ, що стилістичні досягнення і тематичні рами зумовлені ширшими компонентами, що їх приносить нова доба чи новий період в мистецькому, літературному процесі. В Камінгса є вірш про продавця дитячих іграшок — бальонів у міському парку. Та сама атмосфера у вірші Бабая „Гуд тайм“ (ще й англійська назва) і ми зачитуємо цей вірш, бо він точно дає образ творчості Камінгса:

У парку під тоненьким деревом
стоїть панок з кругленьким черевом
і воду п'є із соком пурпурову,
і усміхається.
Чи ж не чудово?
Ах, як чудово!
Дівчатко з голубим бальоником,
хлопчика з дерев'яним коником,
близнята з однією пипкою,
панянка з нотами і скрипкою,
дідок у чорному з газетою
і песик з ніжкою задертою.
А сонце, сонце вже під чаркою,
цілується з малою хмаркою.
Надходить пані в сукні з квітами,
колише клубами розквітлим,
угледіла панка — і нагло в нього
з пістолі стрелила — і більш в нікого.

А сонце, сонце вже під чаркою
цілується з малою хмаркою
і воду п'є із соком — пурпурову.
Чи ж не чудово?
Ах, як чудово!

Відклик до Камінгса зроблений тому, щоб показати, що в означених обставинах і ситуаціях творчі посягання можуть повторятися зовсім незалежно. Камінгс реагував на відгуманізовану дійсність, на перепоетизовану фразу, на вишукану піднеслу мову в поезії.

Поетичний стиль завжди пов'язаний з темою. Англійський романтик Вордсворт, що захвалював просту мову в поезії, говорив, що мова поезії не так залежна від того, який рід мови поет вживає, але як поет використовує цей рід мови. Тут тільки підтвердження, що стиль визначають тема і сюжет. Кожний поет, що має щось нового сказати, старається сказати це своїм власним словом, утікає від втертої, нехай як піднеслої і утвердженої в поетичній досконалості, мови і застоюлої традиції. Єйтс потвердив, що поетична мова, навіть найбільше добірна, з часом стає загальною мовою і тоді поети мусять шукати зміни, навіть звертаючись до вульгаризму. Камінгс до крайності посунув експериментування з мовою. Він зовсім поламав поетичний синтаксис, виповнив словник вульгаризмами, впровадив різні трюки до вірша. Нижанківський не був революціонером в поезії: у перших віршах періоду шукань він підфарбовував мову давніми манеризмами, будував свої експерименти на поетичному кліше, тримаючись традиційних визначених Аристотелівською поетикою прикрас, що в нас довго покутували, як неодмінні атрибути поезії. Але все далі і далі він вкладає в уста свого героя — того самотнього трампа, що ходить вулицями великого міста, підсвистуючи, задивлений у далекую мрію, що є частиною його реально-го світу,—нові слова, нові фрази, нову про-

сту мову, виповнивши її новим звучанням і новою інтонацією.

На вулицях у місті чорнім — світло,
у нім палахкотить зелена тінь.
Не знаю, може, світло теж є тінь?
А, може, я живу в чудному домі,
де зустрічаються уявлення
і неуявлення?
На вулицях — як дивно це! — співають
і чути музику — не знати хто.
Ні музикантів, ані співаків.
Чи, може, цирк переїжджає містом,
або мандрівна опера без слів —
мелодія.
Поете, це Великий Віз, як завжди
твоїми повний мріями — а ти
дістав по тім'ю орчиком — от що!
Подумай: як же легко взяти слово
і кольоровий видути бальон
оригінальності.
На вулицях — звичайна річ: весна.

Творчий шлях Нижанківського — це змагання визбутися накиненої фрази штучної патетики і непереконливої в поезії, а тим самим і непоетичної вишуканості шліфованої мови і шукання простого вислову для глибоких почувань і вдумливих спостережень. З ліричної теплоти, що бадьорим вогнищем палахкотить у його серці, з обсервації підсиленої сумнівом, що дає початок сатирі, разом із притаманним лише Нижанківському іронічним закусом — зродився новий вірш, під яким поет поставив і нове, коротке і вимовне ім'я Бабай. У цьому новому вірші поет знайшов вислів для найширшої тематики. Український майстер гротеску у слові і в малярстві Едвард Козак у передмові до першої збірки іронічних віршів Бабая пише:

„Сатиричні поезії Бабая — поява в нас дещо інша і нова. Бабай — не журналіст, а поет. Навіть вузько-злободенні проблеми дня він трактує, як поет-сатирик „чистої води“. Проблеми дня він перефільтровує крізь власну поетичну медитацію і філософію так сильно, аж доки та проб-

лема не визбудеться проминальної часовости і не стане проблемою теж і завтрашнього і післязавтрашнього дня. Тематика Бабая завжди існуюча, бо він шукає її глибоко в непроминальній вдачі і психіці народу. Дуже часто Бабай не причіпає взагалі злободенної тематики чи справи до своїх віршів, а лише їх для власної потреби чи химери, поринаючи в чисто поетичну сферу творчості, де часто саме слово чи якась іграшка думки стають головним сенсом і змістом вірша. Це, як кажуть поети, найчистіше повітря творчості, і дотепер наші поети-сатирики до цієї сфери чомусь не доходили, хоч вона для сатиричного жанру незвичайно пригожа. Вірші Бабая в сприйманні легкі і можна їх, як хтось хоче, тільки і так сприймати; однак задумом вони лежать десь глибоко і поринати можуть за ними тільки ті, хто „добре плаває“ на глибинах правдивого мистецтва“.

Це так мистець сатири-карикатури про свого творчого товариша. Здається, більше похвали не потрібно, бо думка того, хто сам „найкраще плаває“ на глибинах мистецького гротеску, найбільше значить.

Нижанківський-Бабай — це єдиний у своєму роді поет у нашій літературі. В період, коли так завзято дискутується про модернізм, Нижанківський дав нову візію, що зродилася з глибокого ліризму, повного зворушливих відчущань і вдумливої іронії, зродженої з тих же зворушливих відчущань. У цій новій візії — світогляд поета, що закреслений поетичною фантазією, тим безпосереднім і незв'язаним поетичним польотом, диктує поетові його найкращі вірші — вірші, зв'язані з далекою і втраченою батьківщиною, з далекою і втраченою ріднею, з далеким щастям, що було тільки мрією і залишилось спогадом мрії, що в ній поет живе, як в реальності (вірші в „Карузели віршів“: „Фантазія“, „Добраніч молодості“, „Сантиментальний фрамгонт“, „Бурячки з хроном“ і інші).

Критик Шерех знайшов у збірці „Вагота“ один вірш-перлину і йому присвятив довгий розгляд. У двох збірках Бабая більше добрих віршів; вони всі — образ поетичної візії, що знайшла свою форму і вислів у новому вірші. У тих віршах думка, що виносить їх там, де розмови про справи вищі і загальні. Всім тим віршам варто присвятити більше часу, докладніше їм приглянутись. Я дозволю собі тільки зацитувати один з тих віршів, що темою відповідає обговорюваному Шерехом віршові із збірки „Вагота“. Той перший був урочистий і повний піднесеної експресії, навіть у стилізованій фразеології. Той новий вірш — простий і легкий, в ньому притаманна Нижанківському-Бабаєві нотка іронії.

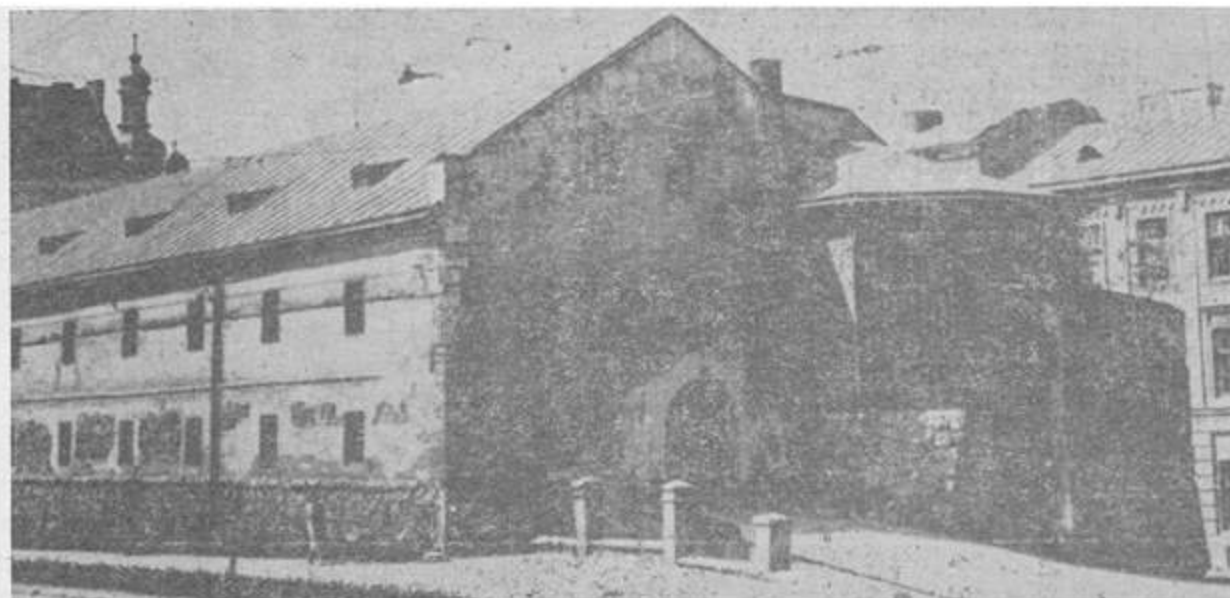
ЛЬВІВСЬКИЙ КАШТАН

Каштан мене долонею вітає:
— де ж ти бував?
забув мене? —
І знов мене

долонею вітає.
Іду, тремчу:
— Мій добрий друже! —
А він мені:
— Ну, говори,
ну, говори,
мій добрий друже!
Іду, мовчу,
не маю слів.
А він —
долонею киває.
І бачу я:
відходить він.
Чи вже пора?
Чи йти за ним?
А він долонею киває.

Тут сила Нижанківського-Бабая: легка ниточка іронії, пронизана крізь ліричний сантимент — простою невибагливою мовою говорить про людське життя у свідомості про неповторність і проминальність людини. Тут і неповторність самого поета, який в нашій літературі вповні оригінальний і модерний.

Остап Тарнавський

Львів

Міський арсенал

БОГДАН З ІНШОГО БОКУ СПРОБА ПОРТРЕТУ ОДНОГО МОГО БЛИЗЬКОГО ДРУГА

Анатоль КУРДИДИК

Якщо Вам хтось скаже, що Богдан Нижанківський — вроджений сатирик і гуморист, то в цьому буде тільки частина правди. Правда: тепер ніодне число „Лиса Микити“ не виходить без його „редакційного“ вірша, а в багатьох місцях тексту знайдете прикметний для нього гумор. Правда теж, що остання і чи не найбільша сторінками книжка Богдана „Вірші іронічні, сатиричні і комічні“, видана в Буенос-Айресе р. Б. 1959, матиме в українській гумористиці окреме місце. І правда, істинна правда, що з Богданом не всілі ніхто поважно говорити. Навіть мені, коли він приїздив кілька разів до Вінніпегу, ні одного разу не вдалося зламати цього „нижанківського“ стилю: Ви питаєте, а він відповість вам так, що вас „понесло і посадило“ на третю межу від того, що ви хотіли знати, ви доводите щось, а його „аргумент“ блисне, як шпада еспанського матадора, аж ахнете і залететеся сміхом. Коли Богдан приїхав до Вінніпегу вперше за мого тут побуту, я спробував зробити для нього в одному ресторані щось посередне між сходами містців усякого калібру і „здвигом“ львов'ян, щоб привітати свого „сільчанина“. Вечір мав бути поважний, але таки в ході моєї короткої привітальної промови в шану Нижанківського, що прибув зі своєю сестрою і швагром, п-вом Снігуровичами, він вирвався мені з рук, фиркнув, як Пегас — і пропало! Богдан зробив кількома словами такий „цвішенруф“ чи „коментар“ до моїх слів, що я спробував ще раз чи два притримати Пегаса за вуздечку, а далі й відчув, що не зможу: „Лети, чорте! — сказав я — і вечір був наче тією частиною кожної великої вистави, коли лід ніч випускають в небо ракети: незабутніми своїми блисками і каскадами гумору, свіжого, неповторного та Богданового. Вечір був рідкісний і тому справді незабутній, хоч ані одного жарту з нього я не всілі повторити. Громада, що вважає Богдана Нижанківського гумористом і сатириком, побільшилася таким чином ще й того вечора.

Я таки твердив і твердитиму, що Богдан Нижанківський — насамперед непоправний лірик, однаково у прозі і поезії, а вже потім, — чи то химерою віку, чи химерою нашої покрученої долі, якої він пекельно бистрий обсерватор, --- перекинувся на іронію, сатиру і гумор. Може,

щоб шукати в них нелогічного виправдовування наших чорт-зна-яких днів, може, щоб Дон-Кіхотом ще раз піти на вітряки і копиці українських буднів, а може, щоб перекинути їх мантилею через плече і на велелюдному майдані, серед вифризованих і сантиментальних сеньйорів та карчिलоватих, з сигарою в м'ясних губах, сеньйорів, блискати рапірою перед розчепіренням, зі схиленими вниз рогами і готовим до вдару биком кривавої, змосковщеної, шубравої і підлої західної „культури“. Тієї, що розпинається за переїхану собачку і при вечері за 15 долярів „м'якне“ серцем над голодними дитячими пів-трупами у Біяфрі чи іншому повторенні України з 1933 року...

Так чи сяк, — не довідається. З Богданом поважно говорити несила і тому мусимо вповати на теорію, **чому** саме він став „гумористом“. Чому, як кажемо, саме він, — своєрідний майстер різьбленого слова в ліричному вірші, мистець-аналітик завулкових міських персонажів у своїх новелях, блискучий репортажист і репортер у журналістичній роботі. Чому саме він, — той, якого я знаю чи не близько вже сорок років і якого портрет у моїх спогадах та моїй уяві ніколи не був інший, як портретом задуманого, серйозного, з оригінальним підходом мислителя...

Наше знайомство взяло початок у Львові, — місті, яке подав у літературу саме Богдан Нижанківський. До редакції тижневика „Неділя“, що різними часами приміщувалися при різних вулицях, але завжди мала тих самих редакторів, — фінансового „генія“ Романа Голяна і фінансового „банкрота“ Миколу Голубця, — попав десь у 1930 році і я, молодший від них на десятку років. Поруч праці в редакції я виконував ще й функцію технічного редактора і тому більше сидів у канцелярії друкарні „Неділі“, ніж у її редакції. Спільно, всі три, ми внесли ряд коректив у „Неділю“ і вносили їх далі. Голян мав на меті з допомогою їх скріпити фінансову базу тижневика, Голубець мріяв про європейської міри тижневик культурно-мистецького характеру. Серед різних відділів і кутиків увів я теж кутик „За шепотом настрою“. Просто з такої прозової причини, що пошта приносила і люди залишали вірші, навіть добрі та цікаві, — і для них не було відповідного місця. Якщо не підводить пам'ять (а „Неділі“ на цьому континенті, скільки я не шукав та не питав, так і немає, щоб перевірити!), першими в цьому кутикові пішли вірші Володимира Лопушанського, тоді вже в пір'ї повісти „У споконвічному вирі“, що й зміг продати „Неділі“ чергову свою повість „Гомін душі“, повну крапок, павз і довгих патетичних сцен. Потім у цю рубрику вскочив Омелько Кіцила, що з першого погляду робив враження сконцентрованого згустка життя і блиснув свіжістю слова в маленьких любовних ліриках під псевдом Іван Чернява. Як не було того чи того, писав до „За шепотом настрою“ і я. Маю враження, що був під цією вивіскою також Іван Смолій, який розпрощався з поезією для прози.

Це в тому кутику львівської „Неділі“ з'явилося одного дня року Божого 1934 або 1935 і вперше скромне прізвище: Богдан Нижанківський. Під якоюсь поезійкою, що напевно мусіла мати „щось“ у собі,

бо інакше був би я її туди не „пустив“. З кожною ж поезією в „За шепотом настрою“ розкривалося для мене нове знайомство, — мені було приємно зробити вітху такому чи іншому початківцеві і завжди підходив я до кожного з них, як до математичної невідомої. Може вийти zero, але може і нескінчена величина. Ті, що приносили свої поезії, відчували це, між нами затиралася віддаль редактор-початківець, ми ставали приятелями і зберегли цю приязнь до сьогодні, з деким аж до його передчасної смерті.

Нижанківський цікавив мене зокрема. Насамперед, як син відомого актора, Амвросія, якого я самий не раз одушевлено оплескував в театральній залі. Далі, як мешканець того комплексу, що творив своєрідну фортецю чи пак останній бастион колишнього москвофільства, і в мій час обмежився був у Львові до чотирикутника Народного Дому, між вулицями Краківською, Рутовською, Вірменською і Боїмів та другого такого ж чотирикутника Ставропії, між вулицями Руською, Бляхарською і Підваллям, з четвертого боку маючи Домініканську Площу. Цей останній чотирикутник бастиону москвофілів мав входи тільки з трьох боків, — з Руської, Бляхарської і з Підвалля, а четвертий бік, від Домініканської Площі, стояв стіною з рядами вікон партеру, першого, другого і третього поверхів. Внутрі бастиону були насправді два подвір'я, сполучені одне з одним, — те ближче до Підвалля мало наріжником вежу Корнякта Волоської церкви, і далі, уздовж Руської вулиці, Волоську церкву, а в подвір'ї — Трьохсвятительську каплицю, чудово розмальовану Петром Холодним, і внутрішню колонаду самої церкви. На цю частину подвір'я можна було ввійти великою брамою з числа 9 Підвалля, що низьким півлуком попід цілий будинок виходила на нього. Ви ввійшли, і от ліворуч Трьохсвятительська каплиця та колонада, а праворуч — брама в крило будинку праворуч. По сходах виходили ви на третій поверх і тут уже ви були вдома. В мешканні Нижанківських. Тут були два хлопці і двоє дівчат: старший Тарас і молодший Богдан, старша Наталка і молодша Одарка. Хлопці з прикметними родові Нижанківських орлиними носами; з дівчат Наталка — виспортована змагунка, і ніжна, як сон-квіт, Одарка. Була ще пані Нижанківська, що всіх їх годувала, одягала, посилала до шкіл, навіть мала для них інколи гріш на кіно. Такі, як ця пані Нижанківська, завжди вміють робити чуда.

Ми знайшли з Богданом спільність якраз у цьому подвір'ї: за цією самою брамою, на другому поверсі була Бурса Ставропігії, до якої мої стрийки та вуйки якось домоглись всадовити мого брата Ярослава, що його хотіли, — як це роблять з дальшими свояками усі стрийки та вуйки у світі, — позбутись з хати, — а за тією гігантною брамою, якою входилося в Ставропігійський світ з Підвалля, був коридор, і ви сходами могли вийти на перший, другий і третій поверхи тієї частини чотирикутника-бастиону. Тут, на першому і на другому поверхах, мешкали достойні парокси та сотрудики Волоської церкви, а що далеким родичем для мене був з них о. Василь (тоді Василій) Гургула (його рідна

сестра була за моїм рідним стриєм о. Василем Курдидиком), я мав змогу ще в першій клясі гімназії заізнатися і з цим відтинком бастиону і з родиною о.Гургули, особливо з трьома молодшими з його п'ятьох дочок (синв о. Гургулі Бог не дав!), що були майже моїми однолітками: Іриною, що відомий музейник і знавець народного мистецтва, Наталкою, яка вийшла згодом за мого шкільного приятеля інж. Івана Сенева, та наймолодшою Олесею (кликали „Сашка“), згодом дружиною сина проф. В. Щурата. В ті найраніші часи мого побуту у Львові та відвідування одного лише крила чотирикутника Ставропігії ні Богдана, ні решти Нижанківських я ані не знав, ані не бачив. Але зате Богдан знав усіх Гургулівен і усіх Харин, — чудову родину реєнто-дьяка Володької церкви, що мала, — навпаки, як о. Гургула, — синів, мабуть, сімох, — з яких найстарший, пізніший о. Володимир, вивезений в 1939 р. „визволителями“ на Сибір, був одним з моїх найкращих приятелів. Ми разом з „Влодком“ Харинною вчилися партій географії й історії перед іспитами, разом ходили під семінарію УПТ при вул. Мохнацького, щоб провести своїх симпатій додому, нераз я й ночував і нераз з'їв добру вечерю в хаті Харин. Обидвоє старенькі померли вже на цьому континенті в Торонто, і я мав ще змогу їх тут бачити та пригадати з ними „старі, добрі“ часи...

Отже, з Богданом Нижанківським було відразу про що поговорити, а подвір'я, при якому він жив та на яке колись виходив з Гургулівними, таки окремо нас зв'язало. Богдан приносив поезійки, але я ніколи не був за поезією, навіть тоді, як самий їх писав, — і коли він кількома тягами почав переповідати цікаві пригоди з театрального життя свого батька, я натиснув на нього, щоб він списав їх. Так з'явився в тижневику „Неділя“ цікавий фейлетон — підвал з життя і пригод українського актора. Прізвище акторського сина, Богдана Нижанківського, гарантувало, що це 18-каратова достовірність. Після першого фейлетону Богдан написав їх дев'ять чи десять — і одного дня, року Божого 1936, українська література та бібліографія дістали чергову позицію: книжку, заголовок якої був „Актор говорить...“

Можу ручитись головою, що Богдан з тією книжкою був такий же переконаний, як і я зі своєю першою книжкою в 1929 році, що сталося колльосальне діло і що довершено страшенне важливого чину: ми ввійшли в літературу!..

Що дав би я сьогодні, щоб мати в себе цю маленьку, в м'якій вишневій обкладинці книжечку, чи не на 48 сторінок. Я носився з цією книжечкою, як, мабуть, носився і сам її автор, — для мене це була чергова, мною зредагована книжка, для нього — легітимація в письменники. А що в редакції „Неділі“ сидів справжній ентузіаст усякого мистецтва з літературою включно, незабутній і таки справді перед-передчасно померлий на 43 році свого життя Микола Голубець, який завжди відкривав долоню і серце кожному початківцеві та новикові мистецьких перелогів (Боже, скільки я самий завдячую цій Людині, хто-зна, чи й не весь шлях свого життя.), то й Микола Голубець-„Мольо“ радів новою

книжечкою і новим автором у літературі, який ще й нав'язував до старого знайомого Моля, актора Амбросія Нифканківського. І коли я запропонував введення Богдана на вечорі „Дванадцятки“, Мольо, очевидно, тільки притакнув тій думці.

Так приходимо до поняття, яке вимагає довшого пояснення. „Дванадцятка“ — це було таке собі клубово-товариське об'єднання молодих поетів і письменників, редакторів і журналістів, для яких не було місця в інших тодішніх, — назв'їм їх сучасним терміном, — „естаблішментських“ організаціях того ж типу. Бо чи ви, молодий чоловіче, могли пролізти до такого, наприклад, Товариства Українських Письменників і Журналістів, що хотіло бути Академією Гонкурів? Або чи могли ви просунутись до архинаціоналістичного „Дажбога“, що постав з колишнього „Листопаду“? До „Листопаду“ належав я ще в початках своєї кар'єри, але „Дажбог“ мав уже всі прикмети конспірації з такими „комісарами від печаті“, як пів-грамотний А. Романюк та пізніший советофіл В. Ривак, що так у свій час „сипав“ націоналістичне „охвістя“ в публікаціях „Т-ва культурних зв'язків з українцями за кордоном“. Десь існувало ще об'єднання католицьких поетів і письменників „Льогос“, але і воно було парафіяльне, безкровне та ексклюзивне. Такий же був і Пласт з кількома своїми спробами журналів, здебільша з ініціативи ЕЮП-а (Євгена Юліяна Пеленського). І хоч ви працювали професійно пером як журналіст чи редактор, хоч ваші вірші, оповідання, легенди, новелі рясніли по українських часописах, хоч ви вже й мали по одній-дві-три книжки, — нічого з цього! Естаблішмент був замкнений на такі клямки та колодки, що й не добивайся!..

А водночас у великому пресовому концерні І. Тиктора У „Українська Преса“, в редакціях нових газет („Неділя“, „Нове Село“ та інші) виблискували появами нових зірок на літературному небозводі українського Львова архицікаві прізвища молодого нарибку: расового фейлетоніста Федя Триндика, задирливого поета й прозаїка Івана Черняви, новеліста страхітливих тем — Карла Мулькевича, есеїста і знавця театру, учня М. Вороного і О. Новаківського — Володислава Ковальчука, богемічного Богдана Цісика, спокійного і вдумливого редактора-початківця Петра Голинського, талановитого карикатуриста Лева Сенишина, по-радикальному відземкуватого й рубашного Івана Костюка, що був незрівняним організатором імпрез і таким же декляматором, нарешті мое, що мав у той час вже три книжки за собою і розкидався по багатьох газетах та журналах, а теж мого брата Ярослава, вже тоді експериментатора між поезією і мініатюрою та співробітника видань концерну І. Тиктора. В Ковальчук, І. Чернява, Б. Цісик і я з братом, — ми стали „ядром“, моя розмова з ред. М. Голубцем поставила його в опікуни та приятелі нового клубу, окрема кімната в каварні „Народної Гостинниці“ на розі Сикстуської—Косцюшка приймила нас в комірне за чашку кави та, якщо були гроші, за чарку вина чи коньяку (вельми рідко!). Коли ж помисловий і оригінальний В. Ковальчук спротивився всякому „регламентові“ з протоколами і засіданнями та запропонував

на їх місце велетенську, в твердих палітурках, „книжицу“ (винахідник її був спецом у старо-слов'янській макаронічній мові!), яку на наших сходинах врочисто відкривано, вписувано в неї дату і чергою, передаючи з руки в руку велетенське перо, кожну „сентенцію велемудрую іли веселящую“ мусів вписати той, хто сказав це чи те (а скільки прекрасних карикатур було в ній, починаючи з Ека, Сенишина і талановитого теж у цій ділянці І. Черняви!) — устійнилася й наша літературна група. Ми теж почували себе націоналістами, теж підкреслювали обов'язок праці для Рідного Народу пером і словом, але ми були якісь інші, маю враження, живіші, свіжіші, шумливіші. А щоб не розводитись над тим, як назвати нове об'єднання, ми так і дали йому прозву „Дванадцятка“ і так воно і ввійшло в історію Львова. Маю враження, що його пробувають промовчувати і далі, — але тим не менш „Дванадцятка“ залишила свій слід у духовному й мистецькому житті того часу. Про це згодом.

Ясно, що Богдан Нижанківський приходив уже й тоді на вечори „Дванадцятки“, які ми відбували правильно кожного тижня в суботу, здебільшого з участю нашого опікуна, ред. Миколи Голубця, що ніколи не ставав у позу, сідав між нами за стіл і чашку кави і був нашим якщо не батьком, то найприємнішим старшим приятелем та інструктором. Він теж радів з нами кожним нашим осягом, прислухувався до того, що ми на сходинах читали, висловлював доброзичливо свою думку і критику, жартував з нас і з нами. А коли ми згодом, щоб заімпонувати декому, почали на вечори „Дванадцятки“ приводити і своїх дівчат та дехто й дружину, — вечори стали справді цікаві і з товариського боку зразком культурної зустрічі. Не диво, що про нас заговорили навіть „боги“, такі, як холодний Б. І. Антонич чи Св. Гординський, а багато із старших і знаних письменників приходили на наші вечори. Я ж намагався бути на них „усім“ і, хоч формального вибору не було, мене стали вважати за голову нашої братії, а гострозубий Еко в „Комарі“ був дав навіть карикатуру, як виглядає вечір „Дванадцятки“: за круглим столом стояв я, а довкола сиділо ще 11 моїх подоб...

Пригадую, що кожний вечір, коли хтось з нас приносив свою нову книжку (теж навіть поміщений у газеті свій твір), був спеціальним вечором, із спеціальним вписом у „Книжицу“ цієї події та зосередженням всієї уваги на свіжу появу. Це стимулювало і заохочувало нас усіх. І таким теж вечором у „Народній Гостинниці“ був і той, на який Богдан Нижанківський приніс був свого „Актора“.

Впарі з пратуляціями ми закричали Богдана, що він мусить тепер таки поважно взятись за працю, зокрема за розроблювання тематики з львівських закамарків та подвір, у якій він так визнавався. Слухав Богдан чи ні, але нашу вимогу „поблагословив“ ще й опікун „Дванадцятки“ М. Голубець, тоді редактор щомісячної „Української Бібліотеки“ в концерні І. Тиктора. А це значило: напишеш, збереш усе разом — і матимеш чергову книжку, вже не видану „накладом автора“, а книжку, яка дасть тобі право звати себе письменником. Пройти крізь сито „Української Бібліотеки“ було однозначне з визволенням челядника в

майстри чи проведенням чури-отрока в лицарі.

За місяць квітень 1936 вийшла в „Українській Бібліотеці“, як нове видання, 128-сторінкова книжка, що мала колірону обкладинку Е. Козака-Ека, — тінь „батяра“ на мурах каменець, — і написи: вгорі „Богдан Нижанківський“, а внизу великими буквами „Вулиця“. Це була збірка типових для Б. Нижанківського оповідань з життя львівського люмпенпролетаріату, але на цей раз з невідомим для нікого досі аспектом, — Богданові Міські Макольондрі і інші Степани Гайди мали не тільки „дзигар в писку“ і „майхер“ (ніж) у долоні, але мали теж те, чого ми не знали: серце, заховане нераз під усякі добровільні і примусові маски так, що треба було аж спеціальної нагоди чи струсу, щоб воно виявило себе вповні, запрягаючи водночас у свою службу весь фах дитини вулиці, того „львівського кіндера“, якого нам так бракувало у листопаді 1918 року. „Вулиця“ — це 14 оповідань, з яких кожне є для себе замкненою скринькою тайни, але яку відкрити варт і зокрема цікаво. І якщо ми з „Дванадцятки“ таки вплинули на Богдана Нижанківського, щоб він саме так змальовував своїх героїв, щоб показав їх більш з психологічного боку, то Богдан повинен нам подякувати. Ніхто інший, крім нього, не схопив у книжку блискучим пером саме цю сторінку українського Львова, — і з нею Богдан уже залишиться в літературі. Всі дослідники і літописці Львова не зможуть уже її поминути.

Крізь сито „Української Бібліотеки“ І. Тиктора мали честь пройти в той час з нашого гурта ще тільки два інші молоді творці пера, а саме Івась Керницький, наш симпатик, але не член, зі збіркою своїх сентиментальних оповідань „Святоіванські вогні“ (1934) та Василь Ткачук зі своїми гуцульськими новельками у збірці під заголовком „Сині чічки“ (1935). Інші, в тому і я, хоч і мріяли про такий привілей, не добилися його, чи то з приводу легковажності до своєї літературної праці, чи з браку часу приготувати щось відповідне, чи, врешті, були таки справді або „фантастами“ й „експериментаторами“ (Зенко Тарнавський), або талановитими літтями-шибайголовами (Богдан Цісик і ще дехто).

Коли на цьому континенті мені вдалося дістати оригінальний, хоч і прищипаний примірник Богданової „Вулиці“, я держу його на тій з книжкових полиць, де є мої дорогоцінності, — книжки мої та мого брата, видані чи зредаговані мною, врешті видання з автографами моїх друзів і знайомих поетів та письменників. На тій полиці є всі пізніші видання творів Б. Нижанківського, а на кожному кілька рядків його письма, яке ми звали „арабським“, стільки в ньому крапок, рисок та неподібностей до нормального нашого. Але з усіх цих Богданових книжок найцінніша „Вулиця“, хоч на ній і немає його автографу. Ця книжка, поза своєю буквою мовою, має для мене та живих ще кількох колишніх членів „Дванадцятки“ окрему мову, — мову про те юнацьке дерзання, той „камиф енд дранг“, ті обрії, що були нашими тоді днями і ночами...

Бажаючи презентувати „Дванадцятку“ своїй громаді і не маючи грошей на якийсь спеціальний свій журнал (ми розглядали цю спра-

ву, але вона не виходила і тому постансвили писати і далі по тих часописах та журналах, що й досі, але під своїм прізвищем подавати „Дванадцятка“ чи хоч би тільки цифру „12“), ми вирішили виступити зі своїм власним вечором. Цю справу взяв у свої руки згаданий уже раніше Іван Костюк, редактор молодечого додатку „Каменярі“ до радикального „Громадського Голосу“, здібний декляматор і організатор подібних імпрез. Вечір відбувся в залі ремісничого т-ва „Зоря“ при вул. Вірменській, заля була повна і програма подобалася публіці. Кожний з нас презентував у виконанні відповідних рецитаторів, про яких подбали І. Костюк і В. Ковальчук (незабутня Ліда, тепер лані Крушельницька!) щось із свого літературного дорібку, — і теж Богдан приніс на вечір черговий свій „вуличний“ твір, який прочитав самий І. Костюк та який зібрав такі оплески, що Богдан мусів піднятись і подякувати приявним. Так і досі бачу його засоромленого, усміхненого і червоного на обличчі в ту хвилину...

А потім, коли ми і за вечір дістали добрі рецензії, ми вже „залегалізувалися“ й усією „Дванадцяткою“. На наших вечорах загустіло і наша кімнатка в „Народній Гостинниці“ ставала затісною, часто бувало й таке, що охочі зайти відчиняли двері до неї і, побачивши повну зальку, пересідалися десь далі в каварні, причому ми відрекомендували когось з нас піти до прибулих та хоч вибачитись. Тоді теж, уже з легітимацією справжнього літературного клубу, рішили ми виступити ще з іншої нагоди. Я піддав ініціативу оформити спеціальне число знаного журналу „Літопис Червоної Калини“ у 20-річчя боїв на Маківці. Я вже до того часу помістив був у цьому історичному журналі не одну поезійку та нарис з темою 1918-23 років, і редактор „Літопису Червоної Калини“ Василь Софронів-Левицький, що раз навіть з дружиною побував на нашому вечорі в каварні, та директор видавництва сотник Осип Навроцький погодилися дати нам і цей раз трибуну для виступу. І знову, як і на вечорі в „Зорі“, кожний з нас мав дати на тему УСС чи Визвольних Змагань щось із своїх творів. Я збирав їх і не мав труднощів ні з ким, з винятком Івана Черняви. Чернява давав і не давав, а час ішов і на мене натискали. Врешті, коли вже не було змоги відкладати, я таки самий написав вірш і підписав його „Іван Чернява“, — не могло ж наше число піти без нього! А коли число вийшло, я приніс його на найближчий вечір і подав Черняві. „Мій вірш? Я це написав?“ — кривився він і не хотів вірити, поки я не сказав йому правди. Тоді І. Чернява прочитав і каже: „Навіть не поганий, як на мене!..“ Зрештою це число „Літопису“ було черговим нашим успіхом.

Федь Триндик, один з найсимпатичніших, постійно веселий і постійно приявний на всіх вечорах „Дванадцятки“ її член-основник, що міцніше підмуровував свою марку „першої води“ фейлетоніста „Нового Часу“, приготував з Левком Сенишином, поза нашим відомом, книжечку пародій на кожного з нас, своїх приятелів (Л. Сенишин працював у гумористичному двотижневнику „Комар“ І. Тиктора, був талановитий карикатурист), — і теж Богдан Нижанківський дістався до неї.

Це була прецікава поява: мала рожево-чорну обкладинку з усміхненою маскою роботи Л. Сенишина і на ній два рядки, — „Федь Триндик“ та „Літературні пародії“. Видало книжечку В-во „Гумор і сатира“, дати на ній немає (мабуть 1937), сторінок 36. Описую так точно, бо ця книжечка, з автографом Ф. Триндика, збереглася в мене і теж є на полиці дорогоцінності. А про талзновитість Федя може сказати кожна з його пародій у книжці, однаково поезією і прозою і в тому: як прекрасно схоплений у ній Богдан Нижанківський зі своїм львівським жаргоном і зі своїми львівськими типами! Не знаю, чи хто інший міг поставити краще Богдана проти кривого дзеркала. І тільки маю жаль до Енциклопедії Українознавства, бо ось недавно прийшов її останній зшиток з буквою „П“ і при гаслі „Пародії“ згадані всіякі твори з тієї ділянки з УССР, згадано і „Карикатури з літератури“ Т. Курпіти з еміграційних видань, а про Галицьку Волость і про Львів ні слова, так ніби там ніхто не вмів пародії написати чи не знав, що це таке. А тимчасом, крім пародій Федя Триндика, вийшли були у Львові ще й пародії члена „Дванадцятки“ Івана Черняви п. з. „Портрети без етикетки“, може ще й інші, про які в даній мент не тямлю. Не надто точно воно в ЕУ з'ясовано і варт це гасло доповнити, коли прийде зшиток доповнень.

Богдан Нижанківський до 1939 року не був інший, як той, що його всі знали зі збірки „Актор говорить...“ із книжки оповідань „Вулиця“. Про того іншого і пізнішого, про автора збірок поезій „Терпке вино“ (Краків — Львів, 1942), „Щедрість“ (Регенсбург, 1947), „Вагота“ (Дітройт, 1953) і „Вірші іронічні, сатиричні і комічні“ (Буенос-Айрес, 1959) не міг би я так щиро і безпосередньо написати, як оце роблю про тамтого, з років бурхливої та поривної молодости. Про Б. Нижанківського, як поета-лірика та поета-сатирика, повинен написати вже спеціаліст. Надто люблю його, надто зворушений читаю його вірші, щоб могли підходити до них ще й з холодним мірилом...

.....

Є тільки ще одна сторінка, яку хотілося б пригадати на цьому місці: Богдан Нижанківський, як людина, як побратим, як знайомий. Бо й літератори не є ними безперобійно, вони теж дістають часом біль голови і часом хочуть, наприклад, присмажених пиріжків, що їм так смакують. І теж з того боку кілька рисок до мого портрету Богдана з часу, коли пам'ятаю його найкраще, з часів „Дванадцятки“. Бо потім прийшла війна і по війні, — і довгі роки ми не бачились. Часом питаю себе: може це й тому пішов він на поезію і навіть на журналістику (редакування в „Українській Трибуні“) і „зрадив“ свій „кіндерський“ світ провулків та закутків Львова, що не було при ньому мене, — якоюсь мірою „хресного батька“ його першої книжечки і „під'юджувача“ до другої, — хто його знає? Бо с'як чи так, але приятелями ми були, приятельська наша з роками міцніла, не пошкодила їй ні моя женячка, ні згодом його, і ще й коли сьогодні зустрічаємося, нитка, що в'язала колись наші серця, в'яже їх і сьогодні. Завжди маємо про що говорити, завжди повно згадок і плянів, завжди Богдан той самий, тільки чуприця

рідшає і на обличчі все більше рисок, що їх записують роки...

А був Богдан Нижанківський одним із тієї породи, що їх звать „прикрасою товариства“. Стрункий брюнет, завжди „елегантно“ зачесаний, з бровами, що сходились над орлиним носом, з добрячим поглядом і здержливим усміхом; він був з тієї трійки у „Дванадцятці“, що цікавили дівчат куди-куди більше, ніж уся поетика і літературне об'єднання. З Іваном Чернявою та Б. Цісіком тільки Богдан міг успішно суперничати, вирівнюючись своїм гумором на стихійний чар молодости першого і гладкі манери другого. Зрештою, гляньте на портрет Богдана (роботи Ека), що прикрашує першу його збірку „Вулиця“. Еко опісля не один портрет чи нарис портрету з Богдана зробив, але той з „Вулиці“ був і є таки найкращий.

Суботні зустрічі нашої „Дванадцятки“ у „Народній Гостинниці“ були наскрізь літературними вечорами, я сказав би — офіційними трибутами Музам від старших та молодших її лицарів і Дон Кіхотів. А молодість мала таки свої права, і ми в домовлений вечір сходилися неформально і неофіційно із своїми дівчатами, нареченими та молодими дружинами в котрійсь із кращих львівських каварень, що мали одну надзвичайну прикмету: вони знали від кого „дerti форсу“, а кого толерувати з одною кавою чи ще тістечком до неї, або пивцем та якоюсь чарчиною ради того, щоб потім казати іншим, що в них такі-то і такі бувають! Ця політика, що царювала повністю в „Ріца“, у „Віденській“, в „Метропольці“, в „Де ля Пе“ чи „Варшаві“, оплачувалося їм і оплачувалося нам. Бувало — засядемо один великий круглий стіл, іноді притягнемо ще один, кожний замовить каву або мале пиво — і пішло, пішло, пішло. Вістки, пляни, жарти, а проміж них танці, зокрема ж танго, що тоді наче пошесть нахлинуло на Польщу, та нова йому конкуренція — румба. О, тоді наше жіноцтво за столом мріяло, щоб піти в танець з Богданом, з Іваном чи Цісіком, а таки зокрема з Богданом, що в танго був мистцем, — і поетичний, і, як треба було, веселий, аж пародист в тому чи іншому танцю. До всіх трьох з нашої трійки, коли вони кружляли між столиками, прилипали очі гостей та оркестрантів, а ми були нашими друзями вдоволені. Одного разу сталась при цьому суматоха: ми прийшли до „Варшави“ і застали якусь нову оркестру. Вона, довідавшись, мабуть, від кельнерів, що наш великий стіл — українці, хотіла зробити нам приємність і почала грати коломиївки, а якийсь оркестрант почав навіть заспівувати, і то так, що частина гостей стала сміятись, а нам горіли обличчя від сорому. І враз, наче змовившись: тарах! — першим ударив по столі п'ястуком, аж підскачили чашки і тарілочки, Богдан, а ми всі піднялись: „Досить! Стап! Яким правом?“ Стався скандал, оркестра перестала грати, прибїгли кельнери, вся зала звернула здивовані очі на наш стіл. Ми голосно, в тиші, яку можете собі в такій ситуації уявити, вияснювали: „Не дозволимо робити публічної „публіки“ з української пісні! Коли хтось її не знає, хай не береться співати!..“ Кельнери побігли до оркестри, прийшов і власник каварні, що вже знав нас. Прикликали до нашого сто-

лика диригента оркестри — і все вияснилося: він думав, що зробить нам приємність, а тепер навчився дечого і це більш не повториться. Всі стиснули одні одним руки, пішло чергове танго і Богдан, червоний від нервів, але вже спокійний, поплав у його звуках з котроюсь із наших пань. Це був демарш, після якого я став Богдана цінити ще більше.

Можна б ще згадати і нашу зустріч у вересні 1939 р., коли я з розбитою бомбою ногою вирвався з Божою ласкою з-під „визволення“, побачивши „старшобратську“ розхристану голоту всього на горішньому відтинку Городецької вулиці, недалеко вулиці Петра Скарги (там я лежав кілька днів у Нар. Лічниці). Правда, яке щастя? Потім Богдан та ще інші мої друзі з „Дванадцятки“ примістились, завдяки ред. Романові Пашківському, у „визволеній“ радіостанції Львова. Після 22 червня 1941 року, використавши першу нагоду, я приїхав з Кракова і зайшов до радіостанції по свою дружину (вона працювала друкаркою), яка так „раювала“ під „визволителями“, що важила 90 фунтів. Я не раз жартома перестерігав її, щоб не виходила на вулицю, бо собаки ще ніколи не бачили разом стільки костей, і то русі. Тут, в радіостанції, обнімались ми з Богданом, як шалені, і з Володиславом Ковальчуком, і з Zenком Тарнавським. На жаль, зник, арештований енкаведистами, елегантний Цісик, що чимсь зразив був собі московських „шефів“ радіо, в якому працював, лишилася тільки молода дружина Цісика, як лишилася згодом і дружина Івана Черняви, що його ганебно гестапівці повісили в пивниці міської ради в маленькому містечку біля Варшави за якусь нерозважну заввагу про їх політику і недалеко їх банкрутство. Це тоді довідався я, що й наш Іван Костюк, його дружина і два маленькі сини згинули під руїнами камениці-велета, розваленою німецькою бомбою у вересні 1939 року, і тоді десь також умер Петро Голинський, що пробував пера у фейлетоні. А згодом, переживши „визволення“, помер, хворий на шлунок і з браку відповідних ліків та дієти, Володислав Ковальчук, відійшов із цього світу, майже видужавши після операції жовчі, наш невіджалуваний і такий ще надійний та в повній силі, всього 43-річний Мирокла Голубець, а ще згодом, вже по цей бік океану, відійшли з нашого гурта — в Торонто карикатурист і гуморист Лев Сенишин і в ЗДА Zenко Тарнавський.

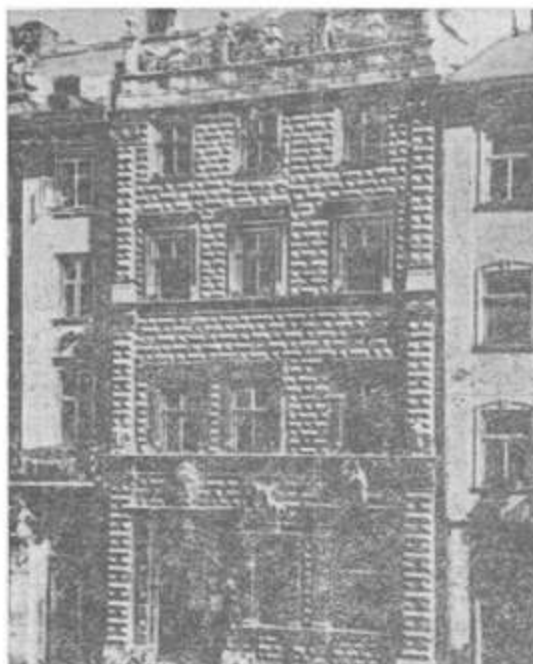
...Нераз, коли зведе нас раз чи двічі на рік добра і ласкава ще для нас доля, сідаємо з Богданом за склянку чаю (горілки йому вже не вільно!), він курить сигарку за сигаркою (того знову мені вже не вільно!) — і розгортаємо, наче дорогоцінну тканину, наше спільно пережите, перемріяне, переміряне сецем і мозком. Тоді вступаються з наших обривів роки і десятиріччя, виходять з невідомих далин і сідають поруч нас живі та й неживі наші друзі і все, наче чудова казка, стає знову дійсністю: той Львів, якому Богдан до смерти буде різьбити своїм мистецьким словом пам'ятник, що почався з „Актор говорить...“ і з „Вулиці“; ті друзі з „Дванадцятки“, що вписали і свою сторінку в історію наших творчих зусиль на літературному відтинку рідної куль-

тури; ті роки і дні, коли так трудно було за гріш і комфорт, але так легко за розмах, за надію, за віру і за рішення служити Батьківщині.

Добре чи, може, логано ми служили, -- не мені казати. Я можу тільки сказати про Богдана, мого вірного побратима:

Він не буде соромитись, коли із своїм хоч би й дотеперішнім до-
рібком стане перед маєстатом Вічного і маєстатом Батьківщини. Та-
лант, який йому був даний Господом, прибільшив він уже досі кілька-
кратно, а Україні служив своїм словом і своїм гострим пером краще, ніж
неодин зброєю.

А це ж іще далеко не закінчений творчий шлях мого Богдана,
руки в нього ще міцні, думка ще жвава і юна. Дасть Бог, ми ще не один
раз будемо з ним тужити за Львовом і сміятись з наших малих грішків
і з наших великих ворогів, що перестають бути великими, коли диви-
тись на них крізь магічне скло Богданової сатири і веселої поезиї.

Львів

Чорна кам'яниця

П О Е Т

Оксана Керч

У Богдана Нижанківського є збірка оповідань і збірки поезій. Відомі критики писали колись похвальні рецензії, відзначаючи поетичність і лірику, з особна там, де поет пише про рідне місто. Місто Львів, а власне його особливість, так звані „батьрчуки“ були темою ранньої творчості поета, і саме тому він удостоївся назви жанриста, компліменту в порівнянні з „вуличниками“ Івана Франка. Богдан Нижанківський добре ознайомлений з тим неповторним явищем світу босяків.

Про Бабая не було такого відгуку, на який він заслужив доволіньою поетичною творчістю. Невеличка збірка „Віршів іронічних, сатиричних і комічних“ викликала, на жаль, увагу критиків, відповідну до її розмірів.

Слідкуючи за поетом, що стільки років вражає читача гумористичного журналу „Лис Микита“ далеко не веселим настроєм, а надзвичайно зібганим до мініатюрної епіграми поетичним твором сливе щомісяця, ми не можемо опертися спокусі назвати ці маленькі шедеври гіркого сміху — над собою, над своїм оточенням, над цілим світом, яким обгорнене життя поета — явищем зовсім новим у нашій літературі.

Хто хотів би мені заперечити, хай назве одного поета наших чи минулих часів, який висловив би стільки оригінальних думок, стільки розпачі, іронії, сміху в коротеньких, обірваних несподіваною пуантою, ряд-

ках. Я не знайду порівняння ні з ким. Бо ж ні Самійленко, ні Маковей, ні навіть О. Козловський, може найближчий до Бабая, ні Степан Чарнецький, не маскували злободенних тем такою досконалою поетичною формою, як Бабай.

Коли б нам удалося проаналізувати Бабаявий поетичний талант на тлі нашого століття, на тлі тих літературних течій, які існували в рідному місті поета й оживляли потенційні та реальні таланти, на тлі модернізму, що зринав то з гущі рустикального реалізму, то з надокучливого патріотичного символізму, то соціалістичного реалізму!..

Модернізм мав у самому слові пояснення, що воно таке: щось, що відрізняється від старого, звичного, що росте, як протест, що виламується з кліщів устійнення.

Можливо, що першим модерністом у часах поетової юности був Ярослав Цурковський. Це він наслідував футуристів: Гео Шкурупія і Михайла Семенка. Чи він мав вплив на найбільшого поета Галичини Богдана Антонича? Можливо. Чи Антонич був модерністом? Можливо. Для Львова модерністами були і неоклясики, і символісти, й експресіоністи, і неоромантики України двадцятих років. Вони були метрами і дороговказами для львівських поетів, а сьогодні для ряду поетів, що розсіяні по цілому світі. І Рильський, і Плужник, і Влизько, і Бажан є недосяжним зразком

модерности, якої не перевершив, на жаль, ніхто з поетів на еміграції. І, на жаль, в Україні. Бо помилково декому здається, що шестидесятники внесли в літературу „модерність“. Вони внесли освіжливий подув у глибоко реакційну, московського типу всміхненого реалізму, ремісничу творчість п'ятидесятників, але не формально. Вони внесли свіжину змісту (виступ В. Симоненка був виступом бунтаря!). Модерність залишалася ще далі в надзвичайних мариністичних образах Яновського, в метафорах Бажана, в експресії Влизька, в Плужниковій неспокійній „рівновазі“, в театрі ідей М. Куліша.

В еміграційній літературі, на жаль, немає одного імені, яке можна було б відірвати від стилю попередніх поколінь. Щоб назвати когось із чималого числа пишущих людей модерним поетом, треба було б знайти не лише новатора, бунтаря, людину, що зірвала з традицією, але передусім талант. На жаль, такої людини в нас немає. Природа не терпить порожнечі. В порожнечу легко залізти охочим зватись модерністами, але від цього порожнеча Торічеллі не перестає існувати. В такій порожнечі, захований за псевдонім скомороха, і живе поет Богдан Нижанківський.

.....

З собакою не лайся.

З безрогою не їж.

З гадиною не спи.

Це з коротенького викладу „Ворожіння“. Ніби нічого нового не сказав поет. І мова ніби зовсім щоденна. І кожному ясно, що не варто лаятися з собаками. Але, вкінці несподіваний рядок:

Любов — твоя доля.

Ненависть — твоя доля.

Сьогоднішній день — єдине, що маеш.

Зіставлення цих порад ворожки з ліричним зідханням „любов — твоя доля“ і звернення розпачливим признанням „єдине, що маеш“, яке не звучить, як бадьоре карпе діем, а глухою розпаччу, ставить цей вірш в ряді поезії глибокої, трагічної і тим самим модерної.

Може це й незвичайно, що такі малі вірші, які появляються в гумористичному журналі „Лис Микита“, виповненому злободенним матеріалом, настроєні на таку високу, трагічну ноту; що рееструють найвищі реєстри людських почувань; що почування ці висловлені ніби ненарочно; що ця ненарочність хвилює несподіванкою; що ця несподіванка така болюча! Прикмети цього вірша, як терпкого яблука. Терпкість цього вірша прикрита лагідною мелянхолією, до плачу скупую, обірваною криком вульгарного вислову і миттю злагіднена одним словом. Це слово теж на вигляд буденне: „єдине, що маеш“. І саме це „єдине, що маеш“ читач, — який не позбувся ще теплої сльози від певности, що „любов — твоя доля“ — не може затамувати почуття гіркоти від свідомости, що маеш дуже-дуже небагато: від досвіду скупі долі; від страху перед тою долею, що дає тобі ненависть. Обдарований таким багатством ти певний, що „майбутности не досягнеш“... і „сучасности не переживеш“... Залишається обтерти сльозу, вдовольнитися „сьогоднішнім днем“ — єдиним, що маеш...

Що пише автор „Вулиці“ сьогодні, нам не відомо. Ми знаємо, що Бабай єдиний непідроблений модерний поет, що своєю вдаряючою скромністю ціляю туди, куди не потрапляють фаянги авангардистів, нові групи і нові шляхи, бо ними вже давно ходили, але до поезії не дійшли...

ТВОРЧЕ ЖИТТЯ ПОЕТА

Запити і відповіді: Терем/Богдан Нижанківський

Т.: Цілий наш світ знає, — наш світ, це мистецький світ, — що ти, Богдане, від дитини жив в атмосфері театру і поезії.

Б.Н.: Щодо театру — це правда, від дитини. А поезію я помітив далеко пізніше, навіть не в школі. Може, на Високім Замку, може в Стрийському парку, може в якомусь провулку, важко пригадати, коли саме. Я був, як популярно говорилося, театральною дитиною. Мій дідो Юліян був одним із зачинателів українського театру в Галичині. Про нього є інформації в книзі „Український драматичний театр“, виданій у Києві в 1968 р. Мій батько Амвросій не раз згадував мені про театральну діяльність мого діда.

Т.: Чи Твій дідо був актором у театрі товариства „Руська бесіда“ у Львові?

Б.Н.: Так. 29 березня 1864 р. театр поставив мелодраму „Маруся“, перероблену з однойменної повісти Квітки-Основ'яненка. Цією мелодрамою почалася історія українського театру в Галичині. Мій дідо виступив у ролі цирульника з відомими акторами — Омеляном Бачинським (він був режисером і організатором театру) і його дружиною Теофілею. Вистава мала великий успіх. Але фінал! В „Українському драматичному театрі“ написано: „Щоправда, в фіналі мелодрами Маруся не вмирала, як то було в повісті Квітки-Основ'яненка, а видужувала і виходила заміж за Василя. Цю зміну було винесено з тим, щоб, мовляв, не знижувати піднесеного тону першої урочистої вистави.“ В 1867 р. театр

розпався, звичайно, як бувало і за моєї пам'яті, через амбіції і спори між акторами і керівництвом трупи. Мій дідо зорганізував групу під назвою „Любителі театрального мистецтва“ і ставив п'єси, комедії водевілі, в тому власні переклади і перерібки з французької і німецької мов. Словом — Галичина почала жити, сказавши поважно, повним театральним життям.

Т.: Твій батько також був актором у театрі „Руської бесіди“?

Б.Н.: Від 1892 року. Життя мого батька — це довга історія галицького театру до 1944 р. Мій батько почав свою сценічну кар'єру тоді, коли провідними акторами були: Янович, Підвисоцький, Ольшевський, Стечинська. А ролі — в кожній народній п'єсі. Та не тільки в народній! В „Ревізорі“ — городничий (дублював із Садовським), у „Вільгельм Телі“ — намісник, у „Педагогах“ — шкільний радник, у „На дні“ — актор. Десятки роль, десятки облич, десятки характерів. Степан Чарнецький, поет і театрознавець, у розмові зі мною, зараз після смерті мого батька, вже важко хворий, сказав, що мій батько мав фундаментальний бас і, виступаючи в хорах, знав напам'ять майже всі опери, ставлені театром. А я ні голосу, ні музикального слуху, ніколи не співав у жадному хорі, навіть у церковному не співав. Словом — риба в краватці.

Т.: Ти напевно знав усіх акторів, батькових сучасників.

Б.Н.: Очевидно, знав. Маю на думці тих акторів, які вступили до театру перед Першою світовою війною. Це були актори з Божої ласки: Іван Рубчак, Микола Шеремета, Йосиф Стадник (довголітній директор театру), його дружина Софія, Василь Коссак, його дружина Ірина, Ганна Юрчакова, Петро Сорока, Микола Бенцаль. Потім театр, а радше театри поповнилися новими талантами, але це вже інша історія. Хоч актори не завжди жили одні з одними в ідеальній згоді (це буває в кожному театрі), все ж вони пестливо скорочували прізвища своїх колег. Наприклад, Рубчак — Рубцьо, мій батько — Нижанкосьо або Бронцьо, Коссак — Косацьо, Сорока — Сороцьо, Бенцаль — Беньо, Стадник — Стадницьо... Коли мій батько сварився із Стадником (таке часом бувало), тоді свою останню репліку закінчував: „Ти, Стаднику!“ Це, очевидно, означало погорду і деградацію. Наступного дня Стадник знову був Стадницьом.

Т.: Чи тебе ніколи не манило на сцену?

Б.Н.: Ні! Я залюбки сидів у гардеробі, бував на пробах, у час вистави заваджав за кулісами, але вийти перед публіку, стати актором — ні. Правда, добрі люди двічі випхали мене на сцену, та я до них жалю не маю. В народній школі одній учительці вдалось намовити мене виступити на сцені, в залі Музичного Інституту ім. Миколи Лисенка. Тоді відбувалися Шевченківські святкування і наша школа, що мала назву: „Народна школа ім. Тараса Шевченка“, постановила виставити, як одну із точок святкової програми, якусь одноактівку про малого Шевченка на службі в Енгельгардта. Учителька вирішила, що я, як син актора, повинен узяти участь у виставі. І так я став Енгельгардтом — на її нещастя. Заля — повно дітей, батьків, учителів. Завіса пішла вгору. На сцені — мій клясний колега, тобто Шевченко, клячить на підлозі і ніби щось рисує. Я, Енгельгардт, входжу поважно, сварю на нього зате, що зужи-

ває дурно свічки, і, сівши у фотель, наказую йому, щоб він подав мені люльку. І тут сталося! Шевченко подав, я застромив її в рот — і завчений текст вивітрив з голови. Чи могло бути гірше? Не знаю, як я добрив до кінця. Ціла заля чула суфлера, тобто мою учительку, а я не чув. Другий раз — це було під час шкільних вакацій. Мій батько забрав мене до мандрівного театру, мовляв, пощо сидітимеш у хаті? Не погано мандрувалося з театром, але ті мандри не згадую з ентузіазмом. В одному містечку театр ставив тяжку драму „Діти Агасфера“. І тут знову моя доля впхала мене в халепу. Когутяк, директор театру, намовив мого батька, щоб я виступив у ролі жидівського хлопця. Роля коротка, старий жид щось мене питатиме, я відповідатиму і на тому кінець. Добре. Прийшла моя дія і мій вихід на сцену. Я вийшов, актори (їх було повна хата) зробили кілька мізансцен, старий жид запитав мене щось — а я ні ду-ду. Хтось відповів за мене. Потім я ще трохи поблукав по сцені, поки якась милосердна рука не виштовхнула мене за куліси. Ні, сцена не була для мене. Не знав я, що доля готує мені гіршу біду — літературу. В її театрі грати не вільно, треба бути собою.

Т.: Ти коли почав займатися літературною працею?

Б.Н.: У першій половині тридцятих років. Написав кілька віршів, післав їх до редакцій, мовляв, видрукують чи ні? На мою здивовану радість — видрукували. Тепер думаю: пощо? Потім пішли фейлетони, статті, нариси, репортажі. Газетна січка. В тому часі я написав перше оповідання „Собача справа“. Це був, мабуть, 1934 рік. Я його читав у каварні „Лювр“ Анатолеві Курдидикові, його братові Ярославові, Володиславу Ковальчукові і, може, ще ко-мусь — при чорній каві. Похвалили. Добрий початок. Мушу сказати, що я тоді взагалі писав якось прихалцем. Навіть найкраща поезія, найкраще оповідання не ви-

держують суперництва з молодістю. Тому, власне, прихачцем. Далі з'явилися й інші оповідання, з них „Дні Степана Гайди“ було друковане в тижневику „Неділя“, в ньому теж друкувались мої нариси про акторські гаразди, які в 1936 р. вийшли книжечкою п. н. „Актор говорить“ з обкладинкою Мирона Левицького. Вступне слово написав Анатоль Курдидик. Оповідання „Раб божий“ і „Настрій“ я написав уже тоді, коли моя перша книжка „Вулиця“ була майже складена. Відомо, що кожна книжка має свою історію. Моя також має.

Т.: Ти, Богдане, був членом „Дванадцятки“, львівської літературної групи молодих письменників.

Б.Н.: Був. Назву придумав Анатоль Курдидик і він теж звів нас усіх разом, познайомив і бу врушієм щосуботніх наших сходив у „Народній Гостинниці“, в каварнях „Ріц“, „Де ля Пе“, „Варшавська“. Членами „Дванадцятки“ були: Анатоль Курдидик, його брат Ярослав, Іван Чернява, Зенон Тарнавський, Василь Ткачук, Володислав Ковальчук (він же Й. Калинів, В. Тесар), Карло Мулькевич, Федь Триндик, Роман Антонович, Богдан Цісик. Часом приходили Ярослав Рудницький, Мирослав Семчишин, Богдан Романенчук, — молоді українсти. Було цікаво і досить гамірно. Кожного разу хтось із нас читав свій вилеліаний твір, ми сперечались, навіть ображувалися. В каварні „Де ля Пе“ Іван Чернява читав своє цікаве оповідання „Янголята“, яке опісля появилось у варшавському журналі „Ми“ під зміненою назвою, мабуть, „Діти“. Шкода, щоб це оповідання забулося. Окремим виданням вийшли його: „Ступені“, — поезії; „На сході — ми“, фантастична повість; „Люди з чорним піднебінням“, повість і „Портрети без етикетки“, епіграми. Так званім духовим батьком нашої групи був Микола Голубець, прозаїк, поет, мистецтвознавець. Він працював у видавничому концерні Івана Тик-

тора і в тому часі був редактором „Української Бібліотеки“.

Т.: В серії її видань появилася і твоя книжка „Вулиця“, так?

Б.Н.: Появилася. Вона, як я уже згадував, має свою історію. Микола Голубець погодився пустити її у світ. Всі оповідання я гарненько переписав (ручно) і радісно заніс до видавництва. Перших кілька місяців чекав нетерпеливо, потім привик, а далі махнув рукою. Пощо було чекати, пощо було писати? Кому потрібні т. зв. батярські оповідання? Але моя доля не зводила з мене ока. На місце Голубця редактором „Бібліотеки“ став Григор Лужницький. Одного дня — я тоді працював у „Центросоюзі“ — він потелефонував до мене, сказавши більш-менш таке: „Вашу книжку вже кінчають складати, а вас нема! Негайно напишіть іще кілька оповідань, бо не вистачає на книжку.“ Тоді мене припекло! За два дні я приніс йому два оповідання: „Раб Божий“ і „Добрий настрій“. У своєму житті я вже більше ніколи не писав так швидко і так безжурно. Це, очевидно, не значить, що писав добре. Я ще й коректу робив! Після появи книжки я пішов до видавництва по авторські примірники і, очевидно, до гонорар. Лужницький був першим критиком, який висловив свою думку про мою книжку. Він сказав: „Не могли ви бути написати ще одне батярське оповідання? Через вас я мусів продовжити свою передмову“. А взагалі, рецензії не посипалися. Трохи розмов, а потім утихло. Галицький Миргород. За три роки почалася війна і все переінакшилося.

Т.: Під час війни ти жив у Львові?

Б.Н.: Львів — моє місто. За першого „визволення“, советського, я працював у львівському радіо разом із Богданом Цісиком і Зеноном Тарнавським. В 1941 році видавництво „Радянський письменник“ у Києві видало мою книжку прози п.н. „Новели“, до якої ввійшли деякі оповідання з „Ву-

лиці" і довше оповідання „Стах“. Редактор видання зредагував книжку недбало. Наприклад, в оповіданні „Брати“ один із персонажів каже: „Ти, Міську, є моровий хлоп.“ Редактор виправив: „Ти, Міську, хороший парень.“ Чи можна уявити собі львівського батяра, який говорить такою мовою? За другого „визволення“, німецького, я працював журналістом в „Українському видавництві“. Скучна робота, треба було оглядатись на цензуру і на гестапо. Одна була радість: Театр малих форм „Веселий Львів“, що його zorganizував Зенон Тарнавський. Першу ревію „Купуємо — продаємо“ ми, Зенко і я, написали спільно. Публіка прийняла її з великим ентузіазмом. Заля Інституту народної творчості, в якому примістився „Веселий Львів“, була виповнена по береги. А далі пішли інші ревії. Дуже цікава праця, мистецтво легкого слова, сатира, гумор, пісні. І знову, як у своєму дитинстві, я часто пересиджував у гардеробі, ходив на проби і чипів за кулісами. Авторами текстів, крім мене і Зенка, також були: Василь Левицький-Софронів, Едвард Козак, Івась Керницький, Остап Тарнавський, Роман Купчинський. Музику писали Анатоль Кос-Анатольський і Євген Козак. Ревії режисерували актори Оперного театру: Володимир Блавацький, Богдан Паздрій, Володимир Шашаровський, Петро Сорока. Сцену оформляв Едвард Козак. У „Веселому Львові“ постійно виступали актори легкого жанру: Ярема Стадник (незаступимий Місько Макольондра), Анатоль Муратів (типовий львівський радник Щипка), його дружина Ніна (згинула під кінець Другої світової війни в Німеччині під час бомбардування), Юрій Лаврівський (знаменитий пісняр), його дружина Ірина (характерний тип — пані Дубиха), Катерина Бранка-Кривуцька. Вони творили ядро акторського складу.

Т.: Не дивно, що слава про „Веселий Львів“ лунала по цілій Галичині.

Б.Н.: Лунала, але не довго. Прийшлося емігрувати. Жегестів (Лемківщина) — Відень — Мюнхен. Власне, Мюнхен! Тут, за раз же після війни, на пропозицію Данила Чайковського, представника українських в'язнів, які оцілили з гітлерівських концентраційних таборів, Зенон Тарнавський і я почали редагувати першу репрезентативну газету на еміграції — тижневик „Українська Трибуна“. Вона по кількох числах — мовляв, піде чи не піде? — дістала головного редактора і секретарку, і адміністратора, і кількох співредакторів. 1947 р., на Зенкову і мою пропозицію, управа видавництва погодилась видавати літературно-мистецький місячник „Арка“. Ми все підготували — і діло пішло. Редагувала колегія: Віктор Домонтович (Петров), Юрій Шерех, Юрій Косач, Зенон Тарнавський і я (пізніші історії з Петровом і з Косачем загально відомі, так що нема потреби їх переповідати). Всі редакційні справи, зокрема спірні, вирішувались голосуванням. Мистецьким оформленням журналу займався Яків Гніздовський. „Арка“ була виданням, яке, сказавши просто, варто було взяти в руку. В 1948 р. редакційна колегія перестала існувати, а редактором „Арки“ став Юрій Шерех“. На жаль, вийшло лише кілька чисел і журнал, у гаморі емігрантських буднів, тихо скінчив своє коротке, але цікаве життя.

Т.: Тоді також в Мюнхені виходив „Лис Микита“?

Б.Н.: Добре, що виходив. В ньому я дістав від Едварда Козака моє нове літературне ім'я — Бабай, що він його позичив із Франкового „Лиса Микита“. Мушу сказати: не було б журналу „Лис Микита“ — не було б і Бабая. А коли ми — Едвард Козак, Івась Керницький і я — переїхали до Америки, „Лис Микита“ появився на світ у Дітроїті, де появляється й досі під умілим адмініструванням (а це важне!) Альфреда Козака. „Лис Микита“ — це історія української еміграції в дзеркалі сатири і

гумору. Існують же у нас люди, які на кожну подію мають свій парафіяльний рецепт, ліпше люблять Україну, ніж інші українці, роздають атестати на патріотизм, лають, наклепують, роздирають на собі ризи в ім'я т. зв. загальної справи і так далі і так далі — аж до повного несмаку і селества. Тому кажу: добре, що є Козак, добре, що є „Лис Микита“.

Т.: Чому ти змінив стиль і клімат своїх віршів?

Б.Н.: Я завжди мав нахил до гумору, сатири, до іронії, а співпраця з Козаком в „Лисі Микиті“ створила пригожий ґрунт для інших віршів, ніж я писав до того часу. Вони, очевидно, не з'явилися, як травичка після теплого весняного дощичку. Треба було відмовитись від старих прийомів, експериментувати, шукати, починати знову, як кажеється, від печі. Теми для своїх віршів беру із щоденного життя, ніколи не забуваючи, що в мистецтві найважливіше — говорити правду. Мене цікавлять гротеск і бурлеск — ополучення трагічного чи серйозного з гумором, з сатирою, з іронією; контрасти між т. зв. високим стилем і зниженим; гра поетикальними засобами. Вдумлива праця над того рода віршами відкриває цікаві мистецькі можливості. Наприклад, у вірші „Веселі хоруговки“ оповідаю про похорон. Тому, що рима, на мою думку, зв'язувала б рядки і творила їх надмірну легкість, я відмовився від неї. Вірш написаний анапестом, ритмічний рух якого наслідує похоронну ляментацию. А іронія — в метрі вірша, в чергуванні рядків, у натяках, в інтонації, що її ство-

рює спокійна фраза, і в закінченні. Я говорю про цей вірш тому, що він належить до тих віршів, у яких мені вдалося повністю зреалізувати задум. Пишучи, не думаю про модерність чи моду. Я стараюсь бачити і думати по-своєму, розуміти і висловлюватись по-своєму. Рум'янці модерності не завжди свідчать про добре мистецьке здоров'я поезії і не завжди гарантують їй довге життя.

Т.: Крім трьох збірок прози, ти ще маєш збірки поезій.

Б.Н.: Чотири. „Терпке вино“, „Щедристь“, „Вагота“, „Вірші іронічні, сатиричні і комічні“. Приготовив до друку книжку „Каруселя віршів“.

Т.: А проза?

Б.Н.: Не багато. Не було часу і нема часу. Оповідання: „П'ятих з черги“ в „Українській трибуні“, „Дві години опісля“ в „Арці“, „Біла дама“, „Нічний гість“, „Стах“ (поправлене), „Я вернувся до мого міста“ в „Киеві“, „Брат Місько“ в збірнику „Львів“ і „Полювання на львівському Ринку“ в збірнику „Слово“. Це те, про що варто згадати.

Т.: Які твої пляни?

Б.Н.: Звичайні: нові вірші, нова проза.

Т.: Ти народився у Львові?

Б.Н.: Я народився в Золочові в 1909 році. Мабуть, тоді театр був у тому містечку на гастролях.

Т.: На закінчення нашої розмови: чого тобі побажати?

Б.Н.: Доброї погоди. Це єдине, що може здійснитися.

БОГДАН НИЖАНКІВСЬКИЙ

Від „Вулиці“ до патріотичної гігієни.

Юрій Тис

Богдан Нижанківський є так самобутній у своїй творчості, що охопити її в одній журнальній статті нелегко. І навіть те, що я задумав написати про Нижанківського як автора суспільних творів не може дати повної картини.

— Інші часи, інші люди, інші люди, інші пісні — писав колись Шіллер, і тим визначив одну з найважливіших основ літературного твору. Коли бачимо смуток осені і радість нового життя на весну, навіть тоді висловлюємо наші зворушення не так, як наші предки, творимо пісні не так, як творили колись вони. Творча людина міняє свої погляди, свій стиль і тематику з роками і десятиліттями своєї творчої діяльності.

Богдан Нижанківський писав інакше в тридцятих роках, інакше в час Другої світової війни і в перші повоєнні роки. Знаємо про дискусії у групі молодих письменників „12“, але не знаємо про що вони обмінювалися думками, нероздуже завзято і гостро. А проте, можемо відтворити тему тих дискусій на прикладах з їх творчості. Зосібна у Нижанківського ця проблема виступає чітко, бо він сприймав її глибоко і чутливо. І, власне, в його творах знайдемо виразну відповідь на питання „чим жила і тривожилася його генерація на наших Західних землях.“

Упродовж кількадесяти років нація малоросів і русинів піднялася до висот влас-

ної державности, працею тільки двох поколінь, в атмосфері світу, здавалось, незмінного на довгі століття. Невдача революції і визвольних воєн та нове поневолення довело до шукань за причинами лиха, до гострих дискусій: чому ми не дійшли до мети?

Нині говориться на еміграції, що ворог був сильнішим, хитрішим. Але так глумачити істроюю означає зледашіння думки, для вигоди і заспокоєння „національного“ сумління. Тогочасна молодь була не така. Вона шукала причин нашої політичної невдачі у нас самих.

Тоді говорилося, що основною хобою було те, що ми не знали міста, яке вічно було нам чуже. Нині повсюдно відомо, що місто і тільки місто є духовим і тереновим началом кожної революції і закріплення влади.

— Мусимо здобути місто! — такий був клич молоді на Західних Землях, і цей клич не був пустим, не був плиткою фразою. За тою постановою йшла суспільна праця, яка вимагала від молодих людей великої посвяти. У практичній організації Пласту, Лугів, Соколів, кооперації львівські студенти несподівано відкрили серед львівського пролетаріяту тисячі українських людей, часто не свідомих свого походження, часто таких, що в розгарі збройної боротьби стояли по стороні ворога. І в тих залізних роках, коли (наводжу Гегеля) „хід

історії проходить безжалісно через долю кожної людини“, молодь відчула, що Перша світова війна це тільки початок новітньої історії і що не можна дозволити на байдужу і глуху несвідомість української людини міста.

Богдан Нижанківський своєю творчістю у прозі і поезії стає у перші шереги духової війни за місто. Він стежить за психікою і життям тих хлопців і дівчат, батьки яких або вони самі вийшли з села і силою умов стали міським пролетаріатом. Вони втратили зв'язок з селом, але не з Церквою, вони втратили мову, але не сантимент до свого. Буйні, свавільні, із своєрідним гумором вони стали тим елементом, що дістав назву „львівські батяри“. Вони послуговувалися традиційним львівським арго, яке стало предметом незакінчених ще мовознавчих студій. Але зразу було відомо, що слова, які вони вживали, мали своє джерело у старій українській мові, переплітаній виразами латинськими, німецькими, грецькими, жидівськими, а останньо і польськими. Це відкриття вказувало, що львівські „батяри“ не були явищем новим, що вони мали багато поколінь своїх невідомих предків.

Богдан Нижанківський знав ті проблеми і передав їх у своїх оповіданнях. Про ті справи писали теж в тому часі: Іван Керницький (Ікер), Зенон Тарнавський, Жигмунд Процишин, автор іщеї статті (під псевдом Юрій Орест) та інші. Кожний молодий поет і прозаїк друкував свої твори там, де йому підходило найкраще: у католицьких „Дзвонах“ (ред. М. Гнатишак і П. Ісаїв), у трохи лівій „Назустрічі“ (ред. О. Боднарівич, М. Рудницький, С. Гординський), у видавництві І. Тиктора, у видавництві Д. Палієва, у „Віснику“ (Д. Донцова), у „Поступі“ (ред. М. Мох), у виданнях „Діла“, навіть у радянофільському видавництві Крушельницького та цілій плеяді малих видавництв. Діяпазон широкий,

і ніхто не змушував нікого писати там чи там. Це була справа світогляду, а частіше простого випадку, а не користей, бо такі не існували тоді, так само, як не існують і тепер.

Тогочасні літератори — це була молодь, яка боролася своєю зброєю, вона, може, не була партійно зорганізована, не діяла у суспільних організаціях, але своєю творчістю була націоналістичною, бо основою її була своєрідна, творча боротьба за українське обличчя міста.

У тридцятих роках посилюється підпільна дія УВО і ОУН, і в цих революційних організаціях діють уже молоді люди міста і села. А в сорокових роках, після подій у Карпатській Україні (у той час наклади українських газет зросли десятикратно) знову з'являється знову український вояк.

Богдан Нижанківський, спостерігаючи вдумливо хід подій, поширює свої творчі обрії: з побутового життя своїх героїв, переходить на їхню підпільну, боєву діяльність. Ці твори друкуються в перших роках після закінчення Другої світової війни.

Примірами можуть бути новелі і короткі оповідання, як „П'ятий з черги“, („Українська Трибуна“ з 11 серпня 1947), „Дві години опісля“ („Арка“ ч. 5, 1947), „Нічний гість“ („Київ“ ч. 5, 1953) та інші.

Війна не була українською війною, вона не приносила визволення, скінчилася новим закріпощенням. Поет опиняється на еміграції. В його поезіях того часу відбиваються настрої непевного майбутнього, переживання безрадісного будня. Усе, здавалося, провалилося в безвість. Але в творах Богдана Нижанківського завжди знаходимо нотки надії, що це ще не кінець, що за націю треба боротися.

У збірці „Вагота“, Дітройт 1953, в поезії „Візія“ читаємо:

... Ти своє
серце піднеси, немов
вищерблений меч — і стій,
зустрічай! Ще не пройшов,
в порох не розпався твій
день.

Інший настрій знаходимо в поезії без
назви з тої ж збірки:

Обійняло полум'я тебе зелене.
Ти щасливий, спокій на твоїм чолі.
Високо воно росте й шумить, надхненне
Буйністю землі.
В ньому ти увесь згориш, поволі згасне
Полум'я, що ти його прийняти вмів,
І остане попід — земного прекрасне:
Знак, що ти горів.

У дальших роках Богдан Нижанківський
відійшов від прози. Зате у своїх віршах, як
Бабай, залишився далі суспільним поетом.
Це іронія і сатира на негативи буднів нашої
еміграції, на байдужість, фальшивий пат-
ріотизм, на вивищування себе матеріаль-
ним добробутом, а кому цього вже замало
— уроєними вартостями свого життя або
своїх предків. У тих творах, часто мініятю-
рах, поет знайшов нову форму і новий
стиль, досі не бувалий у нашій літературі.
Ось приміри:

ЛИСТ

Ми маєм хату, меблі, телевізор.
(Бабуся вмерла)
Вітрильник, Тандербирд і катедж маєм.
(Дідусь умер)
І піяніно, пса і гроші в банку.
(Мамуся вмерла)
Крім того, їздимо до Гонолюлю.
(Татусь умер)
Живеться нам прекрасно!

(„Лис Микита“)

ОСТАННЯ ІЗ ШЛЯХЕТНОГО РОДУ

Всі королі давно вже голі.
У наймах в багачів — князенки.
Романтика? Роз'їли молі.

Ростуть селепки, як підпеньки.
А ти чекаєш, русокоса.
Шляхетний родовід — в комоді.
Чи не твоя бабуня боса
Цибульку микала в городі?
А, може, кедлаком, нівроку,
Вночі примчиться, свисне хвацько
І викраде тебе в шляфроку —
Відважний лицар Калафацько?
Не млій, не млій, шляхетна панно!
Поглянь, як мудрий світ кружляє
І ти, і ліжко, кухня й ванна...
А чудо? Чуд уже не має.

(„Лис Микита“)

Таке ставлення до суспільних питань,
особливо в часах кризи, є для кожного
мистця зовсім нормальним явищем. У сво-
їй творчості вдумливий письменник, маляр,
скульптор, режисер є завжди проти існую-
чого стану, проти того, що пережилося і
не відповідає новим умовам, які, згідно з
переконанням творців культури, повинні
дати кращі успіхи. Невдача соціалізму
у нас створила націоналізм; народництво у
театрі переламав Лесь Курбас; проти нату-
ралізму появився імпресіонізм; суворі рам-
ки новелі і драми заперечив вільний вірш і
нові напрямки у театрі; навіть суворі догми
Церкви викликали спротив теологів, навіть
бунти, які колись дістануть свою назву
і т.д., що ми пережили на наших очах або
переживаємо нині.

У західній культурі ці явища поборю-
вання кризи сприймаються позитивно, бо
вони саме визначають нові напрямні на май-
бутнє і відродження духа. Для московської
духовости вони є ознакою загнивання і
розкладу. Залишім питання московської
тези на боці, звернім увагу на те, що саме
суспільно-національне питання в час кризи
є для нації західньої духовости найважли-
віші і найглибші.

Тому найвизначніші представники куль-
тури творили вартості суспільного значен-
ня: Сервантес, Шекспір, Данте, Міцкевич,
Словацький, Шевченко, Леся Українка та

майже усі поети і письменники 19-го століття. А проте, не кожному дано стати на висотах у тій ділянці. Гайне написав більшість своїх поезій суспільного характеру, але ті його праці нині майже не відомі. Славу здобув цей поет своїми ліриками, далекими від політичних потреб його часу.

Не один раз писав Богдан Гошовський, за моїм посередництвом, до Б. Нижанківського, щоб дістати від нього поезії для дітей. Нічого не виходить з тих листів, Нижанківський пише „не для дітей“. А письменник чи поет, який готовий відгукнутися на кожний заклик у будь-якій ділянці, від твору в „модерному стилі“, через патріотичні вірші до вправ на будь-чий ювілей чи 50-ліття кооперативної праці, може дати тільки пересічний виріб свого інтелекту.

Нема у нас ні одного епохального твору про події в час Української революції чи Другої світової війни, бо не з'явився досі могутній талант, здібний високомистецьким словом передати нашу найновішу історію. Творчо зрілий автор не осуджує, не дискутує, а тільки подає факти і більш натякає, ніж вивислює. Бо висновки з матеріялу, поданого у мистецькій формі, має зробити читач, а не автор.

Ця висока вимога і є причиною, чому ми досі не маємо визначного твору на цю справді незвичайну тему. Також треба сказати, що і в європейській літературі бачимо це саме явище. В повені коротких оповідань, драматичних картин і романів з часів Гітлера, війни, комунізму не знаходимо теж ні одного твору, який мав би тривалу вартість. Наші автори самі пережили багато: трагедії власного життя, еміграції, боротьбу проти гітлерівської Німеччини, неволю в царстві Москви. Здавалося б, що це все дало їм винятковий матеріял. Минуло 25 років від воєнних подій, а мистецтво не справилося із завданням.

Цікаво слідкувати за так званою „ан-

гажованою“ літературою на Заході. Ця скромна назва прикриває усіх лівих письменників, від рожевих до сталіністів, і прийнялася на Заході, як синонім для марксистів різного кольору, від ідейних соціалістів до куплених комуністами авторів. І, власне, поки вони не ангажувалися в пропаганду марксизму, мали свій, дехто навіть високий, рівень (Арагон, Нерура). Комунізм наповнив їхні кишені, але вбив творчість. Ліва критика на Заході ясно про це пише: хто не вміє дати творчих праць на відповідному рівні, той знеохочує читачів чи театральних глядачів, і на тому „справа“ провалюється. Соціалістичний патос нині не притягає, патріотичні вигуки проти інших партій сприймаються з гумором, мова творів порожня, фразеологія стала пережитком.

В останньому часі у нас появилася думка, що суспільні, а в тому й політичні справи треба залишити суспільним діячам, а поети хай собі живуть здорові у своєму світі, хай пишуть свою лірику. Але коли політична людина масово втрачає життя, коли карається еліта нації, між ними і поети, там, на батьківщині, то хіба кожний мусить признати, що поет має велике значення в часах духової кризи і боротьби за життя нації.

Як бачимо з голосів лівої критики, всі вигуки зі сцени і крики в супроводі гітари, врешті книжечки римованих чи не римованих творів проти В'єтнаму чи атомової бомби не дали вислідів. Причиною є низька якість творчості і марний інтелектуальний рівень поетів.

Врешті, до суспільної літератури належить теж критика власного суспільства. Оскарження за національну слабкість, гостра іронія на соціальні умови, на психічні об'яви занепаду знаходимо в найдавніших поетів і письменників Заходу впродовж довгих століть. У нас таким був Іван Франко, а останньо Маланюк. Тільки у советській імперії нам заборонена критика.

Але у літературі так званого вільного світу в останніх десятиліттях прокинулося зацікавлення до творів важних для нації і для суспільних верств. Власні переживання поетів, погляди на внутрішнє життя власного „я“ починають переходити до музею пережитків.

На цьому загальному тлі (тема тут тільки ледве накреслена) моя думка: усі резолюції, протести і заяви, виголошені з естради наших літературних чи культурних об'єднань, клубів, асоціацій, які існують на еміграції, не мають великого значення. Єдино важною є творчість і друкований твір, у якому читач побачив би свій нарід у доброму і злому, а не одну людину чи гурт. Але таке завдання ледве чи здійсниме. Наш письменник пише тоді, коли має час після праці в іншій ділянці, він не має інших кінцевих звен, наприклад, видавництва, пропозицій, він не має змоги довідатись, чого вимагає від нього суспільність (мабуть, нічого!). А чей же не тільки політична тематика є суспільним завданням для нього. Ріст таланту і праця над творчістю, добірність мови, нові напрямні, згідні із сучасними літературними теоріями і стилями, отже співпраця з творчістю Заходу (на жаль, взаємна виміна для нас ще не можлива), усе це і багато іншого — це теж суспільна праця в особливій ділянці нашої культури. Бо ж признаймо, що нині, коли поет творить в українській мові на еміграції і в краю, це вже є політика.

І коли так глядіти на творчість наших

літераторів, тоді можемо собі сказати: яке чудесне — те, що бачимо і те, чого ще не бачимо!

На тлі цих міркувань Богдан Нижанківський є одним з найкращих суспільних письменників, визначний тим, що знайшов нові, досі у нас мало відомі форми і стилі у поезії і прозі для оцінки побутових, політичних, отже в цілості суспільних питань. Це постичні гротески і арабески, переплетені зразковою сатирою, іронією і комізмом, із сильними контрастами між формою і матеріалом, між трагічним і смішним, а завжди в ідеальній композиції вірша. Вже у перших творах 20-их і 30-их років виступають ці перші ознаки гротеска, зосібна у життєвій ситуації і діялогах жителів міста Львова. До завершення цього стилю доходить Богдан Нижанківський як Бабай. Не менш гротесковий характер має і його найновіша проза (збірник „Слово“ ч. 4, 1969).

І знову, як я пишу на початку цієї статті, треба ствердити, що творча людина мусять бути інакшою, ніж інші люди. Хто цього не додержується, без огляду на причини (духова неспроможність чи неознайомення з творчими вимогами), той ніколи не підніметься понад рівень пересічного письменника і поета. Богдан Нижанківський має основні дані для високого лету і до відкритих обріїв. Одне, чого не можна сподіватися від нашого автора, це твору про щастя. Такого не було ніколи і не має ні в поезії, ні в прозі, в театрі чи у фільмі.

Львів

Ринок, різьба по каменю

Д У Ф Т А

Ірина Лаврівська

Буду писати про Дуфту, тобто про Богдана Нижанківського, тобто про Бабая. Кожний із діячів Театру малих форм „Веселий Львів“ мав у собі цілий „Веселий Львів“: Зенон Тарнавський — ще заки „Веселий Львів“ постав як театр, жив у його серці; Юрій Лаврівський мав „Веселий Львів“ давно у своїх піснях; Едвард Козак-Еко, типовий „Веселий Львів“ у малярстві; письменник Василь Левицький-Софронів — „Веселий Львів“ у дотехах і сатирі; Тацьо Кос і Євген Козак — ще заки почали творити для „Веселого Львова“, мали його у своїх творчих задумах. Усі вони були „Веселий Львів“, кожний з акцентом на щось, що було тільки йому притаманне, що було його мистецтвом.

Так і Дуфта.

Зенон Тарнавський згуртував усі ці окремі „Веселі Львови“ і змонтував великий театр. Скажете: не такий то вже й великий, бо ж і назву мав „Театр малих форм“. Знаєте, коли ріка Міссісіпі пливе коло Биміджі, Міннесота — вона така мала, як потік на Норт Колінс під Бафалом, але ви відразу бачите, що це не потік. Вона має в собі щось, що заповідає її стихію. Подивіться на Міссісіпі, як вона вливається в океан — яка потуга!

На жаль, „Веселий Львів“ так далеко не доплив, він тільки почався, але мав у собі оте „щось“ — і, на жаль, заки набрав повної сили, мусів покинути рідну землю. Жи-

ти без землі, без своєї рідної землі театральне мистецтво не може. „Веселий Львів“ міг бути великий! Ті, що його творили, віддали йому свої таланти. Один із них — Дуфта. Він був, є і доки житиме, буде „Веселим Львовом“. Візьміть гумористично-сатиричний журнал „Лис Микита“ і почитайте, що пише Бабай, або візьміть його оповідання „Я вернувся до мого міста“ і „Полювання на львівському Ринку“.

Театру „Веселий Львів“ нема, тільки вогонь ще горить у наших серцях, той самий вогонь, що горів давно у Львові, і той вогонь перетопив у мені оповідання „Я вернувся до мого міста“ на сценічний твір п.н. „Рожевий шил“. Бачите, в нас усіх живе „Веселий Львів“, не конче завжди веселий, часом сумний, часом трагічний, часом макабричний, але який щирий у всіх почуваннях! „Веселий Львів“ творили люди, що їх об'єднала любов до спільного діла. Про цю любов ми майже ніколи не говорили, вона була дією, вона була рушієм того всього, що ми робили. Тепер, з перспективи часу, я це бачу.

Дуфта творив типи вуличників, емеритів, кумошок, сцени з життя у формі скетчів, писав конферанс і тексти до пісень. У конферансі і скетчах — гумор і сатира, влучні, несподівані, оригінальні; у піснях — ніжність, глибока і щира.

Це Дуфта!

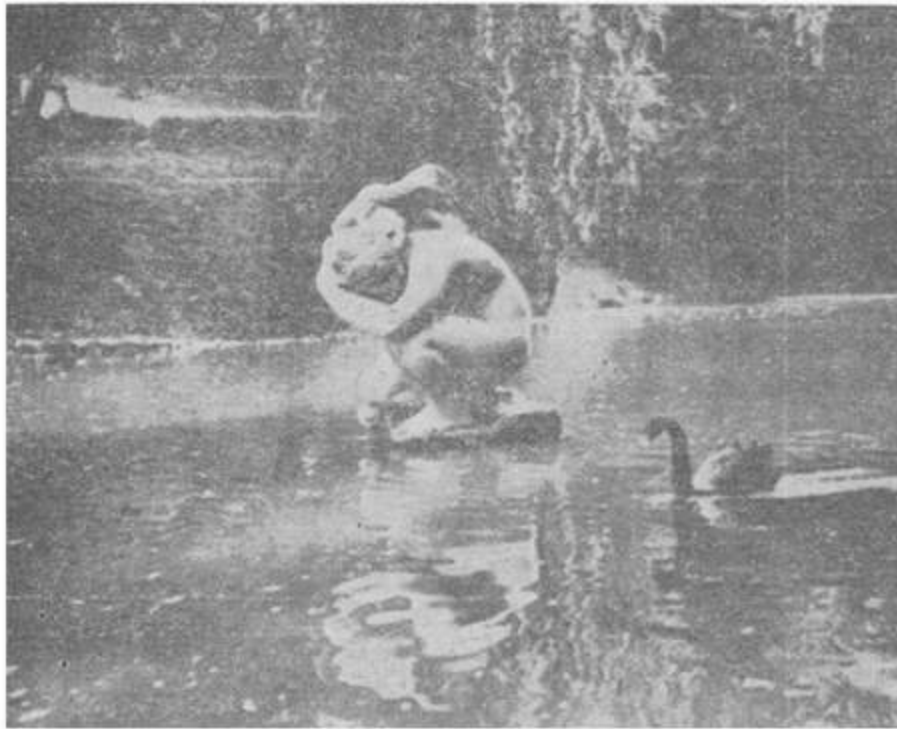
Тому, що „Веселий Львів“ жив у серцях

давно — та сама ідея, та сама думка, та сама любов — не тяжко було творити разом, спільно. І так, ми мали багато матеріялу, підписаного З.Т. (Зенон Тарнавський), Б.Н. (Богдан Нижанківський), С.Л. (Василь Левицький-Софронів), Еко (Едвард Козак).

Українська львівська вулиця крила в собі жемчуги почуттів, що їх не помічали ні

т. зв. загал, ні його загально признані патріоти. Ці жемчуги „Веселий Львів“ збирав, обтирав з пороху, обмивав з болота і показував людям, як на долоні: Дивіться! Це наш Львів! Дивіться, яке серце в ньому б'ється!

Так, „Веселий Львів“ — це Дуфта, а Дуфта — „Веселий Львів“.

Львів

Стрийський парк

ЛІТЕРАТУРНА ПАРОДІЯ

Федь Триндик

БОГДАН НИЖАНКІВСЬКИЙ

Його світ — це світ злодіїв, бандитів і взагалі міського шумовиння. Автор, перебуваючи в цьому світі, почувався на своїм ґрунті і давав найкращі надії. Але він фраер. Покинув тамту тематику й перейшов на іншу, взагалі шукає своєї стежки, бо не хоче ходити втертими.

„ПІД КОПИТОМ“*)

„Під Копитом“ у Вайха сиділа своя пака, курила і жльопала пиво. В коршмі було вогко і темно від диму. Пива було замало і тому прийшло до бійки. Як до неї прийшло? Автор не знає. Ніхто не знає. Прийшло, бо мусіло прийти. Якби не прийшло — то що булоби? Ніщо. А так була бійка. Зачалося від того, що Червоний Ясько присівся до столика, при якому сиділи Дзьобатий Пікусь, Макольондра і Кулюс. А Макольондра був свій варят і тому каже:

— Гибай звідси, бо тя гукну в пісок.

Червоний Ясько відповів:

— Ти не будь такий фраер. Як хочеш гукати мене в пісок, то наперед зроби тестамент.

— Я таких морових видів в кавалі — відрубав Макольондра.

— Стуль си параху, фраерська макітро, бо ти десять клапідухів не допоможе.

— А ти постарайся до свого кібля розуму і куш!

Слівник ставав кресцендо, але автор не записав його, бо заслухався. А потім Червоний Ясько дав Макольондрі в зуби. І це вистарчило. Як до цього прийшло, автор не знає. Макольондра виплюв зуби на брудну ляду, виймив ніж і всадив Яськові в випнуті плечі. Але це було перший і останній раз. Великий Гжесь повагом, не кваплячись, підійшов до Макольондри і Макольондра підлетів вгору як птах. За хвилину злетів на стіл, де було п'ять гальб пива і глухо векнув. Тоді Гуляй-Пака підійшов до Великого Гжеся і копнув його вище черева. Великий Гжесь заскавулів і перевернув два столики. Кров змішалася з пивом. Мірко Кінах стиснув боксер і всадив його між очі Цепі. Як до цього прийшло — автор не знає. Дзьобатий Пікусь відломив ногу від стола і молотив направо і наліво. Поцирований вдарив Втику ножем по реб-

рах, ніж заскреготів і вліз по саму ручку. Гібель місив Лїнивого Льолька на товченім склі, а Силько Пиха стояв навколїшках коло дверей і долонями держався за очі. По перегубах за рукави текла кров. Хтось згасив світло і в цілій коршмі стало темно, мов у шлунку мурина після чорної кави. Сліпому Янкові зателїпали під черевом дзвіночки, щось приглушено гудїло. Все пішло, як у млинку. Місько Бурій з цілої сили вдарив Суфрагана головою під груди і припечатав ножем. Суфраган круто обернувся і зі стогоном, що застряг йому в горлі, звалився Міськові під ноги. Великий Гжесь підійшов до автора і зі словами: „Ти чого не бавишся?“ — мацнув його кулаком по зубах. Автор відчув між зубами харимулю солоної і теплої крові, але як до цього прийшло — він не знає.

Бійка тривала доволі довго — на 128 сторїнок малої вісімки. Потім успокоїлося і в коршмі заблїсло світло.

Але...

Але злодії є теж люди. І ця людина зі злодіїв вилазить. Червоний Місько підійшов до Макольондри і усміхнувся:

— Ти, Макольондра, є клявий хлоп!

В коршмі стало весело, обїзвалася гармонія. Дзьобатий Пікусь замовив для цілої паки пиво і сказав до Великого Гжесь:

— То була фест кампа, що?

— Йо! — відповів Великий Гжесь. — Віват!

— Штама! — відгукнувся Місько Бурій.

*) Федь Трипедик — Літературні пародїї (шаржі, епіграми, гуморески), Львів 1937. Видавництво "Гумор і сатира".

Львів

Ринок, різьба по каменю

Н Е Д І Л Я

(фрагмент повісти)

Іван Керницький

Другові Б. Нижанківському — присвята

Кожна вільна від служби неділя була для стрілочника Петра Каноки великим святом. З самого ранку він уперто та послідовно ваксував свої черевики, попльовував і далі ваксував, щоб світилися „на глянец“. Потім приодягався в „цивільне“, мастив вуси помадою, підпирав бороду штивним ковнірцем, розпинав на грудях краватку з головатою шпилькою і йшов до св. Юра на „Десятку“.

На Святоюрській горі було гамірно й багатолюдно. Мов хмара сніжних метеликів, як весняний, розспіваний дощ, немов червінці з розпростертої жмені — гомінко та дзвінко висипалась під Собор шкільна дівтора з вранішнього Богослуження. Дівчатка в білих сукеночках, з косичками обабіч голови, побравшись за руки, бігли кудись, наеманя, багато сміялись, пищали й щебетали, ніби не помічаючи хлопчиків, а завжди крадькома зиркаючи за ними, і було в цьому трохи від невинної дитячої пустоти, а трішки вічної, як світ, жіночої кокетливості...

Але шибені хлопчиська, в куценьких штруксових штанях, з обсмаленими литками, похожими на сірнички, і не дивились убік дівчаток! Щоб не гаяти марно часу, зараз же за церковною брамою поділилися на дві команди, посортувались — хто іде „на поміч“, хто „на крило“, а хто в атаку і пустили на повний хід м'яча, що глухо бебевхав об кам'яні груди подвір'я. А котрому не повезло допасти м'яча, той колав носиком черевика і котив поперед себе тріску, камінець чи брусок цегли. І галас над тим усім здіймався просто неймовірний!

Проти хвиль цього молодого прибою, що шумно розлився ген, аж на вулицю Шептицьких, сунули в церкву неначе чорні ковчеги, шкандибали гуртками й поодинокі старосвітські тьоті й бабусі. Вони підпирались на ходу старомодними парасольками, мали поштиві, поскороджені зморшками обличчя, кожна несла хусточку з несміливою коронкою і грубий молитовник у жалібних політурках...

За ними крокували звільна, потрясаючись з подагри, засушені, мов грибки, ц.к. поштові й залізничні емерити, наче живцем викроєні із старих альбомів фотографій, у своїх круглих „мельониках“, у вузьких, трубочками, штанях, і з невмірущими „Резкопф-Патентами“ на дебелих ланцюжках...

І так кожної неділі зустрічались тут, у підніжжі монументального білого Собору, під срібний гомін Любартового серця, — два світи, дві епохи, проходили одне мимо одного два покоління з двох межових сторіч, з яких одне буйно входило в життя, друге — відходило й гасло в тінях Безконечности...

Гамірно й багатолюдно було на Святоюрській горі в такий недільний ранок, і все тут було таке зворушливо рідне, таке близьке, своє, і стрілочник Петро Канюка раз-у-раз застрягав у натовпі, мов корабель на мілині, він голосно й сердечно здоровкався з приятелями: „Го, го! Дай нам, Боже, здоров'я! Що чувати? Стара біда?.. Добре, що нової нема!..“ І витягалоя, пане дзешку, капшук з тютюном, курилося й частувалося друзів, а там хтось просить вогню: — проше, проше, — і читалося вголос ще мокрі від друкарської фарби клепсидри на церковному мурі: „О, той уже дав дуба — подивіться, хто би то подумав! І цей, неборак, переставився! Га, чоловік живе, як муха...“

А роїлося на тому ж таки мурі від усяких барвистих афіш і плякатів і про футбольні змагання „України“ на площі Сокола-Батька, і про великий фестин в Луговому городі, і що Аматорський гурток Городецької дільниці виставить сьогодні „Дай серцю волю“, початок година восьма, „сидячі білети“, мовляв, по-золотому, „стоячі“ — тільки по п'ятдесят грошів.

Он дідок у чорних окулярах безупинно крутив катаринку, а катаринка до зарізу скучно терликала „Взяв би я бандуру“. Красноперий птах екзотичної породи витягав закривленим дзьобом чиясь долю, виписану на рожевому клаптику паперу, тільки за 5 грошів! А присадисті сільські дівчата, що приходили до Львова на службу дороблятися віна, а дороблялись, звичайно, нешлюбних дітей, читали вголос ці ворожіння одна одній, реготалися широко, як із гучномовців, і стригли очима до рекрутів...

Вони ж, бідні „гарбузи“ з 33-го полку піхоти, щойно у свято 3-го травня заприсяжені, на подвір'ї Цитаделі, на вірність чужій „ойчизні“, стояли, як барани, тісно збитою чередою, перестрашені, заголюкані, обстрижені „на нульку“. Дисципліна й прокляті капралі відай добре взяли їх у свої триби, коли хлопці виструнчувались й цокали закаблукками перед кожним фраером, що носив рогату шапку, а на шапці — „ворону“!

Ну, а в брамі, само собою, завжди вистойкували панночки і з привітною усмішкою чіпляли вам до маринарки якісь паперчики... Тут щонеділі на щось збирали, бо ми бідні, не маємо держави, не маємо України, а як самі собі не поможемо, то ніхто нам не допоможе, то ж, само собою, треба було щось капнути до пушки, як не на „Просвіту“, то на „Рідну Школу“ або „Захоронку“, чи на вдови і сироти по священниках...

Стояв завжди у тій брамі, як живий, болючий докір, інвалід УГА, що продавав газети: „Прошу закупити „Діло“, „Новий Час“, „Наш Прапор“, щось цікавого почитати!“ Тай попри нього, звичайно, годі

було отак пройти, щоб нічого не купити, дармащо вдома був уже „Век Нови“, ще з суботи, та що своє, то своє... І так, поки наш богомолець встиг роздивитись сюди-туди, поміж людей, поки перекинувся з деким зайвим слівцем і нарешті добився до божого місця, то згори, з проповідниці, уже гриміло стоголосою луною: „Во Ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа, Амінь. Слава Ісусу Христу!“

Це, якраз, парох Собору, о. прелат Леонтій Куницький, скінчили казати проповідь.

У церкві Петро Канюка правцював просто до тетраподу, цілував образ св. Юрія на коні і хрест, христився низько, до землі, і твердою, пролетарською рукою бив себе в широкі груди. Потім садовився на своє місце в крилосі і пробував потихеньки, шевським басом, підтягати за хором „Господи, помилуй!“ На Петра дивились з високих стін, неначе з потойбічної далі, достойні, померклі обличчя князів Церкви — митрополитів, кардиналів, навколо нього зідхали старосвітські тьоті та бабусі і втирали невидні сльози з сухих, зрештою, очей... Крізь вітражі у вікнах закрадалися в церкву миготливі веселки, тепле сонце цілувало Петра в лисий лоб і по руках, за вікнами, по блакитних, небесних полях роз'їжджались білими колісницями хмари і папська тіяра на голові Пія ІХ ставала раз фіолетна, раз золотиста, раз фіолетна, то знову золотиста... А час минав, а час неначе западався в м'яку прірву, і Петрові ставало так легко, так благо на душі, так невимовно благо...

Уже давно замовк під могутнім, аркадним склепінням Собору громовий голос проповідника, вже давно загорілись павуки і заблиснули свічки на престолі, вже розснувався запашиим оболочком дим з кадил, та стрілочник Петро Канюка вже не чув цього і не бачив... Він зразу, як той герой-Антей боровся з лихим духом, з бісовою оманю, він не піддавався і раз-у-раз пролуплював сонні повіки, аж до болю витріщаючи очі на позолочених янголят, на портрети митрополитів, кардиналів, переступав з ноги на ногу, бо то й черевики, пся мати, вже починали його парити та й душно робилось, наче в лазні...

Та лихі демони міцніші за смертну людську істоту, за нічемний порох, струшений із стіп Всевишнього, за марну окрушинку в безмежжях Всесвіту... І знемігся стрілочник Петро Канюка в надлюдській борні, а 12 годин нічної служби теж своє зробили, знемігся, сердешний, і задрімав...

А дими з кадил все снуються та снуються, і ось, у тих димах, як у ранне-досвітньому тумані, піднялась крилато до неба рука семафора... (а це священик обернувся від престолу до вірних і зробив рукою знак хреста...). І спалахнули світла, сигнальні світла, червоні, зелені, тисячі світел! — і забряжчали сигнальні дзвінки, тисячі тривожних дзвінків — дзін-дзін-дзін! — і столунно, розкотисто хлинули на третій шлях поїзди... поїзди, з усіх усюдів, з усіх кінців світу з'їхались раптом поїзди, і всі на третій шлях!

...І розгубився стрілочник Петро Канюка, стоїть отетерілий перед дижурною будкою з хоруговкою в руці, а навкруги нього поїзди... по-

їзди... поїзди, мчать, шумлять, свистять... І застиг Петро Канюка, застиг та й обмертвів... Мати Христова, що ж це таке справді? Де дижурний станції, де начальник бюро руху?.. І хто їм, усім нараз, до тристенного лиха, подав знак заїздити?..

У смертній тривозі, весь змитий холодним погом, стрілочник Петро Канюка, заметушився, стрепенувся й опритомнів... А то йому над головою електричні павуки горять-горять, а паламарі дзвонять-дзвонять, і хилиться навколішки народ, а з хор котиться-несеться: „Свят, Свят, Свят, Господь Саваот!“

Ну, слава ж Тобі, Господи, це був тільки сон!.. Петро Канюка винувато ховає від людей очі, підкладає під коліно хусточку і падає й собі навколішки, б'ється в груди та безліч разів безладно хреститься, наче хотів би наспіху переблагати Господа, що задрімав у Нього на Службі. А святе Господнє Провидіння над царськими воротами вибачливо жмурить до Петра всевидюче Око, і якби промовляє: „Воїстину кажу тобі, Петре-стрілочнику, менший твій гріх і менша твоя провина, коли ти здрімався тут, якби мав задрімати на своїй стійці о 10-ій годині 5 хвилин, коли на третій шлях влітає варшавський поспішний поїзд...“

Та й ніколи Петро не прогавив чи то, бува, не помітив того, коли по церкві йшли з тацюю і збирали на віднову храму. Хоч би з найдалшого кутка з найбільшої тісноти, він зумів пробитись до таци, понад голови людей простягав руку з своєю лептою і з брязкотом кидав „на боже“ 20 грошів.

Віддавши, таким чином, що Боже — Богові, Петро не дожидав уже кінця Богослуження, а зараз же бистро протискався до дверей, тримаючи високо, понад головою, свій новий капелюх, щоб його не пом'яли, облитий рясним потом виходив з церкви і швидко прямував до шинку Максимяка на один „шніт“, щоб трохи прохолодитись.

Так проминало йому дообіддя.

По обіді Петро Канюка брав по-під паху жінку, Канючиху, брали теж малого Леська, а коли збиралось на дощ, брали родинну парасолю, і, як достоїть статечній сім'ї міщанського роду, мандрували всі троє на „Великий Фестин“ до Лугового городу.

Тут уже було народу, як маку, духова оркестра під диригуванням пана професора Манька пригравала січові марші, громадяни об'їдалися морозивом, обпивалися лимоньядою і дружньо засмічували мураву лущинням з варених яєць. У брамі, замаєній синьо-жовтими прапорцями, два Луговики контролювали квитки, а відділ Луговичок, в зелених блюзочках і кашкегах, лаштувався до еправ хустинами.

Небо було чисте, синє, аж ніяково синє, щирозолотий соняшний щит висів високо над розміряним Львовом, задуманим у славу давніх днів. Рясно зеленілись Булецькі узгір'я, скрізь, на пагорбках, порозкладав свої тілеса дрібноміщанський люд і загаряв на сонці. На ставку при вулиці Ісаковича тихо-безшумно плавали човни, а на мін'ятюрному острівчику, що крився під осоками, хтось бренькав на гітарі і співав танго „Ля Пальома“, про далекі мандри моряків у сизих далях океанів...

Жара поволі спадала, а фестин стояв у повному розгарі. Після вправ хустинами, були вправи топірцями, а потім вільноруч, а потім представники Замарстинова зробили коло брами маленьке замішання, бо вилаяли впорядників „кабанами“ та „гайдамаками“ і повитягали „коси“. Але їх в рішучий спосіб виперто за браму та відправлено просто на рятункову станцію.

На тому і скінчилася перша, святочна частина програми.

Далі йшли всякі несподіванки, колесо щастя, перегони в мішках та інші несподіванки, що викликали загальну веселість. Один парубок, дрібочку під гумором, виграв на фантовій лотереї півня. Півень вихопився йому з рук і з розпучливим куріканням підскакував на спутаних ногах, а підхмелений парубок і хмара дітлахів пробували його впіймати. Два артисти-самородки, один довгий, стріхатий, а другий малий-круглий, мов бубон, перебралися за Пата і Паташона, плентались між публікою, гнули небелиці, переверталися, наче клоуни в цирку і насправжки ляпали один одного по лиці! А якийсь магік, у гімнастичних штанях, видряпався по двадцяти-метровій сосні, обструганій з кори, без одного сучка, високо, на самий чубок! — розуміється, не даремно, а за кільце ковбаси і пляшку „Бачевського“.

На малому помості, висипаному пісочком, танцювальні пари оббивали собі боки і місили ноги, але всім здавалось, що вони знаменито бавляться. В холодку, в приємному затишші під гіллястими каштанами стояв буфет, де продавали „каналки“ і точили пиво з чопа. Стрілочник Петро Канюка смоктав пиво великою вухатою „гальбою“, при чому прижмурював очі і гірко кривився. Він мовчки цокався „гальбою“ з візниками, з вантажниками, з похмурими робітниками цегельного заводу, які так само кривилися, попиваючи пиво, ніби ковтали власну кров, змішану з полином...

Жінки, Канючихи, Петро не силував до пива, вона сиділа собі між бабинцем, поникла, скулена, маленька, як дівчинка, і ссала м'ятові цукерки та берегла парасолю, щоб, бува, хто не свиснув, бо то на фестині народ шляєється усякий... А Леська, того урвителя, вже давно не було коло неї, він зараз же повіявся, з такими, як він, вітрогонами, на Вульку — копати м'яча.

По трьох-чотирьох „гальбах“ Петрові ставало шумно в голові і хмільно в очах, і він, спотикаючись та вимахуючи руками, протискався до помосту, тягнув за вишитий рукав першу з краю Ганнусю чи Марусю і йшов замашистої польки. Ще й притупував по-парубоцьки: — Гоп-а!.. Інші пари спихали його з помосту на „сліпий тор“, але Петро не був з тих, що дають собі плювати в кашу, він мав міцні лікті і йшов напробій, мов бугай, торуючи собі дорогу вузьким лобом, і цупко прижимав до себе круглобокі дівчата, що приходили з села до міста дороблятися віна...

Він там гасав собі з дівчатами, а на лавочці, самотою, сиділа Канючиха, маленька, тихенька, і вже не ссала м'ятових цукерків, а дві великі сльози висіли їй на віях... Та це так собі, віднесочу, не знати й звідки

вони взялися, ці сльози... Вона, Канючиха, ніколи голосно не плакала і не жалілась на свою долю, але хтозна, що тепер діялось їй у душі, може душа її ридала тихим, сирітським плачем і серце кривавилось, як рана, або ж ти збагнеш любляче жіноче серце, серце колишньої помийниці?..

Отака вона була, тиха та смирна, ні-ні, вона не сердилась на нього за те, що він там доказував з дівчатами, нехай собі потанцює, це ж його празник, наробиться, нагарується цілий тиждень — стільки його відряди. А він, самий-собою, не був баяр чи розтратник, і п'яниця не був, але ж неділя — неділею, неділя належала до нього. А вона... Ну, що ж, посидить собі і так, почекає на Леська, а там, ось, і сонечко клониться за Білогорський ліс, вечоріє, у Василянок уже дзвонять на Вечірню, і в костьолі на Потоцького дзвонять, і в церкві на Зибликевича вулиці, і в святої Магдалини, — роздзвонилося, розігралося над дахами Львова прозоре повітря, розспівалася мелодійно безмежна синява вечора — га, треба поволеньки збиратися додому, затопити в печі, пригріти шницлі і картоплю, бо він, чоловік, іде сьогодні на нічну зміну...

І так пропливало життя, так миналися й забувалися дні, і будні чергувалися з неділею, неділя була завжди одна, а буднів — так багато, і всі подібні один до одного, як вагони товарного поїзду... Вони котилися і котилися наперед, навантажені людським горем і радощами, обманним щастям і тихим смутком, у світи... у світи... у світи далекі-незнані, сіро й одноманітно відстукували свій час по вузеньких рейках життя і все ближче та ближче приближались до отої останньої станції на світі, звідки вже каса квитків не продає.

Львів

Собор св. Юра

П Р О З А

БОГДАНА НИЖАНКІВСЬКОГО

Я ВЕРНУВСЯ ДО МОГО МІСТА

Звідкіля я сюди прийшов? Чому цей рожевий пил? Він сипле і сипле, рівно і м'яко, у безвітряній тиші, мряковиння рожевих порошин. Розпливаються контури будинків і губиться перспектива алеї. Від Головного двірця до трамвайної зупинки — пусто, нема нікого, жадного подорожнього. Чи ніхто не приїхав і ніхто не від'їздить? Червоні плями ліхтарень, обведені молочним серпанком, значать лінію тротуарів. Куди поділися подорожні? На площі перед Головним двірцем я одинокий, стою коло кльомбу, обтиканого залізною огорожою, і жду. Трамвайних рейок не видно, але вони є, вони креслять півколо і алеєю Фоша завертають у місто. Чому не чути паровозних гудків? Чи вже від'їхав останній поїзд? Ах, яка недоречність! Немає останнього поїзду. Поїзди їздять увесь час, цілу добу, приходять і відходять. Тільки трамвай може бути останній. Він робить останню туру і заїздить у трамвайний парк. Боже, який я втомлений! Мої ноги важкі і я насилу рухаю ними, поволі, крок за кроком. Аби тільки впору прийти до зупинки. Вона близько, дуже близько, я її бачу — і бачу, як із рожевого пилу виїздить трамвай. Крізь шибу вагоновод привітно усміхається до мене. Які мої ноги важкі! Кондуктор стоїть при вході на другу площадку і дивиться кудись перед себе, пасажери сидять непорушно, ніхто не підводиться і не виходить. Чому ж я стою? Нахиляюся, підношу руку, щоб ухопитися поруччя, і опускаю її. Не маю сили. Як довго ждатиме трамвай? Втомлено всміхаюся до кондуктора.

— Вибачте, чи цей трамвай — останній?

Кондуктор, не поспішаючи, повертає до мене голову.

— Нема останнього трамваю. Перед нами і за нами є трамвай, — так як співається в нас: „Трамвай за трамваєм, за трамваєм трамвай...“ Як ви визначите, котрий останній?

— Справді, важко визначити. Поїду з вами.

— Поспішайте. Зараз від'їздимо.

— Зараз? Я думав, що ви ждете, щоб пасажери висіли.

— Ви дивна людина. Хіба не бачите, що це остання зупинка? Пощо їм висідати? Далі нема нічого.

— Не розумію.

— Ви певно подорожній?

— Я з цього міста.

- О, ви подорожній з цього міста!
- Я вернувся.
- Вернулися? Вітаю, вітаю! Яке враження?
- Дивно. Весь час сипле рожевий пил.
- Рожевий пил?
- Так. Ви не бачите?
- Це ви вернулися, не я. Всідаєте?

Намагаюся ступити на сходище, але втома тяжить у мені оливом. Кондуктор підносить до дашка руку.

— Бувайте! Як хочете, пождіть на наступний трамвай. Ви ж знаєте цю пісоньку: „Трамвай за трамваем...“

Переді мною пересуваються бліде освітлені шиби, безрухі голови пасажирів — і трамвай в'їздить у рожевий пил. Задне світло, наче великий соняшник, маячить, замазується і поволі гасне. Куди ж подівся будинок Головного двірця? Молочні ореолі ліхтарень в алеї Фоша ближчають, з'являються наді мною і розпливаються. Звідкілясь виринають прохожі, проходять повз мене, невиразні і повільні, майже дотикають мене, віддаляються і виринають знову. Із вітрин відчинених крамниць б'є електричне світло, дрібними відсколками заламується в рожевому пилі і падає на тротуари. На бриластих фасадах камениць де-не-де видніють жовті, пригашені плями вікон. Яка це вулиця? Городецька чи, може, вже Саніги? Позад мене з рожевого пилу виринає трамвай. Ступаю на край тротуару і, щоб вагоновод мене помітив, махаю рукою. Трамвай проїздить біля мене, зменшує швидкість і кільканадцять кроків далі зупиняється. Так, там зупинка. Чи встигну добігти впору? Як я поволі рухаюся! Звідкіля ця втома? Я вже близько, роблю ще один крок, хапаюся за поруччя, але воно висковзується мені з руки — і трамвай від'їздить. Пасажир, який залишив трамвай, обертається до мене.

- Ви хотіли їхати?
- Хотів.
- Пощо?
- Дивне питання! Ви ж самі їхали.
- Я нікуди не поспішаю.
- А інші, ті, що їхали?
- Вони теж.
- Прогулюєтесь?
- Не знаю.
- Я б радо поїхав трамваем.
- Я бачив, як ви бігли.
- Бачили? Чому ж ви не сказали кондукторові, щоб заждав?
- Це не моя справа. Свої бажання ви здійснійте самі.
- Ви зробили б добре діло.
- Це ще питання.
- Говорите дивно.
- Ви не розумієте.

- Що ж тут розуміти?
- Бувайте.
- Я піду з вами.
- Нам не подорозі.
- Ви ж не знаєте куди я йду.
- Знаю, ви вернулися.
- Так, я вернувся — і я втомлений.
- Хто вертається, завжди втомлений.
- Ви таки йдете?
- Йду.
- Заждіть!

Хочу вхопити його за рамя, але не встигаю — і він зникає в рожевому пилі. Чи трамвай знову проїде біля мене? Яка це вулиця? Щойно проти мене маячили світла кіна „Гражина“ — значить, вулиця Сапіги, але світла зникли і тепер на цьому місці кріслаті обриси дерев. Каштани! Найулюбленіші дерева мого міста! Яка це пора року? Може вони тепер розцвіли білим цвітом? А може, свочі вже допіли і, оббиваючи пожовкле листя, падають на тротуари, гладкі і лискучі, під ноги проходжних? Піду до них, буду йти під лапастим листям, поволі, не поспішаючи. Але де ж ті каштани? Поруч мене виринає пара коней і віз, — не можу окреслити його форми, — і помічаю візника, який сидить згорблено і непорушно. Швидко — і якже ж легко! — стрибаю на залізний виступець і вмощуюсь високо біля візника. Він не дивується і не протестує, навіть не повертає голови.

- Вигідно?
- Вигідно.
- А може хочете лягти?
- Ні, дякую. Мені й так добре.
- Хай буде, мені це не вадить, хоч, правду сказавши, достойніше виглядає, коли пасажир лежить. Це, просто, традиція. Але, коли вам більше відповідає сидяча позиція, то сперечатись не будемо.

- Мені важко було йти.
- Незабаром спічнете. Все кінчиться спочинком.
- Знаєте куди їхати?
- Знаю, не журіться. Це мені не перший раз.
- Значить, я трапив добре. Пишки треба було б досить довго йти.
- Ви щойно приїхали?
- Я вернувся.
- Вернулися? Головний двірець?
- Головний.
- Ну, так. Одні з'являються на Головному двірці, тих найбільше, інші на Личаківському, на Підзамчі, ще інші у Скнилові, а деякі просто в середмісті або на своїй вулиці. Де хто хоче. Зрештою, не завжди кожному вдається сформулювати своє бажання. Воно схрещується з іншими бажаннями, губиться, з нього залишається невизначний фрагмент, вкінці і він зникає, з'являються інші форми, інші образи — і тоді стаються несподіванки. Це зовсім ясне і просте. Хіба не так?

— Не знаю, може. Я дуже втомлений. Крім того, — цей рожевий пил... Чому він сипле і сипле? Звідкіля він?

— Кажете, рожевий пил?

— Так, рожевий. Він усюди.

— Це звичайне явище. Кожний, хто вертається, входить у рожевий пил.

— Він давно вже сипле?

— Весь час.

— Весь день?

— Я говорю — весь час. Доки сягне ваша пам'ять.

— Не розумію.

— Не розумієте самі себе.

— Мені просто дивно.

Візник перехиляється набік і дивиться позад себе. Я оглядаюся теж. За нами — сірі постаті, йдуть рівномірно, нога за ногою, невиразна, густа, безформна маса в мряковинні рожевого пилу. Звідкіля вони тут узялися? Візник киває головою.

— Ці люди супроводять вас.

— Мене?

— Вас. Вони завжди з'являються і супроводять того, кого везу.

— Що це значить?

— Остання послуга і прощання.

Про що цей візник говорить? Яка послуга і яке прощання? Що це за огорожа виринула перед нами і чому за нею така густа і важка темрява? Чому там не сипле рожевий пил? Що це за вогнишки і чому їх так багато у цій темряві? Де я? Візник звертає до мене голову.

— Це Янівська вулиця.

— Янівська?

— Не пізнаєте? В'їзимо в браму.

— В яку браму?

— На цвинтар.

Ох, Боже, яка непереборна втома обняла мое тіло! Ні, я не хочу переступити цієї брами! Широка алея, висипана піском, і вогнишки, вогнишки, розсипані в темряві, наче повтикані в неї. Ні, я не хочу! Підводжуся — чи я прикований? — до останнього зусилля напружую м'язи і зісовуюся на землю. Візник нахиляється, простягає руку і легко підтримує мене за рамя.

— Роздумалися? Я пожду. До побачення.

Не оглядаюся, втискаюся у натовп сірих постатей, розштовхую їх і опиняюся на середині вулиці, сам один, знесилений, напроти зачиненої брами, перед якою нема нікого. Вона поволі зникає за рожевим пилом. Як я дійду до середмістя і коли? Хоч би сісти на хвилинку! Хоч би оперти плече! Зайду до першої стрічної крамниці, скажу, що втомлений, і попрошу, щоб дозволили спочити. Скільки ще йти? Чому не зустрічаю освітлених вітрин? Вони виринають позаду мене, а їхня далека ясність притемнюється і матовіє. Як це стається, що я минаю їх і не по-

мічаю? Брама камениць відчинені, однак ніхто в них не заходить і ніхто з них не виходить. Глухі коридори тонуть у глибокому присмерку. Сяду під ліхтарнею, на тротуарі, під жовтим світлом і ждатиму на трамвай. Він сюди мусить проїздити, він тут є! Стоїть, кілька кроків оподалік, порожній, тільки силует кондуктора, крізь рожевий пил, сіріє в рамі широкого вікна. Біжу — але віддаль між мною і трамваем не зменшується. Він їде! Їде нешвидко, вдержуючи однакову відстань. Може він доїздить до зупинки? Де ж вона? Запитаю прохожого, цього, що з'явився біля мене.

— Вибачте, де зупинка?

— Зупинка? Яка зупинка?

— Трамвайна.

— Нема.

— Як то нема?

— Тут нема жадної трамвайної зупинки.

— Значить, трамвай тут не зупиняється?

— Не зупиняється, бо його тут ніколи не було — і нема.

— Але ж я бачив!

— Ви бачили трамвай? Тут?

— Так, тут.

— Коли?

— Тепер. Він перед нами.

— Ви помиляєтесь. Перед нами Собор Св. Юра.

Він сказав — Собор Св. Юра? Так, туди ніколи не йшов трамвай. Де ж я його бачив? Не знаю. Не знаю скільки я пройшов вулиць і як сюди зайшов. Корони дерев перед кам'яною огорожею Собору, наче раптом схоплені ударним вітром, вигнуті угору, палахкотять червінню і зеленню, що хвилястими смугами, — над аркадою входової брами, над вузькими кам'яними сходами і балюстрадою привхідної площадки, — відбиваючись у вітражах, пливуть по ажурних лініях різьб до просвіченого золотим блиском хреста, обнявши Собор буйною загравою. Це ж Св. Юр Новаківського! Прохожий гладить долонею розвіяну, припорошену сивиною, бороду, що кучерявиться над вилогами блюзи, торкає пальцем широкого капелюха і, спираючись на щіпок, поспішно відходить. Пізнаю його. Біжу за ним і ще раз оглядаюся. Завіса рожевого пилу. Де ж Собор Св. Юра? Кричу:

— Майстре, залишіть картину!

Виростають мури камениць, жовті, каламутні світла вікон виразнішають, розпливаються і гаснуть. Куди він пішов? У якому напрямі? Близько маячіє і оформлюється постать. Задихаючись від втоми, говорю:

— Майстре!

Постать підходить.

— Води?

Дивлюся і не розумію.

— Якої води?

— Ну, содовсі води.
Оглядаюся навколо.
— Де майстер?
— Майстер? Який майстер? Я продаю содову воду.
Підносить склянку і жде.
— Будете пити?
Оглядаюся знову.
— Де я?
— Що значить де? В Єзуїтському парку.
Беру від продавця склянку і підношу її до уст. Перехиляю і здивовано дивлюсь на нього.
— Що ви мені дали? Склянка порожня!
Продавець бере склянку і хитає головою.
— Порожня? Ну, ну, нічого дивного. Ви не хочете пити. Чого не хочете, того нема.

Ще раз хитає головою, завертає в бічну алею і розпливається в рожевому пилі. Галузки бозу торкають моє обличчя, я зриваю кілька листків, але вони висовуються з-поміж пальців і рівно, не коливаючись, падають мені під ноги. Я дуже втомлений, я навіть не маю сили вдержати в пальцях кількох листків! Спочити, хоч би кілька хвилин спочити! Сідаю на лавку і, перекинувши голову на поруччя, заплющую очі. Чи я справді їх заплющив? Щільніше стулюю повіки, але рожевий пил падає і падає. Бачу серпанок порошин і відчуваю ще більшу втому. Звідкіля я знаю цю дівчину, що сидить поруч? Вона тулиться до мене, бере мою долоню і притискає до своїх грудей.

— Ти довго чекаєш?
Схиляє голову, хвилясте волосся м'яко спадає на чоло і закриває її обличчя.
— Я щолиш прийшов.
— А я поспішала, щоб ти не ждав.
— Коли ти прийшла? Я не помітив.
— Ти думав про мене, правда?
— Не знаю.
— О, ні! Ти напевно думав! Ти кликав мене. Це наше перше місце, ця лавка і цей каштан, що хилиться над нами.
— Він тепер цвіте?
— Цвіте, білим цвітом цвіте. Він для нас цвіте. Чуєш під долонею мое серце?
— Воно хлипає. Ти плачеш!
— Це радість. У серці вміщається більше світів, ніж у всесвіті. Я щаслива.
— Хвилина горя сильніша, ніж година щастя.
— Не говори так. Є любов. Вона була на початку. Вона стала тілом.
— Покажи обличчя, я не бачу його.
— Я та сама, що була. Пізнаєш?
— Не знаю, нічого не знаю. Я втомлений.

— Ти зі мною, я дам тобі відпочинок. Обійми мене, обійми сильно і ходімо. Бачиш? На площадці під каштанами грає оркестра. Танцюють. Обійми мене сильніше. Обійдімо столики, дай руку, я тебе проведу. Це вальс. Попробиш мене?

Столики, за якими де-не-де сидять постаті, група музикантів (не можу зрахувати скільки їх), ліхтарні, що жовтіють під каштанами, наче квіття молочію у високій траві, кружляють, пропливають перед моїми очима, дедалі швидше і швидше, зникають, з'являються знову, аж зливаються в широку смугу червені, фіолету, зелені. На ній — розхилених нерухомому усміху уста, розвіяне волосся, смичок між листям каштанів, зламана ліхтарня, розкинуті рамена, пара струнких ніг — а над усім, наді мною, навколо нас рожевий пил, що сипле і сипле, не розколиканий нічим, жадним порухом, жадним помахом руки. Дівчина бере мене під рамя.

— Бачиш ці лілеї?

Оглядаюся навкруги.

— Лілеї? Де вони?

— Перед нами.

— Звідкіля вони тут?

— Вони тут завжди, в цьому ставку.

— Але ж у Єзуїтському парку нема жадного ставка!

— Ох, який ти! Певно, що нема. Це Стрийський парк. Ходім ближче, не оглядайся, позаду нема нічого. На плесі — бачиш? — розходяться круги. Один, другий — бачиш?

— Це вігер?

— Ні, це коропи. Ми — пригадуєш? — кидали їм крушини хліба. Вони підпливали, багато їх, із золотою лускою. Не оглядайся, обніми мене. Чому ти хвилюєшся?

— Я вже піду, я мушу йти.

— Ні, ні, не йди! Я прийшла, ти кликав, ти завжди кликав мене. Будемо разом. Ти втомлений. Куди ж ти дивишся? Тут нема нікого, ми самі, я біля тебе.

— Що сталось із ставком? Де його береги? Луска коропів світить у глибині, наче вечірні світла.

— Це не коропи. Це там, перед нами, внизу — Знесіння. Це знесінські світла.

— Неправда! Неправда!

— Не хвилюйся. Недоречно заперечувати те, що бачиш. Ось залізничні рейки — їде поїзд, а там — залізничний міст.

— Пустити мое рамя! Куди ти мене завела?

— Не я тебе завела, це тільки збуваються бажання, твої бажання. Ти на Високому Замку.

— Досить, досить! Не говори! Пустити!

— Не відштовхуй мене. Обніми, обніми! Все мине, а я буду. Чого ти шукаєш? Куди поспішаєш? Що ти хочеш знайти, вернувшись? Ха, ха! Те, що залишив?..

— Пусти мене, пусти!

— Зажди! Вернися, вернися!

Біжу, продираюся крізь кущі, що раптом виростають переді мною, спотикаюся, гілля каштанів, наче клубовище в'юнких рамен, хилиться нижче і нижче, загороджує мені дорогу, алея хитається під ногами — і я починаю втрачати останні сили. Де ж вихід? Де ж вільний простір? За мною, наче два білі птахи, дві долоні.

— Вернися! Вернися!

Кидаюся цілим тілом навперед себе — і віддихаю свободніше. Алея скінчилася. На останній зупинці трамвай. Біля нього кондуктор курить цигарку і розмовляє з вагоноводом, що стоїть на першій площадці, спершись на гальму. Чекають на наступний трамвай — і тоді від'їдуть. А він, може, вже під'їздить і ось-ось, зараз, блисне його передне світло. Біжу знову. Наштовхуюсь на лавку і втомлено сідаю. Кондуктор, не докуривши цигарку, кидає її, стрибає на площадку — і трамвай від'їздить, минаючись на петлі з наступним, що, виринувши з Театинської вулиці, зупиняється на його місці. Вагоновод швидко (якже ж він легко рухається!) тягне за ланку від каблука, що дотикає дротів, він коливається, іскри, наче штучні вогні, розприскуються навкрути, — і, поки встигаю підвестись із лавки, трамвай занурюється в рожевий пил. Іду. Наді мною знову листя каштанів. Білі свічі супроводять мене. Вони попереду мене, праворуч і ліворуч. Процесія, довга і повільна процесія — і серед неї я, самотній і втомлений. Доки вони супроводитимуть мене? Ступаю на камінні ступені і йду вниз. Білі свічі залишаються позаду, їхня ясність потахає, вони рідшають і одна по одній гаснуть. З-під ніг обсовується каміння. Тротуар нерівний і розбитий. Так, так, це Сенявська вулиця. Партерові вікна, напів прислонені завісами, жовтіють пригашеним жеврінням, що розпливається і тоне у глибині мешкань. Навкіс, у моему напрямі, шокілька кроків зупиняючись, біжить кіт. Чи він перетне мені дорогу? Гунаю ногами об тротуар і гучаю: „А жац!..“ Махаю руками — і падаю на ліхтарню. В колі її жовтої коронки бачу кілька постатей, що поволі обступають мене з боків. Наді мною нахиляється дашок кашкета.

— І що ж ти? З ким шпарга?

Важко підводжусь.

— Ти чого хочеш?

Дашок нахиляється ще нижче.

— Ти мене питаєш? Но, но, не так бальоном. То ти балакай, за чим ти тут никаєш?

— Я йду.

— Певно, що не летиш. Ну?

— Я вернувся.

— Йо? Зі соломки?*)

— З далека.

— Не тріскай варята!

*) У львівському аргі — з села.

— Я сказав — з далека.
— Не гіклуй! І без кавалів, — за чим нижаєш?
— За всім.
— Ти, братку, стукнений в мозок. Ліпше за собою поникай.
— Не твій інтерес.
— Ов, то ти такий гойрак?
— Побачиш, чи гойрак.
— Но, но, тільки поволеньки. Ми, братку, як б'ємо, то могила цвіте.
Постаті обступають мене щільніше. Кашкет відхиляється в їх бік.
— Цилюєш? Своя пака, як дрiт. Маєш мойра?
— Я давно перестав мати мойра.
Кашкет нерухоміє.

— Пфі! То ти такий облітаний? Певно мама зарізала оселедця і ти кнаєш до хавіри на баль, що?

Обома руками [які ж вони важкі!] вдаряю перед себе, жовта коронка ліхтарні гасне, кашкет зникає і виринає знову.

— Та то свій варят! Дай грабу!

Простягаю руку, але її не стискає ніхто. Вона стримить у рожевому пилі, наче не м'я, і поволі опадає. Спираюся об край камінної криниці. В прозорій, білій воді, на блакитному небі, лежать кусники цегли, каміння, бляшанки, далекі і недосяжні. Занурюю долочку і сколихую плесо. Воно морщиться, круги один за одним ударяють об цямриння, але блакить не замазується, вона глибока і спокійна, як раніше. Навколо криниці, на цій площі Старого ринку, під огорожею божниці (яка біля неї буйна і повна сонця трава!) товпляться постаті, сходяться в гуртки, зупиняються і розходяться. Булі! Булі! Голуби! В клітках, за пазухами, в долонях. Шеки, кракуси, пурцлі, гандзлі, бузьки, листоноші і звичайні багнети. Голуб'яр нахиляється до клітки і виймає пару.

— Бачите?

Торкаю пальцем чубиків.

— Пурцлі?

— Ну а як? Не бачите? Подивіться на головку. Расові. Облітає, завжди додому вернеться.

— Кожний добре облітаний голуб вернеться.

— Кожний? Багнет не вернеться. Шкода говорити. Здається, що звик до своєї кляпи, а підпустять — шлюс, пропав. З'їсть трохи чужого сім'я — і до горшка. Расовий облітаний буль, ласкавий добродію, навіть, як його зловлять, знає, де його дім.

— Певно, що знає. Але можуть йому підтяти крила.

— Ну і що? Все одно до чужого не звикне. Ледве-но пера відростуть — буль уже в дорозі додому. Що б незнати де був.

— Може загинути.

— Чому ні? Може. Може загинути подорозі, може вмерти з туги.

Голуб'яр ховає голубів за пазуху і дивиться вгору.

— Бачите того шека?

— Де?

— Над Жовківською, напроти цієї малої хмаринки.

Але я не бачу жадного шека і не бачу ні хмаринки, ні голуб'яра, ні криниці, ні Старого ринку. Збоку — запорошений, брудний кіоск [напевно є „канольди“ — чотири за десять], а на розі — катеринкар. Крутить ручкою і, звісивши голову, хитається поволі і рівномірно. На катеринці — папуга і коробка. В ній рівно складені карточки з десятками доль. Катеринкар перестає крутити і бере коробку.

— Хочете льос?

Усміхаюся.

— Ні.

-- Не хочете? Довідається, що з вами буде, що вас чекає, чи будете щасливі, чи ні. Ну? Все в цій коробці.

Знизую плечима.

— Пощо мені?

-- Як пощо? Попробуйте.

— Не вірю в це.

— Ах, який ви наївний! Хіба я кажу вірити? Багато людей вірять у те, що самі собі здумують. Кучеряві хмаринки, які появляються і зникають. Що вони мають спільного з дійсністю? Дійсність, шановна особа, тут, у цій коробці. Схочете — можете мати чорне на білому. Жадної гранди — просто і ясно. Берете льос?

— Не знаю.

— Не знаєте, бо думаете. Гляньте на мою Кляру. Нахилиться до коробки і за секунду держить у дзюбі розв'язку таємниці. Її успіх більший, ніж ваш. Жадних комбінацій. Бере те, що бачить. Ну, дати льос?

— Хай буде. Давайте.

Катеринкар підсовує коробку і папуга витягає рівно складену карточку. Хочу її взяти в пальці, але вона — метелик. Тріпочеться над катеринкою і я ніяк не можу його зловити. Папуга, переступаючи з ноги на ногу, клює рожевий пил.

— Фраер! Фраер! Фраер!

Метелик летить, кружляє, то опадає, то підноситься вище і, коли мені здається, що вже маю його в долоні — він знову переді мною, над Краківською площею, над будками, над прилавками, над головами юрби, що рухається в усіх напрямках, вертається, тріпочеться на одному місці — і манить, манить! Розштовхую ліктями, продираюся, зударяюсь із чиймись плечима, раменами, топчу чийсь ноги, не бачучи нічого, тільки метелика, що попереду мене. Він креслить півколо, мерехтить перед вітринами крамничок [кому потрібно стільки гудзиків і шнурівок?], коло залізної помпи з потнутою, іржавою бляшанкою на ланцюзі [яка в ній холодна вода!], перелітає на другий бік вулиці, низько висне над тротуаром, ледве помітно коливається [як легко його накрити капелюхом!] — і раптом, наче пірваний вітром, летить угору і зникає над фасадом Великого театру. У фойє заходять постаті, товпляться коло кас, вертаються, задержуються перед оповістками про виставу і знову входять. Що сьогодні грають? „Оборона Ксантипи“, „Фройляйн доктор“,

„Людина, що стала четвергом“ чи „Наше містечко“? Нахиляюся над оповісткою, вдивляюся в неї і коли ось-ось крізь рожевий пил, здається, відчитаю назву п'єси, букви міняють свою форму, перемішуються і я ніяк не можу скласти їх разом. На мале рондо заїздять таксі, шофери відчиняють і зачиняють дверцята (де ж пасажери?), хитаючись на боки, з'являється однокінний фіякер, візник оглядається на задне сидження, махає батогом і їде далі. З-під ніг, між їжакуватим лушпинням і лапастим листям, уздовж алеї Гетьманських валів, розкочуються блискучі каштани. Під деревами — пусті лавки. Над ними жовті вахлярі світел, захололі у власному крузі, плоскі і без відблиску. Великі бліді плями вікон плывуть у рожевому пилі, зупиняються і відпливають у різних напрямках. Трамваї! Віденська каварня! Але я вже їхати не хочу. Звідси, від Віденки, так уже близько, Боже, як близько! Піду пішки. Хай трамваї зупиняються, хай ждуть, хай від'їжджають! Щасливої дороги! На кріселку, оподалік від тротуару, сидить — чи таки справді Мінця? Як завжди, на тому самому місці, на плечах хустка, на носі чорні окуляри, на колінах клубок волічки, в руках дроти. Вона, Мінця, з-під Віденки! Мене проймає радісне хвилювання.

— Як ся маеш, Мінцю?

Вона підносить голову і звертає в мій бік.

— Як ся маеш.

Підступаю ближче.

— Що ти робиш?

— А ти що? П'яний? Подивися.

— Светер?

— Ні.

— Шкарпетки?

— Ні.

— А що?

— Нічого.

— Як нічого? Маеш на колінах клубок волічки.

— Це яблуко.

— То ти відпочиваєш?

— Ні.

— А що робиш?

— Светер.

— Який светер? Ти ж не маєш волічки!

— Як не маю? На колінах що бачиш?

— Клубок волічки.

— А кота бачиш?

— Якого кота?

— Сірого.

— Бачу.

— А канарка?

— Бачу.

— А яблуко?

— Яке яблуко? Це ж волічка!
— Ану придивися ближче.
— Бачу.
— І що ще бачиш?
— Кота і канарка.
— Кота і канарка? Де?
— У тебе на колінах.
— У мене на колінах нема жадного кота, ні канарка. Ну, скажи, є?
— Ні, нема. Є яблуко.
— Яблуко? Це клубок волічки.
— Який клубок волічки? Я ж бачу!
— А може, скажеш, що й мене бачиш?
— Бачу.
— Ану придивися добре.
— Не бачу.
— Ти тяжкий фраере! Ти сам не знаєш, що бачиш.
Розглядаюся за Мінцею, йду і вертаюся назад. Кричу в рожевий пил:

— Тримай фасон, Мінцю!

Проходжі поштовхують мене, біжать до трамваю, що зупинився поруч. Загортають мене із собою, пхаються до площадок, їх обриси каламутніють, замазуються і всякають у рожевий пил. Пусто, нема нікого, тільки я і — ну, хто? — Бен Гур, вуличний співак, захриплий виконавець єдиної пісні, яку пам'ятає. Який він смішний, який наляканий і бідний! Підходжу до нього, але він скрадливо оглядається на бски і відступає.

— Бен Гур! Заспівай!

Бен Гур прикладає долоню до підборіддя і починає киватися.

У трамвай сідаю,
Газету читаю,
Бувай ми здорова,
Я вже від'їжджаю.

Обережно ступаю ближче.

— Бен Гур, ти кохав?
— Не знаю.
— А тебе кохав хто?
— Не знаю.
— Ти мав дівчину?
— Не знаю.
— Ти співаєш про трамвай?
— Не знаю.
— Про дівчину?
— Не знаю.
— Про що ж ти співаєш?
— Не знаю.
— А ти — Бен Гур?

— Не знаю

— А хто ж ти?

Бен Гур відсовується від мене і відбігає кілька кроків. Біжу за ним, але він відбігає знову.

— Ну, Бен Гур, скажи хто ти?

— Не знаю.

— Що це значить?

— Не знаю.

— Заспівай!

Але Бен Гур не співає, він, скулившись, біжить, щоразу оглядається, петлює між постатями, що йдуть тротуаром, і я, хоч намагаюся догнати його, не можу. Ясні вистави крамниць, як вікна поїзду в русі, пролітають мені перед очима, фойє кіна „Паляс“ оббризкує мене дрібними осколками світла, лукові ляmpi на Марійській площі, наче весняні кольорові бальони, схоплені вітром (чому ці ляmpi кольорові?), плывуть наді мною і підносяться все вище і вище. Обабіч виринають дерева (чи вже алея Академічної вулиці?), розскакуються, губляться позаду мене, вікна камениць зливаються в одну жовту каламутну смугу, чорні отвори брам заступають мені дорогу, ліхтарні спалахують, наче смолоскипи, тротуар червоніє, вигинається під ногами, — я трачу рівновагу і безсило обсовуюся під кам'яну колону. Рожевий пил мжичить, як осінній дощ. Підтягаю під себе ноги. Куди ж я загнався? Чому мені так дуже хотілося зловити Бен Гура? Він сказав: „Не знаю“? Що ж у тому дивного? Що ж у тому нового? Біля мене навстіж розчахнуті двері. Заглядаю до середини: шийквас, на ньому, під склом, коліщатка зацвілого сира, завивані оселедці з цибулею, пом'яті булки, побіч — гальба пива з білим коміром піни. Корчмар сперся долонями на край шинквасу і, поволі похитуючись, мене в зубах цигарку. В задимленому жовтому світлі — столики, біля них, на кріслах, — постаті: нахилені одна до одної голови, розставлені широко лікті, відхилені спини, витягнені ноги, підперті долонями щоки — між пляшками, келишками, тарілками, недокурками і надпитими гальбами. Повертаю голову і помічаю другу кам'яну колону. Це ж кнайпа „Під крученими стовпами“! Спираюся на долоні, хапаюся за одвірок і з трудом перетягаю через поріг ноги. Хтось бере мене під рамя і садовить на крісло. Перед очима пропливає чиясь невиразна усмішка.

— Чого ж ти, братку, ходиш на бровах?

Мовчу.

— Чому не відповідаєш? Ти є чи тебе нема?

— Я втомлений.

— Втомлений? Від чого?

— Я йду з далека.

— Нема ні „далеко“, ні „близько“.

— Я дуже втомився.

— Ти сам себе томиш.

— Мене томить дорога.

— Яка дорога? Нема жадної дороги.

— Не розумію.

— Як бачу, ти вавилонець.

— Який вавилонець?

— Не знаєш? Стара історія. Тоді, як я ще був, мені оповідали, що одного разу люди взялися будувати таку вежу, яка досягнула б, як вони говорили, неба.

— Знаю, їм помішалися язика.

— Ти не знаєш. Їм нічого не помішалося. Вони, просто, зробили помилку. Їм здавалось, що, кладучи камінь на камінь, заглянуть у невідоме. Вкінці вони втомилась, почали, кожний на свій лад, висувати різні проекти, як зреалізувати будову, і, втомлені, розбрилися. Кожний з них узяв собі камінь і з тим каменем товчеться досьогодні. Кожний з них буде свою вежу, забуваючи, що жадний камінь не досягне того, що є запереченням каменя.

— Так справді було?

— Так було і так є. Нічого не змінилося і не зміниться. Піднеси голову. Я теж був вавилонцем.

— Був? А хто ж ти тепер?

— Правдиве вавилонське питання! Я прийшов сюди чи ти?

— Я.

— І ти на правду не знаєш хто я?

— Ні.

— Бачиш тих, що за столиками?

— Бачу.

— Що вони роблять?

— Вони п'ють, курять, балакають.

— Неправда. Вони пили, курили, балакали. І шинкар стояв, хитався і курив. Я один із них. Ми є, бо ти прийшов.

— Говориш загадками.

— Ти сам собі створюєш загадки.

— Все таке дивне.

— Будь задовсений, що можеш дивуватися. Той, хто нічому не дивується, втрачає в житті половину приємності.

— Я вже дуже довго йду.

— Йдеш стільки, скільки пригадуєш.

— Скільки пригадую?

— Є так, як говорю.

— Говори ясніше.

— Чи ж я сказав не досить ясно? Ти, бігме, затабачений вавилонець! Допомогти тобі встати?

— Ні, я сам.

— Як хочеш. Але бачу, твої ноги з тіста. Дам тобі добру раду.

— Яку?

— Як будеш дуже втомлений — підпирайся носом. Ха, ха! Запам'ятаєш?

— Дуже старий дотеп.

— Такий самий, як і все, що бачиш. Може надорогу вип'єш один „шніт“? Я ставлю.

— Ні, дякую.

— Добре робиш, що не хочеш. Цей фіякерський, хоч шляхетний напій смакував би тобі досить проблематично, як зрештою все те, що торкнуло б твого піднебіння. Чи можеш окреслити, який смак має спомин? Можеш? Подумай про це. А тепер, шановний вавилонче, тримайся ліхтарні і дуй далі. Прийди ще колись. Кланяйся від мене ратушевій вежі!

Повз мене просовується трамвай, ні, він не просовується, він пливе в рожевому пилі, як корабель-привид, повільно, блимаючи тьмяними світлами. Хай пливе, хай пропливає, я не маю сили навіть піднести руки. Що сказав той „Під крученими стовпами“? Щоб я вклонився ратушевій вежі? Він, мабуть, добре п'яний. Я кланяюся всьому, я кланяюся ще від Головного двірця! Мені болять ноги, в мене зігнуті коліна і я з важкою мукою випростовую їх. Скільки ще разів упаду на коліна? Що він ще говорив? В горлі і в устах відчуваю шорстку сухість. Треба було випити один „шніт“. Який смак має спомин? Який? І про що він ще говорив? Про Вавилонську вежу? А далі, а далі?.. Ні, він таки добре п'яний. Обабіч мене, наче на далеких берегах, з'являються і зникають чорні обриси камениць, віясті плями ліхтарень і розкидані вогники вікон. Чи переді мною нема нічого? Що є позаду? Що є поза тим усім, чого я не бачу? Я теж несу камінь? Що є запереченням каменя? Я сам собі створюю загадки? Хто це сказав? Чи це хтось справді сказав? Камениці і ліхтарні, що праворуч і ліворуч, насовуються щоразу ближче і ближче, сходяться наді мною, зустрічаються, схиляються, фрагменти мурів і вікон звальюються навколо, обсипаються на мене, ліхтарні ламаються, падають на брук, на тротуари, розлите жовте світло тече ринштоками і трамвайними рейками, каламутніє і гасне. Чи все розвалилося? Чи вже немає нічого? Яка сила зрушила два береги вулиць, кинула до удару і розвалила їх? Чи я стою серед румовищ? Що навколо мене? Пил, пил, рожевий пил! Коло мене проходить постать, неокреслена форма, неохоплена лініями, просякнута і замрячена рожевим пилом. Чи це справді хтось проходить? Підбігаю і простягаю руку.

— Ви бачили, що сталося?

Постать зупиняється.

— Сталося? Де?

— Тут.

— Тут? Коли?

— Щойно.

— Я нічого не бачив.

— Нічого? Зударилися будинки, розвалились, обернулися в румовище. Якась сила зрушила їх з місця.

— Справді? Я вас розумію, не хвилюйтеся. Це ви самі зрушили їх з місця, ви їх розвалили. І це жадна сила, це безсилля. Пощо сумні-

ватися? Пощо роздумувати? Все, що зустрічаєте, приймайте таким, як воно є. Ви, мабуть, прийшли з далека, правда? Ви вернулися. Ідіть обережно і не створюйте румовищ.

— Про що ви говорите? Я розвалив будинки? Я створюю румовища? Ви серйозно? Скажіть — ви серйозно?

— Не хвилюйтеся. Пощо стільки питань? Я говорю — йдіть обережно — і це все. Бачите Посейдона?

— Посейдона? Де він?

— Позаду вас.

— Хіба це вже Ринок?

— Чого ж ви питаєте? Погляньте. Рагуша, перед входом до ратуші два кам'яні леви, а ось тут, позаду вас, крипниця з постаттю Посейдона. Пригадуєте?

О, я його пам'ятаю, я його ніколи не забув. Він є, він стоїть над срібним плесом води, що, дійшовши країв цямриння, широкими смугами густо стікає на пощерблені ступені. А леви? Де леви? Як же ж я їх не помітив? Спершись передніми лапами на гербові щити, непорушно дивляться перед себе, на обдряпані мури камениць, на вузькі, чорні брами, на відчинені, без фіранок, вікна. Які ви бідні, мої леви! Які ви вірні своєму містові, вірніші, ніж я! Праворуч, на другому розі Ринку, повинна бути Діяна. Стоїть струнка і горда, — і яка ж прекрасна! — а біля її ніг — гончі. Привіт тобі, Діяно! Не один раз, перекившись через цямриння, пив я з-під твоїх стіп воду і в твоїх кам'яних очах шукав відповіді на свою любов. Привіт тобі, моя перша любове! Вода, що спливає по ступенях, розливається навколо мене, але я не відходжу. Посейдон дивиться на мене — похмурий і грізний, і я жду, що він ось, зараз, піднесе наді мною свій тризуб, хоч знаю, що цього не буде, що він неворухнеться, як і давніше, коли я зупинявся біля нього і ждав так само і відчував те саме. Посейдоне, піднеси свій тризуб! Вода стікає по ступенях, вона навколо мене, темніє, стає без блиску, підноситься вище і вище, зрадливо і непомітно, і я відчуваю, як піді мною створюється невидна, таємна і лиховісна глибінь, захована під спокійним плесом. Чи Посейдон чув мій виклик? Посейдоне, я вернувся! Замкни глибінь піді мною! Я вернувся до мого міста! Підношу голову — де ж Посейдон? Дивлюсь під ноги — де ж темне і лиховісне плесо, де ж глибінь? По звуку, підстрибуючи по нерівних каменях, неквапливо проїздить фіякер. Візник недбало вдаряє віжками по задах коней, крізь виставову шибу цукорні видно мармурові столики і габльоти, заповнені кремовими французькими тістечками. Дві постаті йдуть повз цукорню, минають мене і зупиняються. „Іване без роду, Іване без долі“... Хто це? Звідкіля прозвучав цей уривок? Той, що у твердому, круглому капелюсі, спертій на паличку, вказує на мене пальцем.

— Вдає, що не пізнає.

Хто він? Чому він вказує на мене? Хто цей другий? Чому він ховається за спину того з паличкою, наче грається зі мною? Його очі вдивляються в мене, в них блистить радісна усмішка, морщини в ку-

тиках очей збігаються, брови підносяться і опадають. Він сміється! Він навмисне ховає своє обличчя! Перший підходить до мене ближче.

— Ну? Що скажеш? Вийшов на прохід після обіду?

Тепер пізнаю його. По-школярськи притиснувши ногу до ноги, схвильовано кланяюся, як завжди кланявся, коли ще бігав за шматяним м'ячиком і під дверима його мешкання, на сходах, грався гудзиками. Усміхаюся (які ж великі і лискучі мідяні гудзики при його чорному пальті!) — і кланяюся ще раз.

— Я вас не пізнав. Направду не пізнав. Але я чув, як ви говорили свій вірш „Іване без роду“...

Він спирається на паличку і співчутливо хитає головою.

— Я говорив? Ні, ти помиляєшся. Я взагалі нічого не говорив.

— Але ж я чув!

— Ти чув? Ні, ти не чув. Ти пригадав слово, запитав себе „хто?“ і відразу допасував готову відповідь. Нічого в цьому дивного і жадна несподіванка. Питання і відповіді кружляють навколо тебе. А втім, скажи, що стається, коли вирине питання, а ти не знаєш відповіді, або вирине відповідь, а ти не знаєш питання? Який тоді постає образ? А що стається, коли ти не знаєш ні відповіді, ні питання? Який тоді образ і звідкіля він? А який є образ перед тим, як має з'явитися фраза? Важко тобі, правда? Але ти помиляєшся. З усіх мудрощів найлегше орудувати знаком запиту.

Дивлюся на його пальто і не завважую ні одного мідяного гудзика. Як же ж при чорному пальто можуть бути мідяні гудзики? Крізь рожевий пил бачу, як відстань між нами більшає. Поспішно ступаю кілька кроків.

— Ви вже відходите?

— Я не відходжу. Це ти відходиш.

— Але ж я бачу!

— Знову помиляєшся. Хіба не знаєш про що думаєш? Не поспішай. Ніколи не будеш настільки швидкий, щоб зловити те, що відійшло.

Знову дивлюся на його пальто і вказую на нього пальцем.

— У вашому пальто нема ні одного гудзика.

— Хіба вони потрібні? Це пальто вистачально виразно надає форму твоїй уяві. Хочеш ще щось сказати?

— Хочу запитати. Ви не задоволені, що мене зустріли?

— Я так само задоволений, як і ти.

— Мені здається, що ви завжди були задоволені.

— Який ти наївний! Що ж ти можеш знати про мене?

— Вашим уділом є слава.

Він нетерпеливо відмахується рукою.

— Слава? Що ж слава? Вітер над могилою.

Відходить. Задержую його.

— Скажіть, хто цей другий?

— Котрий?

— Той, що ви з ним ішли.

— Я ні з ким не йшов.

— Хіба я знову помиляюся?

— Ні. Якщо ти бачив, що він ішов зі мною — то йшов. Але я його не бачив. І тому кажу: я йшов сам.

— Він стоїть.

— Якщо ти його бачиш, це можливе.

— Здається, я його пізнаю.

— Пізнаєш? Приємної зустрічі. До побачення, як захочеш.

Поки встигаю вклонитися, місце, де він стояв, порожніє. Вдивляюся в рожевий пил і не бачу нікого. Де цей другий? Він мусить бути тут. Він є. Стоїть за мною. О, я знаю, він любить жартувати! Поволі обертаюся і раптом гукаю.

— Герцум-перцум-перверенцум!

Радісний усміх морщить його обличчя і він кінчає:

— Лупцум-цупцум три дочки! Як ся маєш?

Оглядає мене від стіп до голови і викочує долішню губу.

— Але ж ти виглядаєш!

Підстрибую на одній нозі і, як балеріна, вирую на кінчиках пальців.

— Ну, як виглядаю? Добре?

— Ні.

— Зле?

— Ні.

— А як?

— Як дівка без обарінка.

Сміх бульгоче мені в горлі і я аж захлистуюся.

— Направду? Направду? Як дівка без обарінка? Як дівка? Ах, як мені легко! А так мені боліли ноги, я такий був утомлений!

— Ти був утомлений?

— Був! Був! А тепер уже ні, тепер уже ні!

— Чого ж ти був утомлений?

— Я прийшов з далека. Галатай, галатай, з далека!

— З Коломиї?

— Чому з Коломиї? Зі світу, зі світу! З-поза моря, з-поза гір, з-поза рік! З-поза всього!

— Пфі! Ти певно все бачив?

— Бачив, бачив! Усе! Усе!

— Це неможливо.

Знову підстрибую на одній нозі і розкидаю раменами.

— Все, все!

— Направду?

— Направду, направду!

— Ні, я тобі зараз скажу чому.

— Слухаю! Слухаю!

— Ти бачив чайник, заки його винайшли?

— Ой, чайник! А це добре! А це добре! Чайник? Ха! Лусну! Не видержу і лусну!

- Ти мені скажи: бачив?
- Ні, не бачив, не бачив!
- Значить, світ є більший, ніж тобі здається, і ти не всюди був. Від надмірного сміху і радості ледве дихаю.
- Вже досить, досить! Мені аж щоби болять. Ходім десь сісти. Поговоримо. Я буду слухати. Прошу оповідати.
- Що оповідати?
- Байку.
- Байку?
- Так, байку. Як тоді, як колись. Я лежав у ліжку, на столі стояла пригашена нафтова лампа, а за печею сиділа баба Яга. Чи вона на правду там була? Тоді так добре було слухати байку. Прошу оповідати, добре?
- Яку?
- Будьяку.
- Зелену?
- Добре.
- А може синю?
- Нехай буде.
- А червону?
- Добре, червону.
- А може з іншої серії?
- Яку?
- Наприклад, круглу.
- Слухаю.
- А може хочеш квадратову?
- Добре, хай буде.
- А шпичасту?
- Все одно. Прошу починати.
- Що починати?
- Як то що? Байку!
- Байку? Пощо? Поглянь навколо. Зрештою я тобі скажу байку про Дзьордзя.
- Про Дзьордзя? Але прошу, нарешті, сказати закінчення. Вона ніколи не мала закінчення.
- Слухай і не підстрибуй. Одного разу Дзьордзьо вибрався в подорож навколо своєї хати. Йшов, ішов і дуже втомився. Ліг відпочити і заснув. Надлетів бузюк, він вертався на своє гніздо, побачив Дзьордзя, приземлився і стукнув дзьобом його в чоло. Дзьордзьо сказав „прошу“. Кінець.
- Це жадний кінець! З цією байкою так завжди. Чому Дзьордзьо сказав „прошу“?
- Йому здавалося, що це якийсь гість стукає до дверей його хати.
- І він не збудився?
- Ні. Якби збудився, то йому напевно було б дуже неприємно, що це так тільки здавалося.

— Я не люблю цієї байки.

— Я теж ні. Але вона має дві добрі прикмети: коротка і дуже правдоподібна.

— Прошу сказати іншу.

— Тепер не маю часу. Іду на пробу.

— Дають нову виставу?

— Не знаю, чи дають нову виставу. Але тут за рогом дають добре чорне пиво, і я йду попробувати. Бувай, сину. Ага! Прийди на мій бенефіс. Граємо „Трійку гільтаїв“. Подивися, вже навіть маю на собі дванадцять камізельок — і ні одної своєї. Прийдеш?

Завертає за ріг камениці і, відвернувшись, моргає до мене.

— Шурум-бурум пренді-п'єшки!

Відповідаю, як завжди:

— Ушпіпернаводу!

Біжу за ним, хочу запитати, коли бенефіс, але його, мого батька, вже нема. Пуста вулиця і рожевий пил. Біля брами (котра це година?), держучи під пахвою лопату, стоїть сторож, хухає в долоні і розтирає їх. Чи йому холодно? Підношу комір і запихаю руки в кишені. Сторож дивиться кудись угору (що він там бачить?) і знову розтирає долоні. Підходжу до нього.

— Холодно, що?

Він спирається на лопату.

— Запарі зайшли. Відгортаю і відгортаю.

— Що відгортаєте?

— Як то що? Сніг. Сипле і сипле.

Дивлюсь уздовж вулиці, задираю голову і підставляю долоні. Сніг. Падає повільно, в рожевому пилі, м'який і пухнатий, обсіпає мене, іскриться в жовтому світлі ліхтарні, сніжинка за сніжинкою, одна біля одної, — білий спокій. Як пахне сніг? Як пахне сніг у моєму місті? Нагортаю повні долоні і простягаю сторожеві.

— Скажіть, як пахне сніг?

Він нахилиється, ліпить снігову кулю і кидає в мене.

— А ви що? Відморозили ніс? Понюхайте! Понюхайте!

Швидко також зліплюю снігову кулю і пускаю в нього. Він відбиває її лопатою і висовує з-поза неї голову.

— А ку-ку! Як пахне сніг, цей сніг? Як пахне? Знаєте? Направду, знаєте?

Роблю другу снігову кулю, замахуюсь, але сторож підбиває мені лопатою ноги і я перевертаюсь у глибокий сніг. Розкинувши руки, лежу і не маю бажання встати. Рожевий пил і сніг присипають мене. Якже ж м'яко і вигідно лежить в снігу! Чи це зорі блимають на видноколі? Чому вони такі великі? Спираюся на лікоть і простягаю руку. Вони зовсім близько. Вдивляюся в мерехтливі, розколихані вогники і не знаю: хіба це зорі? Повз мене пробігає кілька пар ніг, задержуються і завертають назад.

— Ви що? Накрилися ногами?

Поволі встаю і, усміхаючись, розглядаю цікавих. Ні, це не прохожі. Гурт хлопців. Обліплені снігом, петлюють біля мене, суматошаться, звалиюються в сніг і, раптом розскачавшись, сходяться знову. Які вони щасливі! Скільки радості, білої, незаплямленої радості! Втискаюся між них, вони штовхають один одного, обступають мене, і я повертаюся за кожним їх рухом.

— Ви, хлопці, звідки?

— Звідци, з Ринку.

— Що ж ви тут робите?

— Ми -- Гіки-піки.

— Що за Гіки-піки?

— Банда Гіки-піки з Ринку. Тепер тут північний бігун — і ми полюємо.

— Полюєте? На що полюєте?

— На медведя, на вовка або на хусида.

— І вдається?

— На хусида завжди вдається. Медвідь і вовк то так „на ніби“, щоб полювання було моровіше. Як надійде хусид, — танцюємо навколо нього танець гіки-піки — і рипс! — перевертаємо в сніг і вириваємо.

— Куди вириваєте?

— Туди.

— Туди, де ті зорі?

— Які зорі? Та то карбідові лампи в будках на Ринку, там продають Миколайків на св. Миколая. Малі і великі. Люкровані в різні фікси-факси. На біло, на зелено, на червоно. А один є такий великий, як брама. Не вірите?

— Вірю, вірю! Я завжди ходив оглядати Миколайків на Ринку. Їх багато, правда?

Хлопці біжать попереду мене, один за одним, і з розмахом вбігають на виховзану на снігу льодову доріжку і їдуть у рожевому пилі, в напрямі будок, до карбідових ламп, до медяникових Миколайків. Останній оглядається і махає мені рукою.

— Скоро, скоро, бо потім не буде!

В бігу, без задержки, стрибаю на льодову доріжку (о, я це добре вмію!) і відчуваю, як виховзаний, гладкий, лід збільшує мою швидкість, відчуваю легкість і гнучкість у кожному порусі м'язів. Доїжджаючи до будок, порю обцасами лід і задержуюся. Так, тут продають медяникових Миколайків. У цей час їх тут завжди продавали. Вони лежать на прилавках, стоять, сперті на полицях, — білобороді, в мітрах, із жезлами в руках, у ризах, фантазійно виведених різнокольоровим люкром, малі і великі -- десятки медяникових копій, в ореолі білого карбідового світла. А де ж той Миколайко, такий великий, як брама? Я завжди мусів задовольнитися найменшим, сіреньким, в убогих, у простих ризах. Але тепер ні, мушу мати найбільшого! Йду вздовж будок

і завважую його. Стоїть. Посередині прилавка, у важких люкрових ривах, обсипаний кольоровим маком, з правдивою бородою з вати, в прикрашеній цукерками і мигдалами мітрі, із покритим золотом станиолею жезлом у руці, достойний і погідний, — мій Миколайко. Він водить за мною очима — і я з острахом простягаю до нього руки. Скільки він коштує? Зрештою, яке мені діло скільки він коштує! Обережно здіймаю його з прилавка, обіймаю і притискаю до грудей. Хай продавець дивиться, хай бачить, хай лсвить мене! Плигаю на льодову доріжку і, пригнувшись, мчу швидко і легко, ледве торкаючи її ногами. Сніг куриться мені з-під ніг і я не зупиняюсь, не хочу зупинитись, хочу їхати якнайдовше і якнайшвидше! Перед собою й обабіч не бачу нічого, ні ліхтарень, ні каменниць, ні світел, — тільки рожевий пил і сніг. Куди я мчу? Чи попереду мене порожнеча? Ні, це не може бути! Я знаю, що попереду мене, я знаю дуже добре! Попереду мене є сходи. Кам'яні, широкі, стопгані сходи, що ведуть на Великі Вали. Але я цих сходів не перестрибну. Спинаюся по них нога за ногою, напружую ціле тіло і підтягаюся із ступеня на ступінь, зморений і безсилий. Які ж ці сходи важкі! За кожним кроком, за кожним рухом вони відбирають мені останні сили. Хіба я тут залишуся? Хіба я тут упаду і не підведуся більше? Але я мушу йти далше, мушу побороти їх і мушу перебороти своє безсилля! Ще останній ступінь, найважчий, ще один — і я залишу їх за собою. Струшую з колін порох. Каштани! Мої каштани! Праворуч і ліворуч, уздовж Великих Валів — густе лапасте листя. Я тут! Я вже тут! Вежа Успенської церкви ажуріє в рожевому пилі, струнка і легка, над корпусом Ставропігії, майоріє вище і вище, і розпливається тьмяним оболочком бані. Чого ж я жду? Переді мною Ставропігія, мое подвір'я, три брами — від Підвалля, Руської і Бляхарської, — мій дім! Як би я так міг увійти одночасно трьома брамами! Кортить мене перестрибнути лавку (хто це на ній?), але оббігаю її і вертаюся. На лавці, стуливши коліна, сидить сліпий Ясьо, гармоніст. Що йому сказати? Пожартую з нього. Так, пожартую, як звичайно.

— Ясю, янгол подає тобі сервус!

Але Ясьо не простягає правої руки згору і не задирає голови. Він, обмацавши швидкими пальцями гармонію, звертає в мій бік затягнуті більмом очі.

— Ти дурний варят! Мені янгол уже давно сервус подав.

Дивуюся.

— Направду? Я навіть не знав.

Ясьо витягає до мене шию.

— Ти смієшся?

— Мені весело.

— Чому весело? Ти не віриш?

— Вірю. Як кажеш, що янгол подав тобі сервус, то подав.

— Подав! Подав!

— І що сказав?

— Нічого.

— Ти йому щось заграв?

— Не було часу.

— Ну, то заграй мені.

— Я тут уже не граю.

— Тут ні? А де ж?

Ясьо підносить понад голову руку.

— Там.

— Де — там?

— Високо.

— На Високому Замку?

Ясьо гнівно трясє головою і тре долонями очі.

— Вище, вище! Там нема жадного Замку, нема жадних Валів, але є все, все! І нема батярів! Забирайся звідси! І пощо ти прийшов? Забирайся, бо дістанеш каменем!

З краю насипу стрибаю у високу траву (скільки в ній молочію!) і, з'їжджаючи вниз на спині, кричу:

— Ясю, твоя гармонія грає, як стара шафа!

Від крамниць, з їхніх вітрин, на їзді, на тротуарах, уздовж Руської вулиці, лежить біла ясність, густа і спокійна, отінена сірістю мурів, сріблиться на грамвайних рейках і лисніє матовими плямами на шибках темних, зачинених вікон. Зайду до котроїсь крамниці. Зайду до „Союзного базару“ і візьму собі бльок-нот, шістдесяткартковий зошит, кілька пер, фіолетний олівець, — і що ще? Тузін кольорових крейдок. По статі прохожих снуються по тротуарах, зупиняються біля вітрин, заходять до крамниць, виринають із брам, темні, неокреслені, припорошені рожевим пилом. Треба перейти на другий бік вулиці, але мушу бути обережний. Там, біля „Союзного базару“, де схрещуються трамвайні рейки, повинен бути кривий Альойзи. А може його нема? Ступаю, озираюся — і нерухомію. Є! Стоїть переді мною, чорний і вусатий, злісно усміхається, кривоногий і карликуватий, спертий на залізну палицю до пересування рейок.

— Ти думав, що мене нема? А я, братку, є. Несподіванка, як на лотерії. Нарешті тебе маю. Вже мені не брикнеш. Бачиш цю залізну лягу? Понохай. Тепер я тобі покажу, як кричати за мною „вайха наліво, вайха направо“.

Відсовуюся, але він ступає за мною. Нема як утекти. Чи він справді готовий ударити мене залізною палицею, чи, може, тільки копне? Найкраще кинутись на нього і відхопити палицю. Але він ховає палицю за спину і не спускає з мене очей. Ні, треба його задобрити, треба удавати. Я не раз дразнив його: „Вайха наліво, вайха направо“, але чи я один? Поплескую його по плечу.

— Що тобі, Альойзи? Цегла на голову впала? Я тебе вже здалека бачив. Пощо мені втікати? Не знаю, чого ти хочеш від мене?

Альойзи недбало плює мені під ноги.

— Не удавай! Я тебе добре знаю. Ти думаєш, що я фраєр? Ти

завжди кричав за мною „вайха наліво, вайха направо“.

— Хто? Я?

— Так, ти і твої колеги, ті з Руської і з Підвалля. Я вам усім ноги повириваю.

— Та що ти, Альойзи? Не будь байц, то тільки геци.

— Геци?

— Певно, що геци. Хочеш? Я маю кілька шлюгів.

— Ти мене не гіклуй шлюгами. Я тобі зараз дам по кулях таку вайху, що будеш мати з них вісімку.

Альойзи важить у руці палицю і поволі підносить її. Зараз ударить, напевно вдарить! Однак я ще маю шансу. Кричу:

— Альойзи, трамвай їде!

Альойзи біжить на їздню, розглядається і завертається. Але вже не зловить мене, не зловить! Оглянувшись, бачу, як він замахується палицею і кидає її за мною. Палиця креше по тротуарі іскри і ось-ось підірве мені ноги, — але я стрибаю в браму, свою браму, і, вихилившись, показую Альойзові язика.

— Альойзи! Вайха наліво, вайха направо!

Хочу замкнути браму, але Альойзи відштовхує її ногою і сміється:

— То ти такий наївний? Ти думав, що так є на правду? То було і вже не буде. Липа, братку, липа!

Навалююсь цілим тілом на браму і придержую плечем. Тут мій дім, за цією брамою, в цій камениці. Перейти тільки подвір'я і вибігти на третій поверх. Боже, як я довго йшов, як я довго йшов! Тут ціле мое життя, відколи знаю і пам'ятаю, всі мої дні і ночі. Радість душить мене, я захлистуся нею, вона розливається в цілому моему тілі, п'янить і обезсилює, буйна і нестримна. Бігти, бігти! Швидше! Чого ж я стою? Йду, поволі, в присмерковому жовтому світлі, що порохить з-під стелі, дивлюся на обдряпані і полупані стіни, на почорнілі від старости і бруду двері до пивниці, на вибите вікно біля стоптаних крутих, дерев'яних сходів і, оглянувшись, — ні, нема нікого! — вбігаю на перший поверх, хапаюсь руками поруччя, перехилиюсь і, махнувши ногами, легкий, як вітер, з'їжджаю вниз. Може з'їхати ще раз? З другого поверху. Задзвоню до мешкання своєї тітки і, як тільки відхиляться двері, крикну: „Цьоцю, я вернувся!“ — і фі-і-іть! — з'їду вниз з пересідкою на першому поверсі. Я знаю, що тета скаже. Вона безпорадно погрозить мені пальцем: „Бійся Бога! Хочеш убитися?“ Добра, вибачлива тета, опоясана хвартухом, сповнена хатніх дрібних турбот, у стоптаних домашніх мештах, сувора й усміхнена, обвіяна запахом житньої кави, цикорії, яблук і ванільових тістечок. Вуйко напевно сидить у кімнаті біля столу, насупив брови і читає Овідія або поправляє шкільні задачі, закривши долішньою губою сиві, підстрижені вуса. А може стоїть у дверях до кухні і, заклавши руки за спину, нерішуче питає: „Де ж та кава?“ Ні, не буду втікати. Задзвоню і, коли тета, мабуть, здивується: „А, то ти? Де ж ти був?“ — я відповім, ну, що я відповім? Не знаю. Насамперед скажу: „Я думаю, що цьоця вже спить“. Де я був? Боже, хіба одним

словом можна все сказати? Треба подзвонити. Тета зробить каву, принесе кілька ванільових тістечок, буде до мене приглядатись, трохи усміхнено, трохи зажурено і скаже: „Ти щось змарнів. Може тобі дати центурії?“ Вуйко неквапливо зниже плечима: „Пхі! Ти завжди з тою центурією“ і запитає мене: „Як там надворі?“ А може повинен запитати про щось інше? Мушу застановитись. А втім, насамперед треба подзвонити. Натюкаю дзвінок і жду. Тета, коли буду відходити, дасть мені „на дорогу“ кістку цукру і яблуко. Так, інакше не може бути, це вже традиція. В передсінку, де стоїть стара комода, а на ній ринка з парним молоком, швидко, трьома пальцями, стягну з нього „кожух“ і лакомо проковтну. Тета потім буде гніватися, певно, що буде. Але хіба я можу не зробити цього? Я стільки разів це робив, що це мусить так бути. Ще раз натискую дзвінок. Але пощо дзвонити, коли двері відчинені? В передсінку присмерк, ледь роз'яснений світлом, що просякає з кухні. Під стіною комода, на ній, на старім місці, ринка, синя ринка з молоком. Тсс!.. Може тепер стягнути з молока „кожух“ і тихцем вернутися на сходи? Навшипньках підходжу до кухонних дверей і обережно заглядаю. На столі — погашений примус, кілька фаянсових горняток [напевно каву вже випили] і кругла дерев'яна таця на хліб з написом: „Хліб наш насущний дай нам днесь“. Двері до першої кімнати відчинені. Тсс!.. — тети нема. На стіні — образ із чудами св. Миколи і годинник (дерев'яна завершена дашком скринька), під яким звисають тягарці до підтягування. На чорній кухонній плиті — білий емальований горщик і сковорода, накрита покришкою. На долівці, біля кухні, напроти дверцят, кілька полін і розсипаний попіл. Вернуся до передсінка. А може тета в кімнаті і ось-ось зараз увійде до кухні? Треба поглянути. Чого ж я боюся? В кімнату, крізь вікно, з вулиці мрячить притахле спопеліле світло, обсипує стіл, крісла, рівно застелені ліжка, етажерки з книжками і всякає по кутах, у бриласту темряву — біля широкої шафи, біля рогатого, залізного вішака і високої кахлевої печі. Чого ж я боюся? Я знаю, що в шафі є. Білизна, звичайна білизна. На вішаку висять плащі і капелюхи. Він — тільки вішак і більше нічого. А піч?.. Ні, я її обійду здалека, навіть не буду на неї дивитися, хіба тільки крадькома глипну. Я цілком забув про цю піч. Не треба оглядатися, це небезпечно, тоді напевно станеться. З-поза печі висунеться вогненна голова або довга кістлява рука — і куди я втечу? І як? Поспішно відчиняю двері до середньої кімнати. Ні, не увійду до неї, не перейду її, не зроблю навіть кроку. Застояла, важка темрява, в якій потонули і стіни, і меблі, тільки на долівці, під дверима до вітальні, біліє вузький поясок світла. Хто там є? Хто є у вітальні? Там нема ні тети, ні вуйка! Хто є той „хто“? Білий поясок раптом гасне — і я, закривши голову руками, кидаюся взад. Мушу прорватися на сходи! Здавлю вогненну голову, поламаю кістляву руку і прорвуся. Не дам себе зупинити! Не вірю ні вішакові, ні шафі! Від них теж треба оборонятись. Святий Миколо на стіні в кухні! Поможи мені! За мною клубочиться темрява, вривається до кухні, до передсінка, звалюється мені на спину, охоплює мене з боків, але я

вже рву навстіж двері і, вихопившись на сходи, стрімголов, кількома стрибками, збігаю вниз, на подвір'я. Тут я безпечний. Тут мій простір, на цих столпаних, нерівних каменях, між трьома поверхами заржавілих ганків, запорошених вікон, облупаних, брудних дверей і глухих темних коридорів — мій безпечний простір, з трьома брамами, з трьома виходами в моє місто, в м'якій лагідній тіні Трьохсвятительської каплиці, в молитовній тиші церкви Успення Пресвятої Богородиці. Що ж тут лихого може мені статися? Боже, як я налякався! Зовсім забув про ринку з молоком. Хай стоїть на комоді, я не вернуся, хай двері будуть відчинені навстіж, мене не приманить туди їзда на поруччі ні з другого, ні навіть з третього поверху! Чому в кухні не було тети? Чому в кімнаті не було вуйка? Куди вони пішли? Густо порошить рожевий пил. Підставляю долоні, приглядаюся їм, але на них нема ні однієї рожевої порошинки. Чому цей пил? Звідкіля він? Під муром, біля водотягу, стоїть бочка, повна дощівки. Що в ній плаває? Хіба я не знаю? В ній плаває паперовий човник. Занурюю пальці і розбурхую воду. Човник гоїдається, перехиляється на боки, тулиться до дерев'яних берегів і раптом, піднятий великою хвилею, перевертається. Виливаю з нього воду і пускаю на спокійне вже плесо. Пливи, паперовий човнику, пливи. Це твоє море. Куди ж ти хочеш плисти? Ти ув'язнений між берегами. Пізно чи рано тебе покриє глибінь. Чого ж я стою біля бочки? Зараз когось зустріну, зараз когось побачу! Я вже бачу! На цементовому, низькому смітнику, закритому залізними дверцятами, — вони: Трисьо — мій братисько, — спертий плечима об мур, у блюзі з півкороткими рукавами, довгі ноги витягнув перед себе, густе, чорне, гладке волосся висне над зморщеним чолом; Силько, тіточний брат, у розстебнутій сорочці, присадкуватий і широкоплечий, нахилений низько, навколішках, однією долонею спертий на цементову гладь, на устах знерухоміла усмішка, і Лянкус — оповідач фантастичних історій, худий і довгий, сидить на п'ятах, у завеликих на нього штанах, руками обняв коліна, витягнувши понад Силькове плече тонку шию. Бачу їх виразно, крізь рожевий пил, і знаю, що вони роблять: вони грають у „крепці“. Раптом Силько відхиляється, викидає вгору „штолю“ і швидким рухом руки згортає в долоню широко розкидану „чвірку“. Хто кому дав „бурду“? Заходжу їх збоку і, нахилившись над ними, гукаю:

— Гу!

Лянкус зривається на ноги.

— Аво! Дивіться!

Силько недбало пересипає з долоні на долоню крепці.

— Тяжка макітра. Я його давно бачив, ще там коло бочки з дощівкою.

Трисьо тре пальцем ніс і вдивляється в мене докірливо і трохи суворо.

— Де ж ти так довго був?

Хочу відповісти, хочу сказати звідкіля йду, як довго, як поспішав,

чому не міг скоріше, — але хвилювання стискає мені горло і я безпорадно махаю позад себе рукою.

— Там.

Лянґус перебирає пальцями по долішній губі.

— Там, там, тамтадрам!

Силько ховає в кишеню штолі.

Чого ж ти стоїш, як стовп? Зміни місце. Заступаєш мені сонце.

Трисьо поволі підводиться, обтрушує штани і знову вдвляється в мене.

— Тебе може хто набив?

Сміюся.

— Мене? В моїм місті?

Трисьо витягується, напинає м'язи рук і легко штовхає мене долоною під ребро.

— То добре. Нехай би тільки поспробував!

Силько підсовується ближче до Лянґуса і стрибає йому на спину.

— Вйо на них!

Лянґус зривається до бігу, але Трисьо ловить його за шию і вони всі троє звалюються додолу — і я також. Силько вимотується перший і, сівши на нас зверху, місить колінами.

— Мала купа, мала!..

Але Трисьо згрібає його під себе, твориться клубовище рук і ніг — і наверху ми: Трисьо і я. Він нахилиється до Силька і до Лянґуса.

— Піддаєтеся?

Силько усміхається і киває головою.

— Мир і штама.

Лянґус заперечує.

— Я ні, бо я був кінь.

Силько запихає сорочку в штани і незадоволено відвергається від нього.

— Ти був драбина, не кінь.

Лянґус, витягнувши шию, звертається до мене.

— Я драбина? Ану, вйо, я твій кінь.

Вскакую йому на спину, одною рукою держуся його за шию, а другою вимахую над головою. Він спершу перебирає ногами на місці, потім кудкудаче і пускається чвалом по подвір'ї. Пролітаємо коло партерових вікон майстерні бронзівника, коло переплетні, минаємо шевську робітню, бочку з дощівкою, завертаємо на середину подвір'я, робимо „вісімку“ і зупиняємося перед Сильком і Трисьом. Зістрибую на землю, а Лянґус гребе ногою землю і знову кудкудаче. Силько стукає щиколодком його в чоло.

— А кінь кудкудаче?

Лянґус, усміхаючись переможно, насторожено відступає назад.

— Я кудкудакав не як кінь, а як приватна особа. Ге!..

Трисьо і Силько ловлять його за руки і за голову, але він вихоплюється і зони троє біжать у напрямі великої брами. Чи я знову зали-

шуся самий? Кричу:

— Зачекайте на мене!

Трисьо оглядається, і вони зупиняються. Задихаючись підбігаю до них.

— Куди ж ви біжите?

Силько дивується.

— Як то куди? Бавимося.

Дивлюся на Трисю і голос мій тремтить.

— А я?..

Трисьо легко бере мене за плече.

— І ти також.

Лянгус додає.

— Ти маєш нас шукати.

Нерішуче киваю головою.

— Але не ховайтеся далеко, добре?

Силько заспокоює мене.

— Не будь дурний, знайдеш нас. Я тобі дам свою зачаровану паличку. Я її сам вистругав. Підкинеш, вона впаде на землю і покаже тобі, в якому напрямі ми сховалися. Хочеш?

Виймає з кишені коротеньку паличку, закінчену стрілкою, і дає мені.

— А тепер відвернися і рахуй до десяти.

Відвертаюся і починаю рахувати. Дораховую до п'яти і крадькома оглядаюся. Їх нема. Я залишився самий на просторому, пустому подвір'ю, в рожевому пилі, між високими, важкими мурами, оточений десятками зачинених вікон. Куди вони сховалися? Може під сходами в темному коридорі, що біля великої брами, і як я тільки туди зайду, повискакують крізь вікно і сховаються в іншому місці? Може побігли на вулицю, швидко оббігли каменницю і брамою від Бляхарської тихцем вийшли на третій поверх, і з піддашшя, крізь мале віконце, спостерігають, що я роблю? А може заховались за великою брамою, на Малих Валах, у куцах бозу, або, може, сховались на Великих Валах, за пороховою баштою? Коли я їх знайду? Обертаю в пальцях Силькову паличку і не знаю: кинути чи ні? Кусок дерева, що його вистругав Силько. Нехай буде — це і так забава! Підкидаю паличку, вона мелькає мені перед очима і падає. Нахиляюся. Вона стримить у щілині між двома кам'яними плитами і стрілкою показує в небо. Підношу голову, перегинаю шию і дивлюся у рожевий пил. Кричу:

— Трисьо! Силько! Лянгус!

Над подвір'ям зигзагами літають кажани. Вони влітають під аркади, що біля каплиці, крилами косо черкають копул, стрімко падають униз, підриваються, зникають під берегами дахів і раптово з'являються знову. Котра це година? На третьому поверсі, там, де завжди мое мешкання, одне з вікон відчинене, і я виразно бачу вазон з георгінією і слоїк, обв'язаний платком. Мама напевно жде мене. Сидить за столом і шиє біля нафтової лампи, втомлена і терпелива, нахилившись над

голкою. Чи це її тінь хитнулась на фіранці? Чого ж я стою і дивлюсь у вікно? Це вже тут. Вибіжу на третій поверх, відчиню двері, і мама обійме мене, і скаже: „Мій синаша“. Я не скажу нічого, я не зможу нічого сказати, я буду на неї дивитися, буду в неї вдивлятися, бо я її так давно, так дуже давно бачив! Чи це знову її тінь хитнулась на фіранці? Чого ж я стою і дивлюсь у вікно? Я розкажу усе, їй, своїй мамі, розкажу, як ішов до неї, як падав, підводився, перемагав утому, як блукав, як віднаходив дорогу, як тривожився і зневірювався, як задихавсь від важкої туги і як захлинався глибокою радістю. Мама зрозуміє мене, вона одна, тільки вона. І я знаю, що вона скаже, вона не буде говорити про себе, вона скаже: „Я ждала на тебе“. Чого ж я стою і дивлюсь у вікно? Біжу до дверей, що ведуть у коридор, з розмахом відчиняю їх і відштовхую назад. Двері, вдаривши об одвірок, поволі відчиняються. Вертаюся і штовхаю їх знову. Вони, хитнувшись, залишаються напів відчиненими. Натискую на них, але вони не подаються. Висовую голову і бачу: спершись долонею об двері, стоїть постать. Її контури то розпливаються в рожевому пилі, то виразнішають і я не можу схопити ні її висоти, ні вигляду. Питаю:

— Ви до кого?

Постать підсовується ближче.

— Не пізнаєте мене?

Приглядаюся пильніше.

— Ні, я вас не знаю.

— Не знаєте? Я вам пригадаю. Ми їхали разом, я вас віз. На самому початку, як ви з'явилися у місті. Ви були дуже втомлений і присілися до мене. Пізнаєте мене?

З усієї сили, коліном і плечем, тисну на двері.

— Не пізнаю! Не знаю вас!

Постать кладе другу долоню на клямку.

— Тсс!.. Чого ж ви нервуєтеся? Я вам тільки пригадую.

— Відступіть! Чого ви хочете?

— Я хочу запитати вас: проїдетеся зі мною?

— Ні! Ідьте самі!

— Подумайте. Ви ще не всюди були і не всіх бачили. Я можу бути вам провідником. Я віз тих усіх, що ви їх зустрічали, і тих, кого ви ще можете зустрінути. Вам самому трудно, правда? Пригадайте, як ви йшли сюди. Як закінчувалась кожна зустріч? Я бачив, як ви дивились у вікно. Якою буде ця зустріч? Може вона вже згоріла у вас самому з надміру хвилювання? Може вона вже за вами, а не перед вами? Чи ви знаєте, яка сила криється в безсиллі вашої туги? Нема такої людини, щоб обминути несподіванки, які існують у ній самій. Я хочу вам допомогти. Тільки я розв'язую проблеми, що їх нагромаджують люди. Поїдете зі мною?

— Не поїду!

— Ви вперті.

— Відступіть!

— Ви таки дуже впertі.

Ще дужче налягаю на двері і зачиняю їх. Жду — але знадвору ніхто не тисне на них, і я, втомлений, повільною ходою йду коридором. Напроти, шкутильгаючи, із жмутом ключів у руці, що черкають коліно, виринає Стах, сторож. Під рудими, обвислими вусами, жевріє цигарка. Він приглядається до мене і жмурить більмуваті очі. Привітно киваю головою.

— Йдете замкнути браму?

Стах знизує плечима.

— Пощо?

Дивуюся.

— Вже пізно. Ніч.

Папіроска жевріє ясніше і потахає.

— Це не ніч.

— Не ніч? А що? День?

— Ні, не день. Це — вчора.

Стах іде до кінця коридору, відчиняє двері на подвір'я і, зникаючи в рожевому пилі, обводить навколо рукою.

— Це — вчора. Тут і всюди. Твій рожевий пил.

Кидаюсь у напрямі сходів, неспокій важкою хвилею вдаряє в мене, хапаюсь за поруччя, перестрибую по кілька ступенів, минаю перший поверх, вибігаю на другий — і раптом зупиняюся: сходів на третій поверх нема! Чотири гладкі стіни — висока, лячна порожнеча. Над нею — зачинені двері. Вдивляюся у них і плачу, тихо і глибоко, непорушний, в рожевому пилі, і сльози мої живі і важкі, як день, що є сьогодні.

(„Київ“, 1955)

Львів

Вулиця Руська

Н А С Т Р І Й

Шрам стояв на довгих ногах і легко хитався.

— Знаєш, Мільку, я сьогодні маю добрий настрій. Як думаєш?.. Що це значить, як чоловік має добрий настрій?

Мілько, що сидів на сходах Промислової палати, знизав плечима.

— Чи я ворожбит? А свербить тебе ліва долоня?

— Ні.

— Ну, то на настрою скінчиться. Якби свербіла ліва долоня — то були б гроші.

По хвилині ніби собі пригадав:

— А Станько говорив мені, що Жовківською їде багато возів.

Шрам ледве рухнув головою.

— Станько?.. А він де?

— Пішов за ними...

— А, пішов за ними...

Мілько боком подивився на нього й усміхнувся.

— Ти дримаєш?

Шрам махнув рукою.

— Ні, але, знаєш, часом так є — тоді здається, що можна жити сто літ.

Мілько витягнув з кишені складаного ножа і почав обрізувати собі нігті.

— Сто літ?.. Але в „Бригідках“... А я не маю настрою. Маю тоді добрий настрій, коли є гроші. А настрій? Так з повітря? Ти певно щось нині пив?..

Шрам потер долонею неголену щоку і подивився на небо.

— А небо... Вже давно таке не було. Буде довга погода. Завтра підемо на став. Ні?..

Мілько не переставав обрізувати нігтів і морщив чоло.

— Може піду. Побачимо, як нині піде... Є багато возів. Чекаємо на Станька.

Шрам поволі хитнув головою.

— Ну так...

Сонце, що висіло над банею вежі Волоської церкви, пересунулося вище й пригріло Мількові голову. Мілько підліз на один східець вище і знову боком подивився на Шрама.

— Пече... Ти, може, хочеш загоряти?..

Шрам мовчав. Розглядався по Стілецькій площі й вдоволено хитався на довгих ногах. Сьогодні йому все подобалося. Може тому, що небо було чисте, може тому, що віяв лагідний вітер, може тому, що приїхало багато возів?.. Шрам над цим не роздумував. Такий настрій приходить незнати звідкіль — і роздумувати, чому — значить укорочу-

Шрам мовчав. Розглядався по Стілецькій площі й вдоволено хитався на довгих ногах. Сьогодні йому все подобалося. Може тому, що небо було чисте, може тому, що віяв лагідний вітер, може тому, що приїхало багато возів?.. Шрам над цим не роздумував. Такий настрій приходить незнати звідкіль — і роздумувати, чому — значить укорочу-

вати його. Головне — бути вдоволеним .Ні?..

Шрам плюнув далеко перед себе й сів біля Мілька.

— А думаєш — як довго буде так?..

— Що?

— Погода.

Мілько подивився на нього уважно від стіп до голови.

— Ти варят!.. Я думаю про Станька, а ти про погоду. Говори — з чого ти хліб маєш? Ти був на Соняшній вулиці?

Шрам відповів, як на силу:

— Не був. Чого більше?

— Нічого.

— Бачиш... А знаєш, як зовсім рано йти Замком, тоді, коли є роса...

Мілько склав ножа і засунув його в кишеню.

— Дай спокій. Ліпше скажи мені, як ти вчора зі Станьком позбулися поліцаєв. Станько говорив, що ти поліцаєві підставив ногу. Що?

— Певно, що підставив, але це нічого не допомгло. Кошик треба було залишити на вулиці. Станько має закороткі ноги. Зрештою, це не важне. Нині повинно піти ліпше. Таке небо...

Мілько відвернувся від нього, як від трупа.

— Шрам?! Я тобі скажу одне: перестань про небо! Якого чорта ти його вчепився?

Шрам витягнув перед себе ноги і вони видалися ще довшими.

— Хіба що?.. Можеш не слухати. Я говорю до себе.

Від Краківської площі й Жовківської вулиці докочувався гуркіт возів і долітали дзвінки трамваїв. Небо, що було синє, здавалось — білішало і насякало порохом. На Стрілецькій площі, де стояли автобуси, смерділо спаленою бекчиною і зужитою оливою. Біля бензинової колонки „Галкару“ стояв поліцаєв.

Мілько глипнув на Шрама.

— Бачиш?..

Шрам прижмурих очі.

— Так. І що?

— Нічого. Може прийти і поспитати, чого сидимо. Ходім трохи...

Шрам поволі звів брови.

— При чому тут поліцаєв? Я хочу сидіти. Не псує мені настрою. І так чекаємо на Станька. Сиди...

Мілько сидів. Шрам починав його сердити. Його думки перестрибували одна одну — і він шукав відповідного вислову.

— Добре! Може і я дістану добрий настрій — або поліцейською палицею. Як думаєш?..

Шрам не відповів. Дивився перед себе, а на його обличчі проявлялося вдоволення ледь-ледь помітною усмішкою. Чи не приємно, наприклад, дивитися на цього шофера, що чистить мотор, і не думати про ніщо? Чи це не дає вдоволення? При чому тут, у цій хвилині, — хоча б Станько?

Мілько, недочекавшись відповіді, заговорив знову:

— Ти спиш?
Шрам здригнувся.
— Або що?
— Нічого, питаю...
— Ах, питаєш! Ні, я не сплю. Але знаєш, як чоловік думає...
Мілько встав і розправив руки.
— Ні, не знаю. І я зовсім не цікавлюся тим, що чоловік думає. Ходи, підемо на Краківське.
Шрам не рухався. Мілько повторив:
— Ходи!
— Ні!
При цьому Шрам подивився на небо — і воно йому не подобалося, а шофер надто довго чистив мотор. Хотів сказати Мількові щось дошкульне, але не міг знайти нічого. Мілько дивився на нього, як на п'яного.
— Слухай, Шрам, я йду, а як прийде Станько...
Шрам поволі підвівся на ноги. Те, що так шовково напиналося в ньому, було порване, а на його місці — порожнеча. Така порожнеча, за яку не можна ніколи зачепитися і яка примушує людину товктися в собі, як у клітці.
Шрам мав запечені губи.
— І що ще?
Мілько здивованими очима повів по його обличчі.
— Нічого.
А по хвилині, ніби собі щось пригадав, скривив уста:
— А коли не хочеш, то сиди й дивися на небо. А час від часу на поліція.
Шрам полетів у цю пастку з головою.
— Куш!
Мілько задеревів.
— Що?
Шрам повторив:
— Кажу тобі, куш! Чого ще стоїш? Іди на Краківське!
Мілько, більше з привички, як з потреби, засунув руку в ту кишеню, де лежав ніж.
Шрам прискочив до нього і захопив за руку.
— Ніж? До мене?
Потім притягнув Мілька до себе й кинув на сходи. Мілько застогнав і вигнувся, як тростина. Шрам відступив. Стояв спокійно, і йому було неприємно, як ніколи раніше.
Сонце, що висіло над банею вежі Волоської церкви, відірвалося від неї й летіло вгору. Шрам поволі завернув на Краківську вулицю й дивився собі під ноги.

(„Вулиця“, 1936)

Н І Ч Н И Й Г І С Т Ь

Гість, не поспішаючи, закурював цигарку і, крізь дим, що обмотував його обличчя, крізь сумерк, що згустів у кімнаті, дивився на свого приятеля, як він, піднісши руки, стягав на вікно штору; хвилину маячів на фоні вікна, як хрест по заході сонця, а потім зник і тільки ледь-чутний скрип долівки вказував місце, де він стояв. Гість ждав, що його приятель зараз запалить світло, але він поволі обійшов стіл і зупинився під стіною біля столика з книжками. Його голос плив поволі, наче насилу продирався крізь темряву.

— Знаєш, з того часу, коли під час слідства мене заставляли дивитися в сліпучу лямпочку, я не можу стерпіти електричного світла. У мене на столику мала лямпочка з абажуром. Може це колись промине. Часом маю враження, що несподіване сильне світло могло б мене повалити на землю. Зрештою кожний з нас має якусь пам'ятку. Але це не зупиняє нас, правда? Коли можеш думати, значить — можеш діяти. Це, дорогий приятелю, засвічуємо кожного дня. Впадеш на коліна, відчуєш тверду землю, але коли не згасла думка — ще маєш шансу. Чи не так? Ми з одного призову і наш круг мислення однаковий, а радше повинен бути однаковий. Щоб не було винятків, треба його поширювати. Як думаєш? Уже засвічую лямпу, не кожний любить вести розмову потемки. Я просто так — тішуся, що ти прийшов. Правда, яке лагідне світло?

— Приємне. Я не люблю темноти, хоч, правду сказавши, вона мені не мачуха, не раз пригорнула і врятувала. Можна пожитись на твоє ліжко? Бачиш, я кілька ночей мало спав, трохи втомлений.

— Чому ж ти відразу не сказав? Хочеш — постелю.

— Не треба. Пощо? Думаєш буду спати? Ще висплюся. Зрештою, я б і не заснув. Поговоримо. А потім... потім я піду. Ніч коротка.

— Хочеш чаю? Я піду до кухні, за кілька хвилин буде готовий.

— Ні, не треба, не йди. А ліжко твоє вигідне, приємно витягнути свої кості. А подушка, як у мами.

— Може скинеш черевики?

— Черевики? Завелика вигода. Ті, що мандрують, черевиків не скидають. Не клопочися, мені на правду вигідно.

— Може тебе накрити? Плащем, хочеш?

— Ні, ні! Як мене коли накриють, то, напевно, не плащем.

— Це чекає кожного з нас.

— Так.

— І це звичайна річ.

— Очевидно.

— Сьогодні, завтра чи після завтра. Хто може знати?..

— Думаєш?

— Ніхто не знає свого призначення .

— Свого — ніхто. Життя тим і гарне, що має в собі несподіванку смерти. Народившись — дістаєш вирок. Але не говорім про це, тепер ні. Ми не філософи, говоримо, міркуємо, порівнюємо — і робимо те, що конечне, навіть тоді, коли вириває думка — проти. Ніхто з нас не самітний. Ні я, ні ти, ні інший. Це недискусійне, хоч дискутувати можна, але що це змінить? Наше завдання — прямо. Сядь, увесь час стоїш, сядь біля мене на ліжку. Бачиш, я тебе запрошую, наче б не ти, а я був господарем кімнати. Ну, сідай, друже. А тепер — хто живе в кімнаті, що поруч?

— Власники мешкання. Чоловік і жінка. Він десь працює, уже немолоді. Спокійні. Мали сина, пропав. Здається, большевики розстріляли. А батьки весь час розпитують про нього. Але хто їм скаже правду? Може ти його знав, Санько — псевдо. Сидів на тому ж поверсі, що я, третя камера від моєї.

— До них хтось приходять?

— Ні.

— Вони сплять?

— Думаю, що так.

— Через стіну не чути розмови?

— Якщо говорити неголосно...

— Говорім тихіше. Хай сплять.

— Будь спокійний.

— Питали, хто до тебе прийшов?

— Чому? Вони не питають ніколи. А втім, до мене рідко хто приходять. Хата безпечна.

— Це добре, принаймні сьогодні, коли я тут. А сторож який?

— Як кожний. Добридень, добрийвечір — і все. Бачив, як ти йшов до мене?

— Ні, ані він, ані ніхто з мешканців. Інакше б я не зайшов до тебе.

— Розумію.

— Закуриш?

— Ні, не курю. Навіть не маю полельнички. Струшуй попіл на тарілку, не шкодить. Куриш „Лявенті“? Гострі?

— Люблю такі. Ах, нема, як добра цигарка! Ще в гімназії... Пам'ятаєш?

— Чому ні. „Драмки“, чотири за десять грошів. Я тоді теж курив, але тепер ні. А „египетські“? Але вони траплялись рідше. До такого „егіпетського“ забагато було спільників. „Дай пакнути“ — і випакали цілого, ледве можна було врятувати „цюка“. Пам'ятаєш, як одного разу, на великій перерві, до кльозету тихцем закрався бельфер — як він? — Сіґма. Правдивий погром. Ти проковкнув дим, аж тобі очі повилазили. Сіґма до кожного з нас: „Хухни, батяре, хухни! Покажи пальці!“ А ти навіть хухнути не міг, так тебе заткало. А худий Шишка показав йому мізинний палець. Сіґма мало не урвався. Сім штук пішло до карцеру.

— Далеко воно за нами, далеко. За семи морями, за семи горами. А Шишка, знаєш, згинув минулого місяця на вулиці в Станиславові. Дістав кулю в правий бік.

— Знаю.

— Замість „авсвайсу“ завжди витягав револьвер. А тоді трохи запізнився. Так, друже, живемо секундами, але зате повно, багато. І краще так жити, ніж, як павук під склянкою, хоча б цілу вічність. І ми знаємо, що жити повно й багато — це стояти обличчям до смерті. Хто сильніший? Ну, хто? Будеш один — будеш переможений. Буду я один — буду переможений. Ми, друже, творимо круг, цілкий, нерозривний круг. Ось долоня. Подаєш свою, ми разом, нас лучать наші долоні. Ми сильніші. Ти подаєш вільну долоню другові, що поруч тебе, я—що поруч мене, вони подають далі й далі. Ти знаєш і відчуваєш, що ти в цьому великому крузі ланка і що твоє завдання держати сильно обидві долоні — зліва і справа, так само, як завдання друзів держати сильно твої, і що вони довірилися тобі, так само, як ти їм. Коли впадеш у бою, долоні зліва і справа з'єднуються над тобою, але коли вони відчувають, що сила твоїх долонь слабне? Як же тоді бути?.. Як же бути їм? — розумієш? Тим, що поруч тебе, тим, що поруч них. Долоні, що поруч, тиснуть сильніше, щоб ланка не прорвалася, вони хвилюються, втрачають довір'я, бо знають, відчувають, що твої долоні не мають тієї сили тиску, який треба мати, щоб круг не прорвався. І вони не можуть з'єднатися над тобою, бо ти ще є. Ти ще є! Розумієш?

— Ти сказав багато.

— Я мусів сказати.

— Знаю.

— І що ж ти думаєш?

— Мене не треба переконувати. Я думав про це нераз. Згоджуюся з тобою. Але мислі — це вихор навколо дерева. Це буря. Бачив ти розторощене дерево?

— Чи я бачив? Я бачив більше, ніж одно. Але чи через те, що буря розторощить кілька дерев, ліс перестане існувати? І це не мислі, ні, мислі знаєш, як власні пальці, мислі, мій друже, — вони під твоєю контролею, тільки їх треба очистити від почувань. Почування породжують бурю, вони загроза мислям, вони трощать, вони!

— Справді ти так думаєш? Можна очистити мислі від почувань? Почування є матір'ю мислей. Як ти сприймаєш батьківщину? Мислею? Поки ти діткнув її мислею, не народилась вона у тебе в серці? А чим ти будеш сприймати образ батьківщини, не бачивши її? Мислею? Туга — це мисль? Кого переконаєш у тому? А що тебе поставило служити справі, кожного дня ризикувати своїм життям? Мисль? Хіба не скажеш, що ти важив „за“ і „проти“. Ніхто з нас не скаже! Де той альхімік, що очищує мислі з почувань? Ти?

— Слова, ріка слів.

— Я питаю — ти?

— Воля, воля кожного з нас.

— Договорились. Вийшли на найвищий шпиль, з якого видно все навкруги, тільки одна біда, що земля кругла.

— Можеш глумитись.

— Я говорю поважно.

— Хай буде, що поважно.

— Я вразив тебе?

— О, ні! Напевно ні!

— Мені здавалось.

— Ті знервований.

— Не говори цього.

— Вибачай.

— Ох, тепер ми обидва, як два школярі, які вкінці щасливо поділилися булкою.

— Справді так.

— Ну, бачиш...

— Пожди.

— Що сталося?

— Ти чув?

— Що?

— Грюкнула брама.

— Брама?

— Так. Тепер знову.

— Ні, це на вулиці.

— На вулиці?

— Так. Якесь вантажне авто.

— Ще раз.

— Воно вже проїхало.

— Тихше.

— Хочеш, я ліду і перевірю.

— Ні, не треба, це справді авто. Часто так?

— Щоночі. Військовий транспорт.

— Не люблю, як коло мешкання, де ночую, загуркотить мотор.

— Я звик, хоч не дуже. Часом буджусь і підходжу до вікна. Несподіванка завжди може трапитися.

— І не одному трапилась. Мешкання — це пастка. Обскочать, і тоді тобі залишається тільки один спосіб вийти на світ: ногами наперед. Одна радість у такій ситуації, що в той же спосіб вийдуть з тобою кілька непрошених гостей. Хоч куля ока не має, але вона слухняна. Пущена швидко і цільно, завжди виконає своє завдання. Словом — панахида.

— Угм, панахида.

— Я тобі накурив повну хату, аж сизо. Але закурю ще одного, останнього.

— А, може, таки нап'єшся чаю? Маю запарений.

— Ні, я не хочу чаю, сідай.

- Ну, добре. Говори, я слухаю.
- Скажи, — чому ти не виконав вироку?
- Я тобі скажу. Говори далі.
- Ти дуже добре знаєш, чому на неї видано вирок. Правда, що знаєш?
- Я слухаю, говори.
- Що ж тут говорити? Але — нехай. Я скажу те, що нам відоме — і тобі теж. Вона під час слідства всипала кількох наших, правда? А вона багато, звичайно, знала. Зв'язкова. Ми ледве залатали діру і затерли сліди. Але чи це певне? Побачимо, як піде далі. Мене мало не накрили. Але, тут не йде про мене, я тільки так для повного образу. А головне — вона вийшла, її випустили. Думаєш, за її гарні очі? Я знаю, можна заломитися, на це є способи.
- Говори.
- І вона жінка. Але чи ти знаєш, що вона після виходу на волю була з ними в контакті? Знаєш? Не хочеш відповісти?
- Говори.
- Я тебе питаю — знаєш?
- Тепер знаю.
- Тепер?
- Так.
- Добре. Її, очевидно, змусили. Має батька, має маму. Може, ще когось. Але це жадне виправдання. Нема аргументу, щоб виправдати зраду, як нема аргументу, щоб виправдати свідоме невиконання наказу. Вона була в нашому крузі, вона знала його засади, була одною з ланок, — як і ти. Де вона?
- Не знаю.
- Не знаєш?
- Ні.
- Пірнула. У батьків її нема.
- Нема.
- Батьки не скажуть, а може й не знають. Одначе ми її знайдемо. Крапка. А тепер скажи, чому ти не виконав вироку?
- Не міг.
- Не міг?
- Вона — моя наречена.
- Наречена?..
- Так.
- Ніхто про це не знав?
- Ніхто.
- Але ти наказ прийняв.
- Хіба інакше могло бути?
- Ну?
- А потім — не міг.
- Аж так?

- Не питай.
- Ще одне...
- Не питай уже!
- Ну, добре, добре, сідай — і тихіше. Справа ясна.
- Говори просто.
- На тебе є вирок...
- Далі.
- Що ж далі?
- Коли?
- Сьогодні.
- Хто?
- Ти сам.
- Такий був вирок?
- Чи такий?.. Не вимагай від мене відповіді, добре?
- Добре.
- Маєш чим?
- Лежить під подушкою.
- Це все. Вже сіріє.
- Сіріє, минула шоста.
- Брама буде відчинена?
- Напевно. Піти з тобою?
- Ні, я сам. І ще одне: не роби клопоту тим за стіною. День довгий.
- Будь спокійний.
- Подай руку.
- Щасливо, приятелю.
- Бувай, друже.

(„Київ“, 1953)

Львів

Ринок вночі

П'Я Т И Й З Ч Е Р Г И

Босі стопи Тихого витяглись до землі, але не дістають її, — саме стільки, щоб більше по ній не ходити. Олень бачить: Тихий поволі обернувся спиною, а на ній, так як у нього, як у Легота, в Зубача і в Блакитного, зв'язані шнуром руки і стиснуті п'ястуки; пальці, наче вгрузли в долоні по самі щиколотки. А унтершарфюрер (близька на правій щоці й прижмурені очі) поволі розсуває другу петлю, а такий молодий-молоденький, що побіч нього, блакитноокий і русявий, як мавка (мама напевно, виряджаючи на війну, плакала й клала на нього знак хреста) прив'язує кінець шнура до поперечної бальки і ставить під неї колоду. Навскіс від Блакитного — двоє з автоматами (ось-ось пустять серію), а просто — гурт людей, стиснуті, закам'янілі, жінки, діти, старі, зігнані тут мешканці малого-маленького містечка, щоб знали, щоб інших лякали, щоб ніхто не поривався проти сили, проти влади, а над ними — ратуша з годинником, що відмірює кожному час, і церква, що хрестом благословить на смерть, а високо, де ластівки, сонце, промінне життя. Кілька хвилин тому Тихий, дивлячись на це сонце, в це життя, витягнувши шию, наче виглядаючи когось, сказав: „Перекажіть...“ — і молодий-молоденький виштовхнув йому з-під ніг колоду. І хто ж з його друзів перекаже? Хто? Вістка полетить сама, від села до села, від хати до хати, до його воріт, де мати виходить щоночі, бо він більш нікого не мав, а вона мала тільки його одного, що завжди їй говорив: „Як збудуємо Україну, приїду на сивому коні і вже завжди будемо разом“.

Олень напружує м'язи; гостро болять суглоби, а шнур ножем ріже шкіру. Аби тільки звільнити руки, аби хоч трохи розтягти шнур! Ніхто тоді не зупинить, ніхто його тоді не дожене — хіба куля, але чи ж мало куль уже доганяло його і не догнало? А як і дожене?.. Подивився убік: унтершарфюрер махає петлею, а молодий-молоденький усміхається і підходить до Блакитного, що завжди перед боєм говорив „Отче наш“. Він безчужно ворушить устами і, йдучи, дивиться на хрест, що на церкві. Олень відвертає голову: двоє з автоматами стоять непорушно, тільки автомати легко коливаються, звернені на гурт людей: на жінок, на дітей, на старих, на ратушу, на церкву, на вікна, що навколо базару, бо хто зна... — тут усе проти, все ненавидить, усе позначене смертю. Олень ще раз напружує м'язи. Аби тільки звільнити руки, аби хоч трохи розтягти шнур! Він аж тут чує, як шумить ліс, як ламаються під ногами гілки, як дзвонить зброя, аж звідси бачить протоптані ним і його друзями проходи й стежки, бачить командирів і бійців, запилених і втомлених, суворох і всміхнених, засмалених вітром і сонцем, сполосканих дощем і зеленню, готових стати проти цілого світу; аж тут його вухо ловить ляскіт крісів, гупання мінометів, гаркіт скорострільів. Аби

тільки звільнити руки! На Блакитного він не дивиться, бачить тільки виштовхнену колоду, що котиться і нерухоміе, унтершарфюрера, що розсовує третю петлю, і молодого-молоденького, що кінець шнура прив'язує до поперечної бальки. Олень напружує м'язи, пробує уперто, щораз сильніше. Тих двоє з автоматами можна з розгону несподівано збити з ніг, за ними паркан, всього кільканадцять кроків, сад, мабуть знову паркан і хати, хати...

Аби хоч трохи розтягти шнур! Чи ж дійсно він його розтягнув?.. Олень відчуває, як йому стає невимовно гаряче, кров ударяє у виски, а легені важко видихають повітря. Спокійно, опокійно, не хвилюватися! Унтершарфюрер махає петлею, а молодий-молоденький усміхається, підходить до Зубача і бере його за рамя, але Зубач не рухається, наче вріс уземлю, тоді цей молодий-молоденький, ця блакитноока і русява мавка, б'є його п'ястком в обличчя і хапає за волосся. Унтершарфюрер хитає головою і ще більше жмурить очі, а ті два з автоматами рівно наводять їх на гурт людей: на жінок, на дітей, на старих. Олень насилу заспокоюється. Дивиться на тінь Блакитного, що неперушно витяглась на бруку, і пригадує його брата, командира відділу, який згинув минулого місяця на краю лісу, в молодому житті, в мрячний ранок, як проривався з хлопцями з оточення. Він про Блакитного говорив: „Мій брат своїм спокоєм дорівнює смерті“. Говорив правду. А Зубач уперся, не тому, що боїться, ні, він такий завжди — упертий, йому просто противно, що кінець приходить так по-дурному, не цікаво — і тихо.

А Легіт? Про нього в лісі говорили, що він Україну любить, як своєю дівчину, а дівчину, як Україну. Олень повертає до нього голову, і їх очі зустрічаються. Ледь чутно шепче: „Я руки майже звільнив — ось ще тільки раз“. Обличчя Легота ясніє, він шепче: „Щасти, Боже, привітай дівчину мою...“ Підходить молодий-молоденький, а в руках унтершарфюрера мелькає петля. Олень залишився сам. Під ним дрижить земля. Шнур на руках ледве тримається. Тепер тільки кинутися в бік тих двох з автоматами, раптово й швидко. Глибоко вдихає повітря, вигідніше впирає в землю ноги і весь напружується. А просто — гурт людей жінки, діти, старі, стиснуті, закам'янілі, наче чекають на свою чергу, — і він кам'яніє також. Знає: втече, вірить, що втече, але їх пересічуть, негайно, скажено, пересічуть, аж у вікна бризкатиме кров, за нього одного. Спокійніє. Унтершарфюрер поволі розсуває останню петлю, і Олень не жде на молодого-молоденького, йде сам і стає на колоду під поперечною балькою, — п'ятий з черги.

(„Українська Трибуна“, 1947)

ВІРШІ БОГДАНА НИЖАНКІВСЬКОГО = БАБАЯ

Богдан Нижанківський
— Бабай

Едвард Козак: з серії
"Український Парнас"

МОЛИТВА

Тугу нашу, Господи, благослови, що з нею,
наче з костуром своїм жебрак, минаємо стовпи
придорожні, в невідоме ведені Твоєю
волею. І Ти у камінь тугу цю перетопи,
хай благословенний буде камінь цей, як зброя
наша, що іще остання залишилась нам. Нехай
безборонними не будемо. Щоб стояв
кожний в зустрічі рішальній.

Господи, благословляй!

ІСТОРІЯ РОЗСТРІЛУ

Його розстрілювали в понеділок,
Не розстріляли. Він, як мур, стояв.
Його розстрілювали у вівторок.
Не розстріляли. Він стояв, не впав.
Його у середу розстрілювали.
Його в четвер, у п'ятницю, в суботу!
Його розстрілювали і в неділю —
Його в святу розстрілювали тричі!
Не розстріляли!

Його щодня розстрілюють і досі.
Не розстріляють!

МОРТУРИ

Оцей старий, он там, що йде й говорить щось
[до себе,
Колись вояк він був — Червону підіймав Калину,
Як мовиться тепер — у час великої потреби,
І тиф не зміг його і, битий кулями, не згинув.

Як смішно він іде! Не йде, волочить ногу праву
І в простір дивиться, що не одному очі виїв.
Здається, бачить він, як сон, блакитно-жовту славу
І Київ, вічний Київ.

На мокрій вулиці старі газети й листя в'яле.
Він зупинивсь, стоїть і шию витягає кволо.
Чи бачить він кого? — „Добридень, пане генерале!“
Не чує. Він глухий. — І світ глухий навколо.

ЗАЯВА МАЙЖЕ ПОЛІТИЧНА

Я можу з дурнем випити, як п'ється,
І не одну — бо полюбляю зміну.
Але не можу слухати, як преться
Він будувати власну Україну.

Я можу з ним донесхочу, як схочу,
До ранку бути і — до чорта! — буду!
Але не можу, бо, бігме, не хочу
З ним будувати
Навіть
Псячу
Буду!

НЕРЕАЛЬНА ВИМОГА

Застрельте солов'я,
Застрельте сукинсіна!
Бо що ж йому земля,
Що зветься Україна.

Під стінку — і прилюдно
Всі кулі з автомата!
Так робиться — і трудно.
Розстрілювалось тата,
Розстрілювалось свата,
Розстрілювалось брата.
Ех, ваша мати проклята!

Розвіє вітер пір'я,
Розвіє вітер кості.
Пливи до тих, що вірять,
О Дніпре високості!

КУЛІНАРНА РОЗМОВА

Ми говорили про вареники.
Про голубці ми говорили.
І говорили ми про борщ.
І про горілку говорили.
А ти ображено сказав:
— Про Україну ви ні слова!

Старий патріотичний друже!
Про Україну ми ні слова?
В усіх варениках вона!
І в голубцях усіх вона!
І в кожному борщі вона!
І в кожному келишку вона!

Ах, вибачай, а про пампушки
Не говорили ми, забули.
Приходь, Приходь обов'язково
Про Україну на розмову,
Бо і в пампушках — теж вона!

ДІЯСНІСТЬ НАСЬКОГО ПОЛІТИКА

Пішов політик насський
до туалети.
За той час сталася війна.
Упало ікс мільйонів.
Вернувсь політик насський
із туалети.
На ліжку смерть сидить:
— Ти настраждався досить.
Пішов політик насський
до туалети.
За той час сталася війна.
Упало ікс мільйонів.
Вернувсь політик насський
із туалети.
На ліжку смерть сидить:
— Ти настраждався досить.
Пішов політик насський
до туалети.
Ще не вернувся.

ЧОТИРИ КРИНИЦІ

Мій Львів самотній буде.
Ах, скільки він самотній був!

На Ринку в чотирьох криницях
вода тече.
Над ними сонце нахиляється,
відходить і приходить.
Над ними місяць нахиляється,
відходить і приходить.
Ах, скільки ми самотніми були!
Ми нахилялися, відходили й приходили.
Ми відійшли — і вже не прийдемо.
І Львів самотній буде.

На Ринку в чотирьох криницях
вода тече.

СПОМИН

У комині вітер столітній сидів
І басом охриплим до мене гудів:
„Я дуже голодний. Тебе, хлопче, з'їм!“
І кинувсь на мене, аж рухнувся дім.

Він їв мене люто в страшній самоті,
Між ліжком і шафою в темнім куті.
І, мабуть, він з'їв би мене, горлодав,
Та серця свого я торкнутись не дав.

Вкінці утомивсь і поволі затих,
Зідхаючи злісно у меблях старих.
А потім почув я крізь радісну мить,
Як мама сказала: „Диви, де син спить!“

БРАТ

Брат залюбивсь у військо.
Як військо маршувало!
Як військо заспівало!
Брат залюбивсь у військо.

Брат не вернувся із війська.
Війна — військова справа.
Чи військо маршувало?
Чи військо заспівало?
Брат не вернувся із війська.

Брат залюбивсь у військо.
Хоробрість, честь і слава,
І стяг на стяг — Держава!
І кров на кров — і кров'ю!
Брат залюбивсь у військо
Першою любов'ю.

СУКНЯ

Мама шила сукню.
Не собі — а пані.
Гарну вшила сукню
На утіху пані.

Мама шила сукню.
Не собі — а пані.

Мама шила сукню,
Та не шилось мамі.
Принесла для мами
Чорну сукню пані.

Вже не шила мама
Ні собі, ні пані.

БУРЯЧКИ З ХРОНОМ

Любив мій батько бурячки із хроном.
В листах із фронту завжди він писав:
„Пришліть горнятко бурячків із хроном“.

Приїхав з фронту батько мій додому.
Він їв картоплю й бурячки із хроном.
А сльози капали — він їх ковтав.
І навіть капали, як нас прощав
У кухні, в сінях — і поїхав з дому.

Любив мій батько бурячки із хроном.

КОНФІТУРНИЙ ПІЯНИСТ

Фортепіан у тітки вік стояв.
На нім ніколи Кудрик не загравав,
На превеликий жаль.
На нім і не загравав Барвінський,
На превеликий жаль.

На віку бутель з конфітурою стояв.
Я завжди в нього пальці устромляв,
Коли мій захват музикою — кінський,
На превеликий жаль,
По клявішах усіх перечвалав.

Куди ж подівсь фортепіан старий?
А бутель з конфітурою — куди?
А Кудрик? А куди подівсь Барвінський?
Дурні питання! Ти — дурний, дурний!
Сліди, як чорні клявіші, сліди,
А білі клявіші, як зуби кінські!
Усе, як ти — у долі українській.
Облизуй пальці в час журби й біди!
Чи ж не облизую? Гірші вони.
Облизую,
На превеликий жаль!

САНТИМЕНТАЛЬНИЙ ФРАГМЕНТ

За Успенською церквою місяць.

Він, із дому ішовши до міста,
У трьох корчмах спинивсь — і знемігся.
А та перша була на рогачці,
А та друга була на Пекарській,
А та третя була на Підваллі.
Одинадцятку б'ють Бернадини,
Одинадцятку ратуша б'є вже,
І останній трамвай вже від'їхав
З-під Високого Замку — як завжди

За Успенською церквою місяць.
Він ледь-ледве на баню підвівся
І у вікна глядить, що напроти,
В тихі вікна, відчинені навстіж,
Де здавалося — молодість завжди.

За Успенською церквою місяць.
Я, із дому ішовши, із міста,
У трьох корчмах спинившись — і знемігся.
А та перша була на рогачці,
А та друга — де? — чорт її знає!
А та третя — де? — чорт її знає!
Одинадцятку б'ють Бернадини,
Одинадцятку ратуша б'є вже,
І останній трамвай вже від'їхав
З-під Високого Замку — як завжди.
З-під Високого Замку — назавжди.

За Успенською церквою місяць.

БРАМА

Дверник вийшов замикати браму.
Як щодня, у каменниці, де я жив.
Я ще раз оглянувся — і що це?
Дверник, виявилося, був дотепний.
Браму він замкнув, запер на глухо.
Я назавжди залишивсь на вулиці.
Він умер і взяв ключа з собою.

СІНДЕРЕЛЛА

Куди ж ти уткла?
Де черевичок твій?
А може, ти була
Босоніж? Ах, привій!

Конфетті, вітре, знов:
Роки всі й дні усі.
Я б змія поборов
І дав би їй красі!

Ворожко, ще хоч раз
Ужйй свого знання.
Йй не скупий дай час,
Мені — над час коня.

Вже музики нема,
Лиш небо — ніби сон.
Сопілко, ти сама —
І твій предвічний тон!..

О, Сіндерелло, будь!
Та що ж, не буде вже!
Зозулі знов кують...
Мені — лиш кінь ірже.

ПЕРША ЛЮБОВ — НЯНЯ

Вона — рум'яна, теплогруда,
А стан — у клин, ах, любя-згуба!
А бедра — хлоп-хлоп повні відра.

Я — хлопчик-чопчик. Я — горобчик.
Я — херувимчик. Я — мізничик.
А ніжки — нізки: ходю-ходю.
А ручки — в'ючки: тосі-тосі.
А очка — чічки, сині птички.
А губки-зубки: цьомай, косяй!

Я — моньо в боньо й пі-пі в ноньо.

ДОБРАНІЧ МОЛОДОСТІ

Розплітала косу,
сиву розплітала,
і вдивлялась пильно,
в дзеркало вдивлялась,
що втонула в ньому
молодість її.

В'яло позіхнула,
підвелася в'яло
і в сорочці довгій,
біленій сорочці,
клалася у ліжко —
в зимну самоту.

Вколо темна тиша
загорнула в коло
речі у кімнаті
і минулі речі,
лиш тремтіла ясно,
в дзеркалі тремтіла,
як у ставі місяць,
молодість її.

РОМЕО І ДЖУЛЬЄТА

Ця зірка твоя, ця зірка моя.
Ця квітка твоя, ця квітка моя.
Ця пташка твоя, ця пташка моя.
Це ліжко твоє, це ліжко моє.
Ці гроші твої, ці гроші мої.
Ці діти твої, ці діти мої.

Що сталось з нашою любов'ю?

ЛИСТОК

Листок летить.
Листок летить?
Авжеж, летить!
А може, тїнь?
О ні, не тїнь!
А може, мить?
О ні, не мить!
Ах, ти дурний!
Ось дерево:
Навкруг воно,
Росте воно!
Від мїліонів ста,
Прамїліонів пра!
А ти своє:
Листок летить!
Чи не дурний?
Ну, так — дурний.
Листок летить!

ПУНКТ ПЕРЕТИНУ

Вертикальний простір,
претятий горизонтальним рухом.
Ти — в пункті перетину.
Якби це правда!
Нездійсненна мрія мегаломана.

РОЗМОВА ПЕРЕД БАРОМ

Про вічність говорім.
Про вічність? Говорім.
Ось пес побіг — над ним,
Як хоруговка, хвіст.
Про вічність говорім.
Про вічність? Говорім.
Між хмарами літак,
Як муха в молоці.
Про вічність говорім!
Про вічність? Говорім.
Наприклад — ось життя:
Ти бублика з'їси,
Лишиться дірка — і
Це буде вічність.

Ходім до бару.

МОЛОДОМУ ПЕСИМІСТОВІ

Ти не журись, як день — нова біда.
Перед тобою все ж — майбутнє.
Моя журба — ото журба, журба!
Передо мною — вічність.

БУДНІ

Цегла на голову.
Цегла на голову.
Потім ще знову —
Цегла на голову.

Кажуть: призначення.
Кажуть: корися.
Це вже найважча
Цегла на голову!

ВЕСЕЛІ ХОРУГОВКИ

Поз'їжджалися фордами,
олдсмобілами, даджами,
шевролетами-новами
і двома тандербирдами.
Вічна йому пам'ять!

А вінки усі з шарфами:
від дружини прибитої,
від батьків опечалених,
від родини коханої
і від друзів здивованих.
Вічна йому пам'ять!

Розмовляли притишено,
замовкали задумано,
здивлялись засмучено,
покурити виходили
і зідхали полегшено.
Вічна йому пам'ять!

Повезли кавалькадою
із безпечною шкврістю,
хоруговки над автами
весело маяли.
Вічна йому пам'ять!

ВОРОЖІННЯ

З вошею не дружи.
З собакою не лайся.
З безрогою не їж.
З гадиною не спи.

Сонце — твоя радість.
Місяць — твій приятель.
Простір — твоя молодість.
Земля — твоє серце.

Майбутности не досягнеш.
Минувшини не загубиш.
Сучасности не переживеш.

Любов — твоя доля.
Ненависть — твоя доля.
Сьогоднішній день — єдине, що маєш.

МАЛИЙ ІВАСЬ МАЛЮЄ

Блакитні очі. Чорна шевелюра.
Тоненький ніс. Рум'янци. Окуляри.
В устах цигарка, Вусики. Це — тато.

Сусідський хлопець тата ще не має.

Одне червоне око, друге — жовте.
Оранжеве волосся. Зуби — чорні.
Зелений, довгий ніс. Вже друга тітка!

Сусідський хлопець має власну маму.

Івась летить в ракеті. Зорі — сині.
Внизу, на фіолетнім гльобі, тато.
Він руки простягнув: вернись, Івасю!

Вернись, як тітку авто переїде!

ВЕЧІР

Радять жаби раду,
Жаба радить жабі,
В раді жаби раді,
Раду радять радо.

З кумом кум з кумою,
Без куми кум з кумом,
Кум, кума без кума.

З кумом кум не в раді.
Кум з кумою раді.
Раду радять радо.
Кум, кума.

ДИВО

Дарусі

Котилося диво
Всім людям на диво.
Дивились на диво
І мовили: диво!

Спинилося диво,
Дивилось на диво
І мовило: диво!
Всім людям на диво.

Розвіялось диво
Всім людям на диво.
Дивились: де ж диво?
І мовили: диво!

БІДНА СОРОКА І 40 СОРОК

Сорока сороці сорочечку шила
І сумно сороці таке говорила:
— Я сорок ушнила сусідським сорокам,
Сама ж без сорочечки, бідна сорока.

Зібралося сорок сорок на толоці
І вшили сорочечку бідній сороці.
Раділа сорока й сороки раділи,
Знялись і в сорочечках всі полетіли.

КРАМНИЦЯ З КВИТАМИ

Нема троянд. Нема гвоздиків.
Нема лілей. Нема нічого.
Якість, до чорта, гікі-пкі,
З плястмаси плягіят живого.

З плястмаси зроблена і пані.
Усмішка рівна і без руху.
Пошани плягіят пошані
І плягіят чийогось духу.

Дзвінок збудився над дверима.
Кричить, танцює викрутаси.
Нарешті гість! Живий! З очима!
А не з плястмаси!

ЯК ЗВИЧАЙНО

Умерти можна в битві.
Умерти можна в ліжку.
Під автом можна вмерти.
Ну, всюди можна вмерти.
Це буде — як звичайно.
Це буде — ненайгірше.

Буває часом гірше:
В собі назавжди вмерти
І жити, як звичайно,
І ждати смерті.

ГАЛАБАЛИ

Аби хоч раз, як Паганіні на шаленій скрипці!
А всі ж майстри! А скільки їх знасилувало музу!
А все тирликання, парафіяльне рипцюм-пипцюм,
Блаженна контемпляція над пуповерхим пузом.

Аби хоч раз, щоб серце вирвалося, диба стало!
Щоб трафив пурпуровий шляк і ребра затріщали!
А всі ж майстри! Намащені всеукраїнським салом!
Гречані галабали!

НЕДОКІНЧЕНИЙ ВІРШ

Стріла чорна хмара
Та чорнішу хмару:
— Битись чи миритись?
— Битись! — каже хмара.

Бились день і бились другий
Градом і громами,
Бились третій і четвертий
Вітром і дощами.

П'ятого дня потелефонував
до мене Едвард Козак і каже:
„Зроби нарешті добру погоду,
бо я хочу з хати вийти!“

Важко бути поетом!

ДОЩ ПОБИГУЩИЙ

Прибіг із середмістя,
На передмісті — місяці!
Відомо, передмістя —
Це місце перед містом.

Побігав перед містом,
Вернувсь до середмістя.
Відомо, середмістя —
Це місце серед міста.

По цілім бігав місті.
Шукав сухого місяця.
Побіг на передмістя
І не вернувсь до міста.

КІНЕЦЬ БУРІ

Грім розпорядив
громенятам:
першому — стовп,
другому — дуб,
третьому — хата.
Перший вдарив — ррраз!
Другий вдарив — дддва!
Третій вдарив — тррри!
Стовп — стоїть.
Дуб — стоїть,
Хата — стоїть.
Сонце — світить.
Грім пробурмотів:
— Ну й діти!

ПРОСЬБА

Місяцю, не гладь мене
по лиці.
Не жалій мене
теплим променем,
не втішай мене
добрим спомином.
В мене, вірний місяцю,
костур у руці.
З ним я, вірний місяцю,
на безсонній вулиці.
Місяцю,
місяцю!
На останній вулиці!

РОЗМОВА З МІСЯЦЕМ

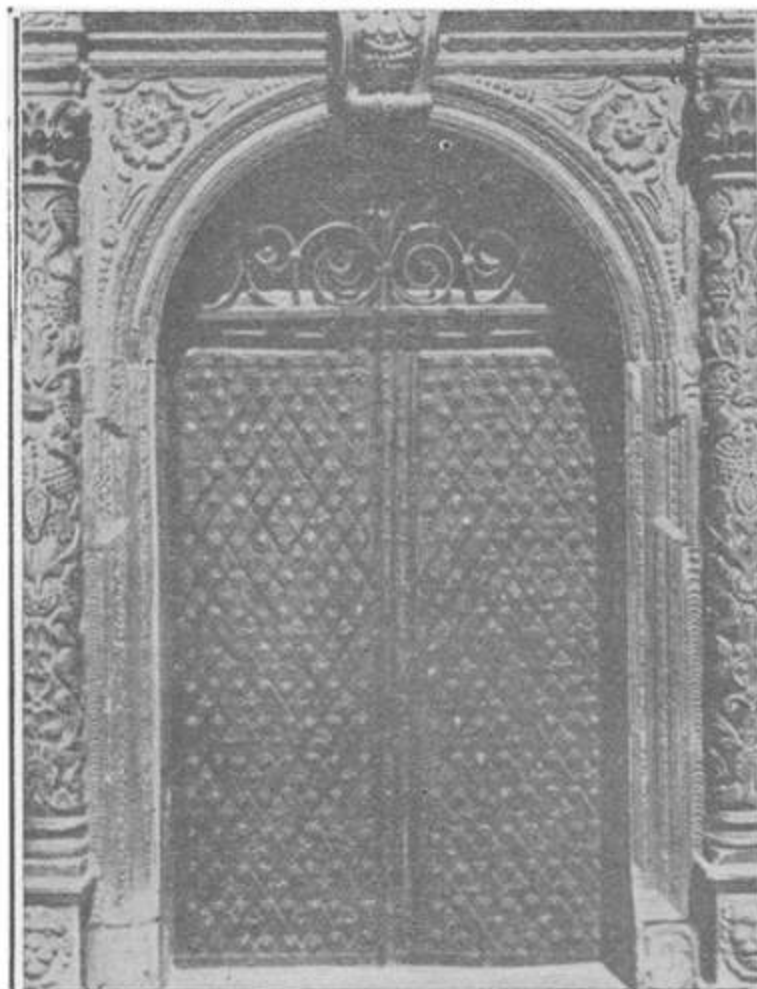
Місяць досягає місяць.
— Місяцю, чи добрий місяць?
Каже місяць: „Теплий місяць
Місяцеві добрий місяць.“
Місяцю, — кажу, — вже місяць
Досягаєш ти, як місяць.
Каже місяць: „Кажеш місяць?
Я й забув, що то вже місяць!“
Покотився стиглий місяць
У мое вікно — і місяць
У кімнаті в мене місяць.

ЗА ЛЮДЕЙ ВЕСЕЛИХ

Місяць піднімає келих:
— Друже, за людей веселих!

Випили ми непогано.
Місяць каже: „Я вже встану.“
Я кажу: „А я не встану!“
Місяць каже: „Трохи дніє.“
Я кажу: „Як дніти сміє?“
Місяць каже: „А до речі,
Є на світі добрі речі.“
Я кажу: „За добрі речі
Добре випити до речі.“
Місяць каже: „Непогано.“
Потім каже: „Я вже встану.“

Глянув я угору: в небі
Друг мій місяць — тихий лебідь.
Я підняв до нього келих:
— Друже, за людей веселих!

Львів

Двері до каплиці Трьох Святителів

Від редакції „Терему”

ЛИСТИ, ЗАВВАГИ, ОЦІНКИ (до „Терему“ ч. 3, присвяченого мистцеві Михайлові Дмитренкові)

Видали Ви таку прекрасну річ, що аж серце мене заболіло, коли побачив я, в якому стані прийшла ця Ваша посылка, й мені дуже прикро, що мусів її Вам завернути. Не тому, зробив я це, що не хотів мати тих речей у своїй бібліотеці, а тому, що люблю мати гарні і незнищені примірники. Прошу прислати мені всі числа Вашого журналу і „Діялоги Кармелітанок“, але добре опаковані, а радив би я також асекуувати посилку, щоб не пропала.

Д-р Ілярій Домбчевський

Ваш журнал прекрасно виданий і багатий змістом. Дуже дякую за надіслання цього числа.

Д-р Олег Бачинський

Дякуємо за журнал ч. 3. Заслуговує на признання, як і попередні. Форма естетична, зміст цікавий. Немає сумніву, що цей журнал є цеголкою у розбудові української культури на чужині.

Володимира і Зіновій Гіль

Сердечно дякую за переслане 3. число журналу „Терем“. Прекрасне видання, у наших умовах явище просто унікальне! Не знаю як доводиться Вам фінансувати появу „Терему“, але він заслуговує на якнайширшу піддержку нашого громадянства. Щиро гратулюємо!

Софія Бура

Щире спасибі за гарний подарунок. Безумовно, це вже не наша імпровізація, яка всюди нас б'є. Придивившись до видання, я аж здивувався його виглядом. Звідки Ви берете гроші на такі гарні речі?

Богдан Рубчак

Дивує мене дивовижна московська назва публікації „Терем“, яка противорічить антимосковському змістові. Це, мабуть, відгук колишнього галицького москвофільства з його архаїзмами, які разять око і свідомість новітнього українця! Поклик на „староруські“ терміни не витримує критики, бо зміст часопису обрхований для сучасних відборців є сучасний.

Л. Биковський

Особливо вдячна Вам за поміщення в цьому цінному виданні резолюцій ОПДЛ!

З приємністю слідкую за Вашою працею й успіхами та прошу ласкаво прислати мені завжди Ваші нові видання.

Леся Храплива

Вперше маю в руках „Терем“ ч. 3. Прекрасно зроблені кольорові копії образів маестра М. Дмитренка. Прошу вписати мене на листу сталих передплатників.

О. Клюфас

Вітаю Вас з появою нового числа журналу. Як і попередні числа, він дуже солідно зредагований, культурне враження! Його повинні передплатити найширші кола нашої еміграції.

д-р Антін Жуковський

З подякою приймаю останнє число „Терему“. Воно зразково-гарне, репрезентативне і насолоджує читача своїм виглядом і змістом. На мою думку, „Терем“ — це найбільше поступове і модерне видання. Журнал, якого дотепер ми тут не мали і можна ним сміло заімпонувати чужинцям. Бажаю дальших успіхів.

д-р Сушків

Не маю слів похвали для „Терему“. Прошу ласкаво переслати мені кожне число. Бажаю Вашій редакції багато успіхів.

Роман Назаркевич

Вітаю Вас, Дорогий Колего, з появою третього числа „Терему“. Воно найкраще з усіх дотеперішніх — теж дуже цінних — чисел і є гідним представником української культури.

д-р Роман О. Климкевич

ПРОПОНУЄМО НОВІ ВИДАННЯ

Богдан Бойчук. Дві драми. Видання Нью-Йоркської Групи, Нью-Йорк, 1968, стор. 70 + 1, обкладинка Юрія Соловія, тираж 500 примірників.

„Нові поезії“, ч. 10, Нью-Йорк, 1968, в-во Нью-Йоркської групи, стор. 96, ілюстрацій 46. Друкуються твори Катерини Горбач, Юрія Тарнавського, Богдана Рубчака, Юрія Коломийця, Олега Коверка, Віри Вовк та Богдана Бойчука. Графіка Аркадії Оленської, Юрія Соловія, Ярослави Геруляк, Любослава Гуцалука, Якова Гніздовського і Бориса Пачовського.

Хуан Рамон Хіменес. Плятеро і я. Переклад Богдана Бойчука. У додатку дев'ять поезій у перекладі В. Бурггардта. Обкладинка і рисунки Любослава Гуцалука. Штудгард—Нью-Йорк, 1968, стор. 144.

Уляна Любович. Розкажу вам про Казахстан, нариси з пережитого, в-во „Новий Шлях“, Вінніпег, 1969, обгортка та ілюстрації Мирослава Григорієва, стор. 192.

Д-р Михайло Кушнір. Габріель Марсель і християнський екзистенціалізм, Нью-Йорк, 1967, стор. 20.

Ми і наші діти; дитяча література, мистецтво, виховання, збірник 1. Вид. ОПДЛ Торонто—Нью-Йорк, 1965. Ред. Б. Гошовського та управи ОПДЛ, віньета М. Михалевича, ілюстрації і фотографії, стор. 390.

Слово і зброя, антологія поезії визвольної боротьби, за ред. Леоніда Полтави, НТШ, Бібліотека Українознавства, вид. Т-ва к. вояків УПА ім. Романа Шухевича в США і Т-ва к. вояків УПА в Канаді та Бра-

цтва к. вояків УПА ім. св. Юрія Переможця в Європі, 1968, обкладинка Володимира Ласовського, стор. 415.

Микола Понеділок. Зорепад; повісті і новелі. Вступна стаття Юрія Кленового, в-во „Гомін України“, Торонто, 1969, обгортка й ілюстрації Галини Мазепи, стор. 471.

Українська Галицька Армія; том 4, матеріяли до історії. Вид. Дмитра Микитюка, Вінніпег, 1968, іл., стор. 291.

Корпус Січових Стрільців; монографія. Вид. Комітету Відзначення 50-ліття формації СС, іл., стор. 680, Чикаго, 1969.

Особливо поручаємо люксові видання для дітей:

Ніна Мудрик-Мриц. Пригоди горішка. Вид. ОПДЛ Торонто—Нью-Йорк, 1970, кольорові малюнки авторки, стор. 16.

Галина Чорнобицька. Забавки; вірші для малят. Вид. ОПДЛ Торонто—Нью-Йорк, ілюстрації Н. Мудрик-Мриц, стор. 30.

Північне Сяйво, Альманах IV, упорядкував Яр Славутич, в-во Слаута, Едмонтон, Канада, 1969. Обкладинка І. Кейвана, друк. 500 прим. ілюстр., стор. 164.

Д-р Михайло Кушнір. Проблема моральності і культури в світлі католицької філософії, бібліотека Логосу, том 42, відб. Йорктон, Саск., Канада, 1970, стор. 40.

Українська Книга; журнал бібліографії й книгознавства ч. 1, в-во Київ, 1971, стор. 40.

Святомир М. Фостун. Плем'я непокірних; повість з часів декабристів, в-во ОБВУ у Великій Британії, 1000 прим., обкладинка й ілюстрації Р. Глукко, стор. 117.

Ждан Ласовський. На щоглах уявлень, образи і слова, в-во ОМУА, ілюстр. автора, Нью-Йорк, 1971, стор. 95.

Григор Голян. Слово, новелі й оповідання, в-во Просвіта в Аргентині, стор. 127.

В. Шекспір. Король Лір; переклад Василя Барки, в-во На горі, Штутгарт, 1969, з додатком про українське сприймання твору в 19-тому столітті, літературні і театральні інтерпретації, ілюстр., стор. 303.

МИ ЗНАЛИ ЙХ...

Іванна з Тарнавських Цістик, народжена 1918 року в Україні, відійшла у вічність 19-го березня 1971 року у Детройті. Покійна була визначною суспільною діячкою від наймолодших років життя. В роках Другої світової війни стає секретаркою Спільки Образотворчих Мистців у Львові, членом ансамблю „Веселий Львів“, працює у Суспільній Опіці. На еміграції в Німеччині належить до перших, які zorganizували Український Червоний Хрест: тут треба відзначити великі заслуги Покійної в ділянці опіки над вояками 1 УД УНА та рейдуючих відділів УПА. На терені ЗДА Покійна стає активним членом АБН, ОВФ, ініціатором і головою Ліги Українських Жінок, головою 63 відділу СВА, заступником голови головної управи ОЖ ОЧСУ та діяльним членом багатьох інших організацій. Від початку існування Інституту Української Культури, згодом АДУК—Детройт, з великим ентузіазмом віддається праці у ділянці культури, як член управ обох організацій та редакції журналу „Терем“. Багато починів та ідей завдячуємо Покійній Іванці.

Управа АДУК—Детройт і редакція журналу „Терем“ складають Родині Покійної найглибші вислови жалю і співчуття.

Марко Вовчок. Маруся; повість, переклад з французького видання П. Ж. Сталя, в століття першодруку, вид. ОПЛ для Дітей і Молоді, Торонто, 1971, стор. 160, ілюстр. М. Левицького.

Координати. Антологія української поезії в двох томах. Упорядкували Богдан Бойчук і Богдан Т. Рубчак. Вступна стаття Івана Фізера. Вид. „Сучасність“, Мюнхен, 1969, том 1 — XXXII, 372 стор., том 2 — 487 стор.

Проф. д-р Зіновій Лисько (1895-1969), композитор і музиколог, відійшов від нас 3 червня 1969 р. у Нью-Йорку. Зіновій Лисько був автором 10-томового корпусу „Українські народні мелодії“, з якого появилися чотири томи в УВАН. Поза тим монументальним твором, Зіновій Лисько був автором багатьох праць з ділянки музики та редактором журналів і видань. Був співробітником нашого журналу (його наукова праця появилася в „Теремі“ ч. 1) та членом Науково-Мистецької Ради ІУК. Редакція „Терему“ складає Родині вислови найглибшого співчуття.

Проф. д-р Ярослав Пастернак, археолог, автор монументального твору „Археологія України“ відійшов у вічність 30 листопада 1969 р. у Торонті на 77-му році життя. Покійний був членом Науково-Мистецької Ради ІУК. Йому було присвячене перше число „Терему“, в якому у честь лавреата взяли участь найвизначніші вчені з ділянки археології і посвоячених наук. Дружині Покійного висловлюємо кондоленції.

ПРО ФОНД ЖУРНАЛУ „ТЕРЕМ“

Поява журналу „Терем“ залежить від кількох чинників, з яких найважливішим є грошева база. Автори журналу, свідомі умов, серед яких появляється журнал, пишуть даром, редакція й адміністрація працює теж даром. Видаємо журнал накладом 1000 примірників, з яких коло 40 відсотків розходиться по всіх університетах і установах світу, де існують українські чи слов'янські бібліотеки. Передплати від тих установ не можемо брати, бо журнал появляється рідко і неперіодично. Якість, оформлення і зміст „Терему“ є на високому рівні і поява його належить до осягів нашого культурного життя на чужині. Це число видане заходом ІУК і АДУК, Дітройт.

Щоб зарадити труднощам редакції та забезпечити майбутнє журналу, ІУК вирішив створити Фонд „Терему“, до якого запрошуємо наших приятелів і читачів. Першим жертводавцем, що вплатив на ФТ 300 доларів є д-р Іван Дутко, Дітройт.

Щиро дякуємо!

**Інститут Української Культури
і АДУК, Дітройт**

SYNOPSIS

The fourth edition of the magazine TEREM is dedicated to poet Bohdan Nyzankiwsky, who has spent the last twenty years living and writing in the city of Detroit.

The literary productiveness of this outstanding author and poet can be divided into two periods: first — prose and poetry which were written while living in the Ukraine and later in Germany; secondly — his work in the United States under the pen name BABAYJ.

The poet was born in 1909 into a Ukrainian theatrical family. He first made his debut into Ukrainian literature with the publication of his first major work in 1936 and since then has had 6 collections of his prose and poetry published.

When speaking of the second phase of Babayj's creativeness it is easily distinguishable from all prior poetry. These are masterful works which are without precedent in Ukrainian literature. Under the guise of humorous short poetry is hidden great literary paradox and human tragedy.

In this issue of TEREM we find literary critique of Bohdan Nyzankiwsky's works, recollections of his friends, and selected examples of his best literary endeavors.

З М І С Т

Від головного редактора	3	
Остап Тарнавський	Бабай — поет оригінальний і модерний Від нижанківського до Бабая	5
Анатоль Курдидик	Богдан з іншого боку. Спроба портрету одного мого близького друга	19
Оксана Керч	Поет	31
Терем/Нижанківський	Інтерв'ю	33
Юрій Гис	Богдан Нижанківський Від „Вулиці“ до патріотичної гігієни	38
Ірина Лаврівська	Дуфта	43
Федь Триндик	Літературна пародія „Під копитом“	45
Іван Керницький	Неділя (фрагмент повісти)	47
Богдан Нижанківський	Проза	53
	Вірші	94
Від редакції журналу „Терем“		107
Листи-оцінки		
Нові видання		
Ми знали їх		
Фонд „Терему“		
Про Богдана Нижанківського англійською мовою.		

Обкладинка: Яків Гніздовський

80110

MEM
6
495

